

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Πτυχιακή Εργασία:

ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΔΙΑΓΝΩΣΗΣ ΑΝΑΓΚΩΝ

Χριστίνα Ζαμπέτα (3097)

Επιβλέπων Καθηγητής: Νίκος Παπαδάκης

Ρέθυμνο, 2019

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της παρούσας πτυχιακής εργασίας, καθώς και για την στήριξη κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών μου σπουδών θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που συνέβαλλαν τα μέγιστα για να τα καταφέρω.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τον Καθηγητή μου κ. Νίκο Παπάδακη που στάθηκε πολύτιμος σύμβουλος και αρωγός της προσπάθειάς μου, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί για μένα πηγή έμπνευσης τόσο σαν επιστήμονας όσο και σαν άνθρωπος.

Τους φίλους μου για όλες τις στιγμές που μου χάρισαν και που θα κρατώ πάντα σαν παρακαταθήκη των φοιτητικών μου χρόνων. Ειδικότερα τις Αφροδίτη, Βασιλική, Ειρήνη, Έλενα και Κάσσυ για όλα έχω να θυμάμαι μαζί τους, για τις στιγμές που μου άλλαξαν την ζωή, για όσες φορές αποτέλεσαν (και αποτελούν) πρότυπα μου για την δύναμη, την αλήθεια και το θάρρος τους. Σας ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου για όλα όσα έζησα και έμαθα μαζί σας τα τελευταία χρόνια.

Τον Σπύρο, για την υπομονή του, την επιμονή του, την στήριξή του και τη πίστη μου προς εμένα.

Μα πάνω από όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τους Φραγκίσκο, Ιωάννα, Αντώνη, Διονύση, Αγγελική, Δωροθέα, Δήμητρα, Γεράσιμο, Κατερίνα, Νικόλα, Σπύρο, Σπυροχρήστο και Δωροθέα, για όλα όσα έχουν κάνει για μένα, για την αφοσίωσή τους στα όνειρά μου, την πίστη τους, την ελπίδα τους και την αγάπη τους. Σας ευχαριστώ για όλα όσα μου έχετε προσφέρει.

*Στον παππού μου, Σπυροχρήστο, και στη
γιαγιά μου, Δωροθέα, για όσα με δίδαξαν
χωρίς να το καταλάβουν...*

Στα πρόσκαιρα ζωντανά σώματα τα δύο τούτα ρέματα παλεύουν: ο ανήφορος προς τη σύνθεση, προς τη ζωή, προς την αθανασία και ο κατήφορος προς την αποσύνθεση, προς την ύλη, προς τον θάνατο. [...]

Χρέος μας λοιπόν να συλλάβουμε τ' όραμα που χωράει κι εναρμονίζει τις δύο τούτες άναρχες, ακατάλυτες Ορμές και με τ' όραμα τούτο να ρυθμίσουμε το στοχασμό μας και τη πράξη.

N.Καζαντζάκης, Ασκητική. Salvatores Dei. (1962)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η οικονομική κρίση του 2008 μετέβαλλε τους συσχετισμούς στην αγορά εργασίας, επιδεινώνοντας τις ήδη υπάρχουσες διαρθρωτικές ανισοροπίες. Η κλιμάκωση της ανεργίας και η συρρίκνωση της απασχόλησης αποτελούν τα κυριότερα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα της χώρας. Η συνθετότητα, η μεταβλητότητα και η πολυπλοκότητα που διέπουν τους συσχετισμούς εντός της αγοράς εργασίας επιβάλλουν την χρήση νέων μεθόδων πολιτικής που μπορούν να δράσουν αποτελεσματικά και αποδοτικά στο σύγχρονο μεταβαλλόμενο περιβάλλον και στις ανάγκες της ελληνικής αγοράς εργασίας. Σε αυτό το πλαίσιο έχει υλοποιηθεί η δημιουργία του Εθνικού Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας και του Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας της Περιφέρειας Κρήτης, για την χαρτογράφηση των κυριότερων τάσεων και την συμβολή στην ανάπτυξη, το σχεδιασμό και την υλοποίηση αποτελεσματικών προγραμμάτων προώθησης της απασχόλησης και καταπολέμησης της ανεργίας

ABSTRACT

The economic crisis had a huge impact in economic and social life of Greece. The instabilities on production structure and the macroeconomic imbalances creating various economic and social phenomena. The rise of unemployment has adverse impact on labour market structure. The Greek labour market need to reform as a result of the structural unemployment, concertation of supply in specific factors and skills mismatches. The National Institute of Labour and Human Resources actualize the Diagnosis Mechanism of Labour Market Needs in order that policymakers may use it to develop effective policies. In this thesis, I shall investigate the main characteristics and the priorities of Greek labour market during the crisis.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	9
1.1 Θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο	12
<i>Θεωρητικές προσεγγίσεις και εννοιολογικές διασαφηνίσεις της αγοράς εργασίας ..</i>	<i>12</i>
1.2 Ιστορική επισκόπηση και εξέλιξη της Οικονομίας και της Απασχόλησης στην Ελλάδα	24
1.3 Η κατάσταση των πραγμάτων στην ελληνική αγορά εργασίας σήμερα	29
1.3.1.Απασχόληση και ανεργία.....	29
1.3.2.Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα	40
1.3.3.Η εξέλιξη των επαγγελματιών και των δεξιοτήτων στην Ελλάδα	43
Κεφάλαιο 2.....	52
2.Ο Εθνικός Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας.....	53
2.1.1.Η θεσμική κατοχύρωση του Εθνικού Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας	56
2.1.2.Τα τεχνικά χαρακτηριστικά του Εθνικού Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών	57
2.1.3.Τα εμπλεκόμενα μέρη/ φορείς.....	57
2.1.4. Αποτελέσματα Εθνικού Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας ανά Περιφέρεια	60
2.2 Ο Περιφερειακό Μηχανισμός Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας της Κρήτης	88
2.2.1.Βασικά χαρακτηριστικά Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας Κρήτης	88
2.2.2.Μεθοδολογικό και Στρατηγικό πλαίσιο Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας στη Κρήτη	90
2.2.3.Αποτελέσματα Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας της Κρήτης.....	92

2.3. Ο Εθνικός Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας και ο Περιφερειακός Μηχανισμός Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας ως εργαλεία πολιτικής.....	95
3 Συμπεράσματα- κριτική ανασκόπηση	97

Διάγραμμα 1. Εξέλιξη του δείκτη οικονομικά ενεργού πληθυσμού, του δείκτη απασχόλησης και του δείκτη ανεργίας (σύνολο χώρας), 2008-2018, (%).....	30
Διάγραμμα 2. Εξέλιξη του δείκτη απασχόλησης και του δείκτη ανεργίας, κατά φύλο, 2008-2018, (%)	31
Διάγραμμα 3. Απασχόληση των νέων (15-24), 2008-2018, (σε χιλιάδες).....	33
Διάγραμμα 4. Εξέλιξη της ανεργίας των νέων (<25 ετών) συγκριτικά με την ανεργία του υπόλοιπου πληθυσμού (25-74), 2008-2018, (%).....	34
Διάγραμμα 6. Προσλήψεις, Απολύσεις και Νέες θέσεις στην Ελλάδα (σύνολο), 2014-2018 (σε απόλυτους αριθμούς)	49

Πίνακας 1. Τα δέκα επαγγέλματα με την μεγαλύτερη αύξηση στην Ελλάδα, 2011 & 2018, (σε απόλυτους αριθμούς & ποσοστιαία μεταβολή)	44
Πίνακας 2. Τα δέκα επαγγέλματα με την μεγαλύτερη μείωση στην Ελλάδα, 2011 & 2018, (σε απόλυτους αριθμούς & ποσοστιαία μεταβολή)	45
Πίνακας 3. Δείκτης δυναμισμού επαγγελματιών, 2013-2018.....	47
Πίνακας 4. Δείκτης δυναμισμού κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, 2013-2018	48
Πίνακας 5. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Αττικής (2015-2018).....	61
Πίνακας 6. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (2015-2018)	62
Πίνακας 7. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Θεσσαλίας (2015-2018).....	65
Πίνακας 8. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Κρήτης (2015-2018).....	67
Πίνακας 9. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης (2015-2018)	69

Πίνακας 10. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας (2015-2018)	71
Πίνακας 11. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (2015-2018).....	73
Πίνακας 12. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Πελοποννήσου (2015-2018).....	76
Πίνακας 13. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (2015-2018).....	78
Πίνακας 14. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Κρήτης (2015-2018).....	80
Πίνακας 15. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Ιονίων Νήσων (2015-2018).....	82
Πίνακας 16. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου (2015-2018).....	83
Πίνακας 17. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου(2015-2018).....	85

Εικόνα 1. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στην Αττική, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)	62
Εικόνα 2. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στην Κεντρική Μακεδονία, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)	64
Εικόνα 3. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στη Θεσσαλία, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)	66
Εικόνα 4. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στη Κρήτη, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)	68
Εικόνα 5. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στην Ανατολική Μακεδονία & Θράκη, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)	71
Εικόνα 6. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στη Δυτική Μακεδονία, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς).....	73
Εικόνα 7. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στη Στερεά Ελλάδα, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς).....	75
Εικόνα 8. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στην Πελοπόννησο, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς).....	77
Εικόνα 9. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στη Δυτική Ελλάδα, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)	79
Εικόνα 10. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στην Ήπειρο, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)	81
Εικόνα 11. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στα Ιόνια Νησιά, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)	82
Εικόνα 12. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στα νησιά Βορείου Αιγαίου, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς).....	84
Εικόνα 13. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στα νησιά Νοτίου Αιγαίου, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς).....	87

Εισαγωγή

Η μεταβιομηχανική κοινωνία έχει προκαλέσει ποικίλους κοινωνικούς και οικονομικούς μετασχηματισμούς επιβάλλοντας νέα όρια και μετασχηματίζοντας τις ισχύουσες ισορροπίες ισχύος. Οι σύγχρονες κοινωνίες έρχονται αντιμέτωπες με πληθώρα σύνθετων και πολύπλοκων προβλημάτων τα οποία καλούνται να λύσουν. Η νέα δυναμική των κοινωνικών φαινομένων επιβάλλει τον επαναπροσδιορισμό της πολιτικής και την ένταξή του σε ένα νέο περιβάλλον ευελιξίας και μεταβλητότητας.

Σε αυτό το νέο πλαίσιο αναπτύσσονται διαφορετικές τάσεις και νέοι συσχετισμοί για την αγορά εργασίας, η οποία αποτελεί το σημείο επαφής μεταξύ της οικονομικής και κοινωνικής σφαίρας. Η πρόσφατη οικονομική κρίση επενέργησε στην αγορά εργασίας με τρόπο καταλυτικό. Στη περίπτωση της Ελλάδας, οι μετασχηματισμοί αυτοί έχουν προκαλέσει αλυσιδωτές αντιδράσεις στο σύνολο της κοινωνικής διάρθρωσης. Η παρουσία χρόνιων παθογενειών και δυσκαμψιών συνέβαλε στην αύξηση του αρνητικού αντίκτυπου στην ελληνική οικονομία και απασχόληση.

Η ατελής ανάπτυξη της αγοράς εργασίας και η ύπαρξη θεσμικών αγκυλώσεων επιτάσσουν την ανάληψη πολιτικής δράσης για την μακροπρόθεσμη βελτίωση των ανισορροπιών και την εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Υπό αυτό το πρίσμα προωθήθηκε η δημιουργία του Εθνικού Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (ΜΔΑΑΕ) από το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού (ΕΙΕΑΔ), με στόχο την αποτύπωση των κύριων τάσεων της αγοράς εργασίας και διάδοση των πληροφοριών για την χάραξη αποτελεσματικών πολιτικών απασχόλησης.

Στη παρούσα πτυχιακή εργασία επιχειρείται η χαρτογράφηση των βασικών μεγεθών της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα, με έμφαση στα μεγέθη της απασχόλησης, της ανεργίας και της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ταυτόχρονα, επιχειρείται η παρουσίαση του ΜΔΑΑΕ και του Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας της Περιφέρειας Κρήτης, καθώς και η συμβολή τους στην χάραξη πολιτικών απασχόλησης.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο Κεφάλαια, το Πρώτο Κεφάλαιο πραγματεύεται την εξέλιξη των κύριων μεγεθών της αγοράς εργασίας με έμφαση στην περίοδο της οικονομικής κρίσης. Αναλυτικότερα, παρουσιάζονται οι κύριες μεταβολές της απασχόλησης, η δυναμική της ανεργίας εστιασμένη σε υποομάδες αυξημένου ενδιαφέροντος (γυναίκες, νέοι, μετανάστες, NEETs και μακροχρόνια άνεργοι), η πορεία της επιχειρηματικής δραστηριότητας και η θέση της στην ελληνική αγορά εργασίας καθώς και η εξέλιξη των επαγγελμάτων. Η προσπάθεια αποτύπωσης των κύριων μεταβολών αποτελεί μια ενδεικτική προσπάθεια απεικόνισης ενός πολυδιάστατου συστήματος -όπως είναι η αγορά εργασίας-. Για τον ακριβή προσδιορισμό χρειάζεται ανάλυση περισσότερων μεταβλητών γεγονός που ξεπερνά τα όρια μιας πτυχιακής εργασίας.

Στο Δεύτερο Κεφάλαιο επιχειρείται η αποτύπωση της δομής και λειτουργίας του Εθνικού Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας και του Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας της Κρήτης. Επιπρόσθετα, διασαφηνίζονται τα κύρια χαρακτηριστικά τους και ο ρόλος τους ως σύγχρονα εργαλεία πολιτικής.

Κεφάλαιο 1

Η οικονομία, η απασχόληση και η Αγορά Εργασίας στην Ελλάδα

1.1 Θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο

Θεωρητικές προσεγγίσεις και εννοιολογικές διασαφηνίσεις της αγοράς εργασίας

Η εργασία αποτελεί μια έννοια δυναμική (Δασκαλάκης, Βιομηχανική Κοινωνιολογία και Βιομηχανικές Σχέσεις, 2011) στην οποία προσδίνονται διαφορετικά χαρακτηριστικά ανάλογα με την ιστορική συγκυρία και την κοινωνική δομή εντός της οποίας συγκροτείται. Η εργασία συνοδεύει την ανθρώπινη ιστορία από την Παλαιολιθική Εποχή, και έπειτα, προσλαμβάνοντας ποικίλες διαστάσεις που σχετίζονται με τα κίνητρα, τον σκοπό και τα μέσα που αξιοποιούνται στην εκάστοτε ιστορική εποχή και εντός μιας οριοθετημένης, σαφώς προσδιορισμένης, κοινωνικής και πολιτικής δομής.

Η εργασία, στον αφετηριακό της ορισμό, αποτελεί μια ανθρώπινη, συνειδητή δραστηριότητα, η οποία οικοδομείται στην βάση δυο ανθρώπινων προνομίων, της επικοινωνίας, υπό τη μορφή του λόγου και της ενσυνείδητης χρήσης του, και της συνεργασίας, της ανθρώπινης ροπής προς καταμερισμό των δραστηριοτήτων για την διευκόλυνση της εργασιακής επιδίωξης. (Δασκαλάκης, Βιομηχανική Κοινωνιολογία και Βιομηχανικές Σχέσεις, 2011) Επομένως, η εργασία, ήδη από την αρχέγονη μορφή της, επιτελούσε κοινωνικό ρόλο, αφού ήταν απαραίτητο στοιχείο για την επιβίωση και την αναπαραγωγή της κοινωνίας.

Μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση και την εξάπλωση της αστικής κοινωνίας, η έννοια της εργασίας μεταλλάσσεται και μετατοπίζεται εντός ενός διαφορετικού πλαισίου που σχετίζεται άμεσα με τον καπιταλιστικό τρόπο οργάνωσης της παραγωγής. Η κοινωνικοπολιτική σφαίρα συνοψίζεται στην έννοια της αστικής κοινωνίας και η οικονομική σφαίρα διαπνέεται από τις αρχές του καπιταλιστικού συστήματος. Στο πεδίο που εφάπτονται αυτές οι δύο σφαίρες οικοδομείται η εργασιακή διαδικασία που λαμβάνει τη μορφή μισθωτής απασχόλησης.

Σε αυτό το πλαίσιο, η αστική κοινωνία επαναεννοιολόγησε την εργασία, με σκοπό να στηρίξει πάνω της την ίδια την ύπαρξη της και να μπορέσει να εξελιχθεί. (Δασκαλάκης, Βιομηχανική Κοινωνιολογία και Βιομηχανικές Σχέσεις, 2011) Για το άτομο, η εργασία αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης τόσο του εαυτού του, όσο και των σχέσεων του με τους άλλους. (Δασκαλάκης, Βιομηχανική Κοινωνιολογία και Βιομηχανικές Σχέσεις, 2011) Η εργασία, συνεπώς, επαναπροσδιορίζει το σκοπό της ύπαρξης της, ως μια διαδικασία καταβολής ανθρώπινης προσπάθειας, πνευματικής ή σωματικής, με σκοπό την παραγωγή οικονομικού αγαθού. (Λιανός και Νταούλη-Ντεμούση, 2017) Η δυναμική του καπιταλιστικού συστήματος νοηματοδότησε την

αυθυπέρβασή της από την χρηστικότητα στην ολοκλήρωση και την ευδαιμονία. Ο άνθρωπος στην βιομηχανική κοινωνία, όπως επισημαίνει ο Weber (όπως αναφέρεται στο Δασκαλάκης, 2011), δεν εργάζεται από ανάγκη, αλλά γιατί η ίδια η εργασία είναι το εξελικτικό στάδιο ολοκλήρωσης του εντός της κοινωνίας. Για τον Weber (2005) η εργασία αποτελεί κοινωνικό πράττειν, δηλαδή πράττειν ενός υποκειμένου με προσδιορισμένο νόημα, το οποίο είναι οικονομικά προσανατολισμένο. Ο προσδιορισμός του νοήματος έγκειται στην προθυμία του ατόμου για εργασία, η οποία προκύπτει από το ίδιο συμφέρον για επιτυχία και τον άμεσο ή έμμεσο εξαναγκασμό, δηλαδή την άμεση απειλή ή την απειλή της ανεργίας.

Για τον Marx (2016), η εργασία στην αρχική της μορφή, αποτελεί μια διαδικασία ανάμεσα στον άνθρωπο και την φύση, στην οποία ο άνθρωπος διαμεσολαβεί, ρυθμίζει και ελέγχει την ύπαρξη του με τη φύση μέσω της δικής του πράξης. Όμως, εντός του καπιταλιστικού συστήματος η εργασιακή δύναμη του εργάτη πωλείται σαν εμπόρευμα, το οποίο και αγοράζεται από τον κάτοχο των μέσων παραγωγής με σκοπό να χρησιμοποιηθεί στην εργασιακή διαδικασία. Ωστόσο, η συγκεκριμένη μορφή αξιοποίησης της εργασιακής δύναμης εξισώνεται με αποξένωση του εργάτη και του προϊόντος εργασίας του, αφού τόσο το προϊόν, τα μέσα παραγωγής και η εργασία του ανήκουν σε άλλον. Το συγκεκριμένο σχήμα υποδηλώνει σχέσεις εξάρτησης και εξαναγκασμού, των μη εχόντων μέσα παραγωγής προς του έχοντες.

Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε, ότι στο καπιταλιστικό σύστημα η εργασία επαναπροσδιορίζεται αξιακά και μαζικοποιείται. Ταυτόχρονα, εισέρχεται σε όλους τους τομείς του κοινωνικού και προσωπικού βίου, διαμορφώνοντας κοινωνικό αποτύπωμα και τάξεις, πολιτικές πεποιθήσεις, αξιακές κρίσεις ενώ παράλληλα επηρεάζεται από κοινωνικοπολιτικές συμπεριφορές, πολιτισμικούς και οικονομικούς συσχετισμούς. Η εργασία αποτελεί τόσο συντελεστή παραγωγής όσο και μηχανισμό αναπαραγωγής της ίδιας της βιομηχανικής κοινωνίας και του καπιταλιστικού συστήματος, μέσω της κατανάλωσης.

Το πέρασμα στην μεταβιομηχανική εποχή σηματοδοτεί εκ νέου αλλαγές στην εργασία. Σύμφωνα με τον Bell (όπως αναφέρεται στο Ζαμπαρλούκου, 2010) το βασικό χαρακτηριστικό της μεταβιομηχανικής περιόδου είναι η γνώση και η πληροφορία, οι οποίες εισέρχονται στην παραγωγική διαδικασία. Αυτός ο μετασχηματισμός προκύπτει από την ανάδυση της διανοητικής εργασίας, σε μια εποχή εκ νέου εννοιολόγησης της εργασίας, η οποία τείνει να αυτονομηθεί από την στενή εξάρτηση με το κεφάλαιο, που ιστορικά αποτελούσε υποβοηθητική του δύναμη. (Δασκαλάκης, Βιομηχανική Κοινωνιολογία και Βιομηχανικές Σχέσεις, 2011) Σύμφωνα με τους Beck και Rifkin, (όπως αναφέρεται στο Ζαμπαρλούκου, 2010) η μετάβαση από την εργαλειακή αντίληψη της εργασίας στην διανοητική μορφή της εκφράστηκε μέσω της αυτοματοποίησής της, της συρρίκνωσης του εργατικού δυναμικού και του ανοίγματος των αγορών. Αυτές οι αναδιαρθρώσεις οδήγησαν μεγάλα τμήματα του εργατικού δυναμικού στο περιθώριο και τη μαζική ανεργία. Οι σύγχρονες τάσεις ανέδειξαν την εκπαίδευση και κατάρτιση ως βασικό πυλώνα

ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού. Η πρόσβαση σε αυτές χαρακτηρίστηκε ως το κατ' εξοχήν μέσο ένταξης στην αγορά εργασίας.

Ως αποτέλεσμα της νέας αυτής πραγματικότητας της μεταβιομηχανικής εποχής, όπως επισημαίνει ο Gorz (όπως αναφέρεται στο Ζαμπαρλούκου, 2010) ήταν η υποβάθμιση ή προλεταριοποίηση ενός σημαντικού τμήματος των χειρωνακτών εργατών με μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα την αύξηση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων. Σύμφωνα με τον Sassen (όπως αναφέρεται στο Ζαμπαρλούκου, 2010) η πόλωση αποτελεί ενδογενές χαρακτηριστικό των σύγχρονων μεταβιομηχανικών κοινωνιών, γιατί ισορροπούν μεταξύ της υψηλής εξειδίκευσης και κατάρτισης από την μια και της ανειδίκευτης εργασίας από την άλλη.

Η έννοια που χρησιμοποιήθηκε για να καταδείξει όλους τους μετασχηματισμούς και αυτομετασχηματισμούς της εργασίας εντός της βιομηχανικής κοινωνίας, είναι η απασχόληση. Στην σχετική βιβλιογραφία παρατηρείται μια σύγχυση στη χρήση των όρων της εργασίας και της απασχόλησης. Πολλές φορές οι δύο αυτές έννοιες χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, ενίοτε και ταυτόσημα. Η εργασία, εννοιολογικά, όπως είδαμε και παραπάνω, αποτελεί μια συνειδητή, ανθρώπινη δραστηριότητα που έχει προκαθορισμένο σκοπό. Η μετάβαση στην βιομηχανική κοινωνία μετέβαλλε συθέμελα τόσο τον σκοπό της εργασίας όσο και το μέγεθος, την ένταση και το πλαίσιο εντός του οποίου συντελείται η εργασία.

Η απασχόληση, ως έννοια που περιγράφει την εργασιακή διαδικασία, ξεκίνησε να χρησιμοποιείται εντός του πλαισίου αναφοράς του καπιταλιστικού συστήματος και αποτελεί φορέα όλων των μετασχηματισμών που συντελέστηκαν στη νεωτερικότητα. Η εξαρτημένη μισθωτή απασχόληση αποτελεί την κύρια κοινωνικοπολιτικά αποδεκτή και θεσμοθετημένη εργασιακή δομή. (Τσουκαλάς, 1987) Υπό αυτό το πρίσμα, η έννοια της απασχόλησης άρχισε να αντικαθιστά αυτή της εργασίας, ως επί τω πλείστον εξαιτίας της χαλάρωσης των ταξικών διακρίσεων που επέβαλε η αύξηση της παραγωγικότητας και της ευημερίας μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού. Εξαιτίας του αιτήματος της μεταβιομηχανικής εποχής για αύξηση του τομέα των υπηρεσιών, ο εργάτης της βιομηχανικής κοινωνίας, μετατράπηκε σε υπάλληλο της μεταβιομηχανικής και η εργασία άρχισε σταδιακά να απολύει το ταξικό της χαρακτήρα.

Στο συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς, η απασχόληση προβάλλει την αξίωση της επιλογής, ανάμεσα σε διαφορετικές δραστηριότητες τις οποίες μπορεί να επιτελέσει το άτομο. Το άτομο, ως ελεύθερο υποκείμενο, έχει τη δυνατότητα επιλογής των δραστηριοτήτων που επιτελεί, μέσα στις οποίες μπορεί να είναι και η οικονομικά προσανατολισμένη απασχόλησή του. Επιπρόσθετα, στην έννοια της απασχόλησης εμπεριέχεται η δυνατότητα της κινητικότητας, γνώρισμα της μεταβιομηχανικής περιόδου.

Τα νέα δεδομένα μετέβαλαν την φύση της εργασίας, μετατοπίζοντας την απασχόληση σε πιο ευέλικτες μορφές, που ανταποκρίνονται αποτελεσματικότερα και αποδοτικότερα στις απαιτήσεις της παραγωγικής οργάνωσης. Η μετάβαση από

τον φορντισμό στον μεταφορντισμό, ως βιομηχανικό υπόδειγμα οργάνωσης της κοινωνίας και της οικονομίας, πραγματοποιήθηκε εντός ενός πλέγματος οικονομικών και τεχνολογικών παραγόντων, που δημιούργησαν νέα ευέλικτα συστήματα παραγωγής. (Λυμπεράκη & Δενδρινός, 2004). Χαρακτηριστικά στοιχεία των νέων ευέλικτων συστημάτων παραγωγής είναι η οριζόντια διοικητική οργάνωση, μέσω της συνεργασίας της διοίκησης και των εργαζομένων, η ομαδική εργασία, η σύνδεση των μισθών με την αποδοτικότητα και η ευέλικτη διαχείριση του χρόνου εργασίας. (Λυμπεράκη & Δενδρινός, 2004) Η παραπάνω οργάνωση σηματοδοτεί την μετατόπιση από το φορντικό μοντέλο της μαζικής παραγωγής στο μεταφορντικό μοντέλο «της ευέλικτης εξειδίκευσης ή ευέλικτης παραγωγής.» (Λυμπεράκη & Δενδρινός, 2004)

Οι δύο μεγαλύτερες κατηγορίες ευέλικτων μορφών απασχόλησης είναι η μερική¹ και η προσωρινή² απασχόληση. Αξίζει να σημειωθεί, ότι σύμφωνα με τον Γαβρόγλου (2010), η προσωρινή απασχόληση εγκαθιδρύει τη διάσταση της επισφάλειας.³ Σύμφωνα με έκθεση του Eurofound (2018), οι τάσεις στις νέες μορφές απασχόλησης είναι η «μεταφορά εργαζομένων» (employee⁴ & job sharing⁵), η εργασία βασισμένη σε «κουπόνια» (voucher-based work⁶), η εργασία χαρτοφυλακίου-πλατφόρμα εργασίας (portfolio work⁷ - platform work⁸), η

---

¹ «Η απασχόληση ενός ατόμου με σχέση μισθωτής εξαρτημένης εργασίας, με ωράριο μειωμένο σε σχέση με το ωράριο που ισχύει για τους πλήρως απασχολούμενους, οι οποίοι εργάζονται επίσης ως μισθωτοί στο ίδιο ή παρεμφερές αντικείμενο ή επάγγελμα.» **Η πηγή που καθορίστηκε δεν είναι έγκυρη.**

² Η προσωρινή απασχόληση εκφράζεται μέσω των συμβάσεων ορισμένου χρόνου οι οποίες προβλέπουν λήξη της σχέσης εργασίας μετά από ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, παίρνοντας συχνά τη μορφή εποχιακής ή περιοδικής απασχόλησης. **Η πηγή που καθορίστηκε δεν είναι έγκυρη.**

³ Η επισφάλεια αποτελεί ένα από τα πιο διαδεδομένα κοινωνικά φαινόμενα της σύγχρονης, μεταβιομηχανικής κοινωνίας. Αντικατοπτρίζει το αίσθημα διαρκούς αβεβαιότητας εξαιτίας της απειλής της ανεργίας η οποία συνοδεύει το άτομο σε όλο τον προσωπικό και κοινωνικό του βίο, ακόμα και εκτός της εργασιακής διαδικασίας.

⁴ Εργοδότες με παρόμοια επιχειρηματική δραστηριότητα συγκροτούν μια «ομάδα» εντός της οποίας πραγματοποιείται διαμοιρασμός των εργαζομένων, περιορισμένου χρόνου, για την ανάληψη συγκεκριμένων εργασιών. Δημιουργείται μια διαρκής περιστρεφόμενη σχέση των εργαζομένων, εντός της επιχειρηματικής ομάδας, με στόχο την παραγωγικότητα και την αποδοτικότητα συγκεκριμένου εργασιακού αντικειμένου. (Eurofound, Overview of new forms of employment – 2018 updat, 2018)

⁵ Αποτελεί μια μορφή μερικής απασχόλησης στην οποία ο εργοδότης προσλαμβάνει δύο ή περισσότερους εργαζομένους του ίδιου αντικειμένου. (Eurofound, Overview of new forms of employment – 2018 updat, 2018)

⁶ Ο εργοδότης αποκτά ένα κουπόνι, συνήθως από κυβερνητική ή κρατική αρχή, το οποίο χρησιμοποιεί για αμοιβή στον εργαζόμενο έναντι μισθού. Συνήθως, η συγκεκριμένη μορφή απασχόλησης χρησιμοποιείται στις οικιακές και αγροτικές εργασίες, που παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα αδήλωτης εργασίας, με σκοπό τη νομιμοποίησή τους. (Eurofound, Overview of new forms of employment – 2018 updat, 2018)

⁷ Αναφέρεται σε αυτοαπασχολούμενους ή μικρές επιχειρήσεις οι οποίες εργάζονται για μεγάλο αριθμό πελατών. (Eurofound, Overview of new forms of employment – 2018 updat, 2018)

⁸ Η πλατφόρμα εργασίας προϋποθέτει την ύπαρξη διαδικτυακής πλατφόρμας η οποία δίνει την δυνατότητα ανάληψης συγκεκριμένων εργασιών. (Eurofound, Overview of new forms of employment – 2018 updat, 2018)

περιστασιακή εργασία (casual work⁹), η εργασία βασισμένη σε Τ.Π.Ε μέσω κινητού τηλεφώνου (ICT based mobile work ¹⁰), η συνεργατική αυτοαπασχόληση (collaborative self-employment ¹¹) και η «προσωρινή διαχείριση» (interim management¹²).

Οι λόγοι εξάπλωσης των νέων μορφών απασχόλησης σχετίζονται με τις παραγωγικές αναδιαρθρώσεις και με το οικονομικοτεχνολογικό πλαίσιο της εποχής. Από την πλευρά των επιχειρήσεων εξασφαλίζεται η διαρθρωτική προσαρμογή τους στον διεθνές ανταγωνισμό και δημιουργούνται οι απαραίτητες συνθήκες για αποδοτική διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού. (Λυμπεράκη & Δενδρινός, 2004) Ταυτόχρονα επιτυγχάνεται ο εξορθολογισμός της παραγωγής και η μείωση του εργατικού κόστους. (Λυμπεράκη & Δενδρινός, 2004) Από την πλευρά των εργαζομένων επιτυγχάνεται η συμφιλίωση της επαγγελματικής και προσωπικής ζωής. (Λυμπεράκη & Δενδρινός, 2004)

Στον αντίποδα των πλεονεκτημάτων που προσφέρουν οι νέες μορφές απασχόλησης και η ευελιξία της αγοράς εργασίας, ελωχεύει ο κίνδυνος ανεξέλεκτης και απρόσκοπτης χρήσης τους, με σκοπό την μεγιστοποίηση των κερδών εις βάρος των εργαζομένων. Για αυτό το λόγο, τα σύγχρονα κράτη οφείλουν να ανταποκρίνονται στα αιτήματα της εποχής παρέχοντας ένα ρυθμιστικό πλαίσιο ικανό να προσφέρει ένα αποτελεσματικό δίκτυο κοινωνικής και εργασιακής ασφάλειας.

Απαραίτητο στάδιο στην κατανόηση του εργασιακού φαινομένου αποτελεί η ανάλυση των δυνάμεων που επενεργούν πάνω του και το μετασχηματίζουν. Η καπιταλιστική οργάνωση της παραγωγής επαναπροσδιόρισε την εργασία σε συνθήκες αγοράς. Ως αγορά ορίζεται το σύστημα των εμπορικών συναλλαγών που φέρνει σε επαφή τους αγοραστές (ζήτηση) και τους πωλητές (προσφορά) ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας. (Heywood, 2011) Η αγορά αποτελεί τη βασική οργανωτική μορφή της καπιταλιστικής οικονομίας και διαθέτει την ικανότητα της αυτορρύθμισης πολύπλοκων αλληλεπιδράσεων μέσω της αντιστάθμισης του δυναμισμού με την ισορροπία. (Heywood, 2011).

⁹ Η συγκεκριμένη μορφή εργασίας αποτελεί μια ειδική κατηγορία προσωρινής απασχόλησης κατά την οποία ο εργοδότης υπογράφει σύμβαση αορίστου χρόνου με τον εργαζόμενο αλλά τον αξιοποιεί όταν παραστεί ανάγκη. Από την μεριά του ο εργαζόμενος οφείλει να είναι διαθέσιμος ανά πάσα στιγμή προκύψει η ανάγκη αξιοποίησής του από τον εργοδότη. (Eurofound, Overview of new forms of employment – 2018 updat, 2018)

¹⁰ Η συγκεκριμένη μορφή απασχόλησης μπορεί να λάβει χώρα οπουδήποτε εξυπηρετεί τον εργαζόμενο αφού αξιοποιεί τις Τ.Π.Ε. με σκοπό την σύνδεση στα κεντρικά υπολογιστικά συστήματα της επιχείρησης στην οποία απασχολείται. (Andriessen and Vartiainen, 2006; European Commission, 2010; Eurofound, 2012 όπως αναφέρεται στο Eurofound, 2018)

¹¹ Αυτή η μορφή απασχόλησης αναφέρεται στην συνεργασία μεταξύ αυτοαπασχολούμενων, κάτω από οργανισμούς-ομπρέλες, με σκοπό την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς τους και την εξασφάλιση της βιωσιμότητάς τους. (Eurofound, Overview of new forms of employment – 2018 updat, 2018)

¹² Αποτελεί μια μορφή απασχόλησης στην οποία προσλαμβάνεται ένα ανώτατο διοικητικό στέλεχος ή εμπειρογνώμονας με στόχο την επίλυση συγκεκριμένου, εξ αρχής καθορισμένου, προβλήματος. (Eurofound, Overview of new forms of employment – 2018 updat, 2018)

Η αγορά εργασίας αποτελεί μια από τις βασικές αγορές του καπιταλιστικού συστήματος, παρουσιάζοντας όμως αρκετές διαφοροποιήσεις από τις αγορές χρήματος ή τις αγορές προϊόντων. Σύμφωνα με τον Δεδουσόπουλο (2014), αγορά εργασίας είναι το κοινωνικό πλαίσιο, εντός του οποίου συνάπτονται τα συμβόλαια εργασίας και κατανέμονται τα άτομα σε θέσεις μισθωτής απασχόλησης. Επομένως, η αγορά εργασίας αποτελεί μια υποκατηγορία της έννοιας της αγοράς στο καπιταλιστικό σύστημα, η οποία οικοδομείται σε δύο κύριους παράγοντες, στην σύλληψη της εργασίας ως εμπορεύματος με συναλλαγματική αξία και στην «ύπαρξη ρητής σχέσης μισθωτής απασχόλησης.» (Δεδουσόπουλος, 2014) Ο Kerr (όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006) θεωρεί την αγορά εργασίας «ως μια περιοχή, προσδιοριζόμενη επαγγελματικά, κλαδικά και γεωγραφικά, μέσα στην οποία οι εργαζόμενοι επιθυμούν (και μπορούν) να μετακινηθούν σχετικά ελεύθερα από μια εργασία σε μια άλλη», ενώ ο Freedman, (όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006):

“ως μια «αρένα», μέσα στην οποία ένα ή περισσότερα από τα βασικά χαρακτηριστικά της (απασχόληση, μισθοί, κινητικότητα ανάμεσα στις εργασίες, ανάπτυξη και διαφοροποίηση δεξιοτήτων) είναι ομοιόμορφα δομημένα. Η αρένα παραπέμπει άμεσα στην ύπαρξη αντιμαχόμενων ομάδων, που δεν είναι άλλες από αυτές των εργοδοτών και των εργαζομένων, ενώ η ομοιόμορφη δόμηση των χαρακτηριστικών σε μηχανισμούς και δυνάμεις παραγωγής αυτής της ομοιομορφίας.”

Ενώ ο Rogers παρατηρώντας τις προσπάθειες ορισμού της αγοράς εργασίας διαπιστώνει ότι η εννοιολογική προσπάθεια περιορίζεται μόνο στην αγορά παραγκωνίζοντας άλλους σημαντικούς παράγοντες όπως «οι μηχανισμοί πρόσβασης στο εισόδημα των αυτοαπασχολούμενων, οι διαφοροποιήσεις στη φύση και στο περιεχόμενο των εργασιών, οι δυνατότητες δημιουργίας καριέρας κ.ά.» (Ευστράτογλου, Τοπικές Αγορές Εργασίας στην Ελλάδα, 2006)

Στη Νεοκλασική Θεωρία της αγοράς εργασίας, που αποτελεί και την επικρατέστερη μέθοδο ανάλυσης της αγοράς εργασίας στην οικονομική επιστήμη, αντιλαμβάνεται την αγορά ως μια ενιαία δομή σαφώς προσανατολισμένη προς την επίτευξη της ισορροπίας, δηλαδή τον ισοσκελισμό της προσφοράς και της ζήτησης, ο οποίος μπορεί να επιτευχθεί ενδογενώς όταν αυτή δρα αυτόνομα, χωρίς έξωθεν παρεμβάσεις (κράτος, συνδικάτα) και όταν τηρούνται οι συνθήκες του τέλει ανταγωνισμού. (Δεδουσόπουλος, 2014) Υπό αυτό το πρίσμα, η εργασία λαμβάνει εμπορευματικό χαρακτήρα και η προσφορά και η ζήτηση της προσδιορίζουν, για μια καθορισμένη χρονική περίοδο, το μέγεθος της τιμής της, που αποτυπώνεται ως μισθός, και το μέγεθος της ποσότητάς της, δηλαδή το μέγεθος του εργατικού δυναμικού.

Οι κύριοι παράγοντες προσδιορισμού της προσφοράς είναι το μέγεθος του εργατικού δυναμικού, οι ώρες εργασίας, οι ικανότητες και οι δεξιότητες του εργατικού δυναμικού και η ένταση της εργασίας. Ενώ η ζήτηση εργασίας συναρτάται με την τιμή (μισθός) δημιουργώντας μια σχέση αντιστρόφως ανάλογη μεταξύ της τιμής και της ζήτησης, αφού όταν η τιμή αυξάνεται, η ζήτηση μειώνεται, ενώ όταν η

τιμή μειώνεται, η ζήτηση αυξάνεται. (Δεδουσόπουλος, 2014) Σύμφωνα με την νεοκλασική θεωρία η αγορά διαθέτει αυτόνομους μηχανισμούς προσαρμογής των τιμών για την επίτευξη συγκεκριμένων απαιτήσεων. Μία από τις κυριότερες αρχές της νεοκλασικής θεωρίας είναι η μετατόπιση από το μακροεπίπεδο στο μικροεπίπεδο, δηλαδή η τοποθέτηση της ελεύθερης επιλογής στο πυρήνα της εργασιακής διαδικασίας. Μέσω της παραπάνω θεώρησης, το άτομο είναι υπεύθυνο για την επιλογή ή μη εργασίας. (Δεδουσόπουλος, 2014) Επιπρόσθετα, κυριαρχεί η αντίληψη της αυτοτελούς λειτουργίας της αγοράς εργασίας η οποία δεν επηρεάζεται από τις άλλες αγορές.

Το πιο διαδεδομένο υπόδειγμα της νεοκλασικής θεωρίας είναι αυτό του ανθρώπινου κεφαλαίου. Σύμφωνα με τον Shultz (όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006):

....οι σημερινοί εργαζόμενοι έχουν μεταβληθεί σε καπιταλιστές, όχι μέσα από μία διεύρυνση της ιδιοκτησίας του μετοχικού κεφαλαίου, αλλά από την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, οι οποίες έχουν οικονομική αξία.

Η παραπάνω διαπίστωση συνοψίζει τους κύριους μετασχηματισμούς που έχει υποστεί η εργασία στις σύγχρονες μεταβιομηχανικές κοινωνίες. Ο όρος ανθρώπινο κεφάλαιο προκύπτει από την πρόσληψη της εκπαίδευσης και της κατάρτισης ως μορφές επένδυσης και τις αποκτηθείσες ικανότητες και δεξιότητες ως προϊόντα ενοικίασης από τον εργοδότη. (Ehrenberg & Smith όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006) Στη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου σκιαγραφείται η εκούσια καθυστέρηση εισόδου το ατόμου στην αγορά εργασίας, με σκοπό την επιμήκυνση της παραμονής του στην εκπαίδευση, η οποία θα του προσφέρει μεγαλύτερο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (μεγαλύτερο μισθό) όταν εισέλθει στην αγορά εργασίας. (Δεδουσόπουλος, 2014)

Η κεϋνσιανή θεωρία της αγοράς εργασίας υιοθετεί ορισμένες αξιακές διαφοροποιήσεις από την νεοκλασική θεωρία. Για τους κεϋνσιανούς οικονομολόγους δεν μπορούν να υφίσταται συνθήκες τέλει ανταγωνισμού, καθώς αυτή η κατάσταση είναι μη ρεαλιστική. Επίσης, αμφισβητούν την άμεση και αδιαμεσολάβητη προσαρμογή των τιμών στις μεταβολές των δυνάμεων της αγοράς και τέλος, υιοθετούν την αντίληψη ότι όλες οι αγορές αλληλοσυνδέονται και δεν αποτελούν ευδιάκριτους, αυτοτελής χώρους οικονομικής δραστηριότητας. Η τελευταία παρατήρηση έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς η αλληλεπίδραση των αγορών συνεπάγεται και μεταφορά παθογενειών ή κρίσεων από την μια αγορά στην άλλη.

Η προσφορά εργασίας καθορίζεται από τον κατώτατο μισθό, ο οποίος προσδιορίζεται στο πλαίσιο συλλογικών διαπραγματεύσεων και από τον τρέχων μισθό, ο οποίος δεν μπορεί να είναι κατώτερος του κατώτατου μισθού. Η ζήτηση εργασίας προσδιορίζεται από τη ζήτηση για αγαθά, η οποία αποτελεί συνάρτηση του πραγματικού μισθού.¹³ Στην κεϋνσιανή θεωρία η πτώση του ονομαστικού μισθού

¹³ Ως πραγματικός μισθός ορίζεται ο λόγος του ονομαστικού μισθού, που αντιστοιχεί με το κόστος της εργασίας και του επιπέδου τιμών, η τιμή δηλαδή που εισπράττουν κατά την εκροή. Ως προς

οδηγεί σε αύξηση της ζήτησης για προϊόντα, εξαιτίας της πτώσης των τιμών τους, που συνεπάγεται αύξηση του παραγόμενου προϊόντος και της απασχόλησης. Η ισορροπία επέρχεται στην αγορά εργασίας όταν η ζήτηση εξισωθεί με την προσφορά.

Στην προσπάθεια κατανόησης της λειτουργίας των αγορών εργασίας έχουν συμβάλει και οι θεσμικές προσεγγίσεις. Παρατηρώντας τον πολυδιάστατο χαρακτήρα των σύγχρονων οικονομιών και τον τρόπο λειτουργίας του κράτους αντιτάχθηκαν στο νεοκλασικό υπόδειγμα. Σύμφωνα με τον Kerr (όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006) η αγορά εργασίας αποτελείται από θεσμοθετημένες υποαγορές, οι οποίες είναι αλληλένδετες αλλά και μη ανταγωνιστικές. Ο προσδιορισμός των τιμών στην αγορά εργασίας δεν συνεπάγεται από αυτόνομες μεταβολές της προσφοράς και της ζήτησης αλλά προκύπτει από τις συλλογικές διαπραγματεύσεις και τη συνδικαλιστική δράση.

Η θεωρία των δυαδικών αγορών παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με τις θεσμικές προσεγγίσεις αλλά διαφοροποιείται σε ορισμένα επιμέρους λειτουργικά ζητήματα. Όπως και η θεωρία των θεσμικών προσεγγίσεων, έτσι και η δυαδική θεωρία, απορρίπτει τις βασικές αρχές του νεοκλασικού υποδείγματος γιατί προβάλλουν την αξίωση ότι οι καταταμήσεις εντός της αγοράς προέκυψαν εξαιτίας μιας αποκλίνουσας ανάπτυξης παρά μιας συγκλίνουσας ισορροπίας. (Vietorisz και Harrison, όπως αναφέρεται στο Ευστρατόγλου, 2006)

Αναλυτικότερα, η θεωρία των δυαδικών αγορών βασίζεται στην κατάτμηση της αγοράς εργασίας. Για τους υποστηρικτές αυτής της θεωρίας, η αγορά χωρίζεται σε ένα πρωτεύον και ένα δευτερεύον τμήμα, το οποίο υποστηρίζει διαφορετικούς μηχανισμούς εξισορρόπησης των μισθών, δηλαδή διαφορετικό τρόπο προσαρμογής των τιμών, εντός δύο διαφορετικών δομών, η διάκριση αυτή επηρεάζει την φύση της ίδιας της εργασίας, η οποία διακρίνεται σε καλή και κακή, ως απόρροια της του επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης. (Doeringer & Piore όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006) Επιπρόσθετα, η παραπάνω δομή επιβεβαιώνει τον αξιακό της ρόλο μέσω της χαμηλής κινητικότητας στα δύο τμήματά της.

Το πρωτεύον τμήμα απαρτίζεται από μεγάλες επιχειρήσεις εντάσεως κεφαλαίου (μεγάλο κεφάλαιο, τεχνολογική πρόοδος, αυξημένη βιωσιμότητα και κερδοφορία, επαυξημένες θέσεις εργασίας που συνεπάγονται ειδίκευση), με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, ασφάλεια, υψηλές ευκαιρίες παραγωγής και την δυνατότητα διαμόρφωσης των διοικητικών κανόνων εργασίας. (Doeringer & Piore όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006) Σε αυτό το πλαίσιο, οι εργαζόμενοι του πρωτεύοντος τμήματος έχουν υψηλή συμμετοχή στις συλλογικές διαπραγματεύσεις και στα συνδικάτα, διαμορφώνοντας, εντός των εσωτερικών αγορών, τους διοικητικούς κανόνες και διαδικασίες που δρουν ως παράγοντες

το προσδιορισμό του πραγματικού μισθού υπάρχει διαφωνία μεταξύ της νεοκλασικής και κεύνσιανής θεωρίας. Στην κεύνσιανή θεωρία ο πραγματικός μισθός προσδιορίζεται εκτός της αγοράς εργασίας, εκτός των συλλογικών διαπραγματεύσεων και εκτός των επιπέδων προσφοράς και ζήτησης. Για την νεοκλασική θεωρία ο πραγματικός μισθός διαμορφώνεται εντός της αγοράς εργασίας.

προσδιορισμού του μισθού και της κατανομής της εργασίας. (Doeringer & Piore όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006)

Το δευτερεύον τμήμα απαρτίζεται από μικρότερες επιχειρήσεις εντάσεως εργασίας, οι οποίες όμως χαρακτηρίζονται από έντονη ανασφάλεια και έλλειψη σταθερότητας. Η απασχόληση του δευτερεύοντος τμήματος είναι αδόμητη, δεν δημιουργεί εσωτερικές αγορές αλλά επηρεάζεται από τις εσωτερικές αγορές που δημιουργεί το πρωτεύον τμήμα και οι εργασιακές συνθήκες χαρακτηρίζονται από έντονη επισφάλεια. Το δευτερεύον τμήμα αντανακλά μια γενικευμένη κοινωνικοοικονομική διάκριση. (Doeringer & Piore όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006)

Σύμφωνα με τη θεωρία των δυαδικών αγορών, η παραγωγικότητα της οικονομίας οφείλεται στις θέσεις που αυτή παράγει και όχι στα χαρακτηριστικά των εργαζομένων. (Piore όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006) Οι θέσεις εργασίας διαμορφώνονται και διακρίνονται μεταξύ του πρωτεύοντος και του δευτερεύοντος τμήματος των αγορών ως συνιστώσα της βιομηχανικής διάρθρωσης και της τεχνολογίας. (Graig, Rubery, Turling & Wilkinson όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006) Επομένως, η αναγνώριση ιεραρχικής διάρθρωσης των τμημάτων αντανακλά την οργάνωση της παραγωγής και της οικονομίας, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί διακρίσεις μεταξύ των αγορών που επισφραγίζουν την ύπαρξη κοινωνικοοικονομικών διακρίσεων.

Στην θεωρία των κατατμημένων αγορών η αγορά εργασίας νοείται ως ένα σύνολο υπο-αγορών που χαρακτηρίζονται από ανεξαρτησία, αλληλοκάλυψη και περιορισμούς στην λειτουργία τους, εμπόδια στην ελεύθερη κινητικότητα των εργαζομένων και ύπαρξης ιεραρχικής δομής μεταξύ τους. (Ευστράτογλου, 2006) Τα όρια των υπο-αγορών σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων, τα είδη των παραγόμενων προϊόντων, της μορφή οργάνωσης της παραγωγής και την διαθέσιμη τεχνολογία, τις πολιτικές διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού και τα χαρακτηριστικά του αυτό διαθέτει. (Ευστράτογλου, 2006) Σύμφωνα με τους Carnsey, Rubery και Wilkinson (όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006) «οι διαρθρωτικές δομές και τα πρότυπα ζήτησης αλληλεπιδρούν με διαφορετικές πηγές προσφοράς και δημιουργούν διαφορετικούς τύπους κατατμήσεων της αγοράς εργασίας οι οποίοι χαρακτηρίζονται από έντονη απομόνωση.»

Σύμφωνα με τους θεωρητικούς των κατατμημένων αγορών, ο δυαδισμός της αγοράς εργασίας αποτελεί κυρίαρχο χαρακτηριστικό των ανεπτυγμένων βιομηχανικών κοινωνικών και συνιστά βασικό στοιχείο της ετερογένειας των σύγχρονων βιομηχανικών οικονομιών. (Conti όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006) Οι κατατμήσεις οφείλονται σε ένα πλέγμα παραγόντων που δημιουργούν οι παραγωγικές και οικονομικές δομές, σε συνάρτηση με τις θεσμικές ρυθμίσεις και την κοινωνική διάρθρωση. (Ευστράτογλου, 2006)

Στη συνέχεια της θεωρητικής ανάλυσης της αγοράς εργασίας εντοπίζεται η θεωρία των ασυνεχών αγορών, ως μια προσπάθεια ισορροπίας μεταξύ του

νεοκλασικού υποδείγματος και της θεωρίας των κατατμήσεων. (Ευστράτογλου, 2006) Σύμφωνα με τους Berger & Piore (όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006) το πρόβλημα της αγοράς εργασίας δεν είναι ότι συνεπάγεται και αντανακλά την διάκριση της κοινωνίας σε τμήματα αλλά ότι αυτά τα τμήματα παρουσιάζουν ασυνέχεια μεταξύ τους. Η διαφορά των δύο τμημάτων έγκειται στον παρεχόμενο τρόπο μάθησης της εργασίας, αφού το δευτερεύον τμήμα αποκτά την απαιτούμενη μάθηση εντός της αγοράς εργασίας ενώ το πρωτεύον τμήμα εκτός. (Cooke όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006)

Οι ασυνέχειες της αγοράς εργασίας τυποποιούνται σε τρεις παράγοντες. Την ύπαρξη αναπτυσσόμενων χωρών που αρθρώνουν την παραγωγή με σύγχρονο τρόπο και την ύπαρξη υπο-ανάπτυκτων χωρών που ακολουθούν την παραδοσιακή δομή. Την διχοτόμηση των παραγωγικών δομών σε μεγάλες μονοπωλιακές ή ολογοπωλιακές επιχειρήσεις και σε περιθωριακές επιχειρήσεις. Καθώς και την στρωματοποιημένη δομή της αγοράς εργασίας. (Berger & Piore όπως αναφέρεται στο Ευστράτογλου, 2006)

Σημαντικό σημείο ανάλυσης της αγοράς εργασίας αποτελούν οι επιμέρους τοπικές αγορές εργασίας που αποτυπώνουν τον χωρικό καταμερισμό της εργασίας. (Καλλιώρας, Κανδύλης Κρομυδάκης και Πανταζής, 2013). Ο χωρικός καταμερισμός της εργασίας προκύπτει από πολλαπλούς παράγοντες οι οποίοι αντανακλούν συγκεκριμένες κοινωνικές και οικονομικές δομές που διαφοροποιούν την παραγωγική διαδικασία κατά τόπους.¹⁴ Επομένως οι τοπικές αγορές εργασίας είναι «κοινωνικοί χώροι, εν μέρει θεσμοθετημένοι εν μέρει ρυθμιζόμενοι από καθεστώα ρύθμισης, ποτέ σε κατάσταση σταθερότητας, αλλά πάντοτε μεταβαλλόμενοι και δυναμικοί.» (Peck και Theodore 2010 όπως αναφέρεται στο Καλλιώρας, Κανδύλης Κρομυδάκης και Πανταζής, 2013).

Η ανισοροπία της αγοράς εργασίας, όπως αυτή αντικατοπτρίζεται κυρίως στο φαινόμενο της ανεργίας, αντιμετωπίζεται διαφορετικά από τους νεοκλασικούς και τους κεϋνσιανούς οικονομολόγους. Οι νεοκλασικοί θεωρούν ότι η ανεργία είναι εκούσια επιλογή του κάθε ατόμου να μην εργαστεί, ενώ οι κεϋνσιανοί θεωρούν ότι αποτελεί ακούσιο αποτέλεσμα διαρθρωτικών μεταβολών εντός της αγοράς εργασίας. Οι Diamond, Mortensen και Pissarides υποστήριξαν την θεωρία αγοράς εργασίας με τριβές. Οι θεωρία της αγοράς εργασίας με τριβές βοηθά στη κατανόηση της επίτευξης της ισοροπίας σε μια αγορά που παρουσιάζει τριβές. Ως τριβές ορίζονται η διαρκής συνύπαρξη ανέργων και κενών θέσεων εργασίας, ο χρόνος που απαιτείται για την εύρεση εργασίας, οι συνθήκες και τα κίνητρα που προσφέρει μια

¹⁴ «Καθοριστικοί παράγοντες για την κατά τόπους διαφοροποίηση της οικονομικής διάρθρωσης είναι η τοπική κλαδική εξειδίκευση και η παραγωγική βάση, τα χαρακτηριστικά και οι εμπειρίες του εργατικού δυναμικού, το κόστος της εργασίας, η σύνθεση του κεφαλαίου, το τοπικό θεσμικό πλαίσιο και το ευρύτερο τοπικό πλαίσιο ρύθμισης (Βαΐου και Χατζημηγάλης 1997, Peck και Theodore 2010 όπως αναφέρεται στο Καλλιώρας, Κανδύλης Κρομυδάκης και Πανταζής, 2013). Συνδέεται άλλωστε με ζητήματα όπως η δυναμική της άνισης ανάπτυξης, ο έμφυλος και ο εθνοτικός καταμερισμός εργασίας, η κουλτούρα της εργασίας, ο συνδικαλισμός κ.ο.κ. (Καλλιώρας, Κανδύλης Κρομυδάκης και Πανταζής, 2013).»

συγκεκριμένη θέση εργασίας και μπορεί να μην ικανοποιούν τον εργαζόμενο και τέλος οι ύπαρξη διαφορετικών μισθών εντός της αγοράς εργασίας. Οι τριβές αυτές δημιουργούν μια κυκλική σχέση η οποία διαρκώς μεταβάλλεται και τροφοδοτεί διαρκώς την αγορά εργασίας τόσο με νέες θέσεις εργασίας όσο και με διαθέσιμο εργατικό δυναμικό. Μέσω αυτής της διαρκούς μεταβαλλόμενης κατάστασης επιτυγχάνεται η ισορροπία σε μια αγορά με ανέργους, κενές θέσεις και μισθολογική ανισότητα.

Η ανεργία αποτελεί ένα φαινόμενο δυναμικό και πολυδιάστατο, ενδογενές της καπιταλιστικής οργάνωσης της παραγωγής. Από πολλούς θεωρείται ως το φαινόμενο εκείνο που χαρίζει στον καπιταλισμό υπόσταση και τον βοηθά στην ανάπτυξη και τη παραγωγή του. Όπως σημειώνει ο Schumpeter, (όπως αναφέρεται στο Cahuc & Zylberberg, 2017) « η βασική αιτία της οικονομικής ανάπτυξης είναι η δημιουργική καταστροφή», η καταστροφή, δηλαδή, επιχειρήσεων και θέσεων εργασίας που δεν είναι βιώσιμες και η ανακατανομή τους εντός της αγοράς εργασίας. Εντούτοις, σε πολλές περιπτώσεις, η ανεργία αποτελεί διαρθρωτικό πρόβλημα της οικονομίας. Προκειμένου να μελετηθούν οι προεκτάσεις του φαινομένου και οι κοινωνικοί του συσχετισμοί, οφείλουμε να αποκρυσταλλώσουμε τις αιτιώδεις σχέσεις του φαινομένου. Η επίλυση των κοινωνικών φαινομένων επιτυγχάνεται μέσω του εντοπισμού των μηχανισμών αναπαραγωγής του, επομένως, η τυπολογία της ανεργίας συνεισφέρει στην κατανόηση των δομικών παραγόντων που προκαλούν το φαινόμενο της ανεργίας.

Η ανεργία τριβής αναφέρεται στη μορφή ανεργίας που προκύπτει από το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί τόσο για τους εργαζομένους όσο και για τις επιχειρήσεις να συναντηθούν στην αγορά εργασίας και να αφομοιώσουν την πληροφορία σχετικά με την αντιστοίχιση θέσεων εργασίας. (Borjas, 2016) Αυτό το είδος ανεργίας δεν συνεπάγεται την ύπαρξη θεμελιώδους προβλήματος στην αγορά εργασίας και εφαρμόζονται ηπιότερες πολιτικές λύσεις.

Είδη ανεργίας που δεν αντανakλούν δομικά προβλήματα της οικονομίας και του εργατικού δυναμικού είναι αυτά της εποχικής ανεργίας, που ως επί τω πλείστων λύνονται με παροχή ειδικών επιδομάτων, και της ανεργίας αναμονής, η οποία διακρίνεται από την ανεργία τριβής, καθώς ο εργαζόμενος αναμένει επαναπρόσληψη και δεν αναζητά εργασία. Είδη ανεργίας που αντανakλούν δομικές παθογένειες της οικονομίας, είναι η διαρθρωτική, η κυκλική και η τεχνολογική ανεργία.

Η διαρθρωτική ανεργία προκύπτει από την αναντιστοιχία στην προσφορά και ζήτηση δεξιοτήτων. Αποτελεί την πιο επικίνδυνη μορφή ανεργίας, καθώς αναδεικνύει ένα ενδογενές πρόβλημα του οικονομικού συστήματος που αντιστοιχεί στις δεξιότητες. (Borjas, 2016) Σε αυτή τη περίπτωση ανεργίας, οι άνεργοι συγκροτούν μια υποκατηγορία ανθρώπινου κεφαλαίου που βρίσκεται σε στασιμότητα και μακροπρόθεσμα προκαλεί ανισορροπία στην αγορά εργασίας η οποία μπορεί να κλιμακωθεί σε γενικευμένη οικονομική ύφεση. (Borjas, 2016) Η ενδεδειγμένη πολιτική πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση της διαρθρωτικής ανεργίας είναι η

επίλυση των διαρθρωτικών προβλημάτων που την γεννούν. (Ιορδάνογλου) Αυτό προϋποθέτει την ανάληψη ισχυρών μεταρρυθμιστικών πολιτικών, κυρίως μακροπρόθεσμου ορίζοντα, για την υιοθέτηση εναλλακτικού οικονομικού και παραγωγικού μοντέλου. Συνήθως, οι πολιτικές αυτές, οφείλουν να διαπνέονται από ριζικές αναδιαρθρώσεις της μακροοικονομικής πολιτικής και μεταρρυθμίσεις σε διαφορετικούς τομείς δημόσιων πολιτικών, όπως π.χ. στις εκπαιδευτικές πολιτικές.

Η κυκλική ανεργία προκύπτει από υπερβάλλουσα προσφορά εργαζόμενων και σχετικά μειωμένη ζήτηση. Εξαιτίας της στασιμότητας και ανελαστικότητας των μισθών η αγορά δεν μπορεί να έρθει σε ισορροπία, αυξάνοντας το επίπεδο ανεργίας. Η αδυναμία αξιοποίησης του συνόλου του εργατικού δυναμικού μπορεί να επιλυθεί μέσω της αύξησης της συνολικής ζήτησης στην οικονομία και τα συνηθέστερα μέτρα πολιτικής που λαμβάνονται αξιοποιούν το μοντέλο της επεκτατικής οικονομικής πολιτικής. (Ιορδάνογλου, Η Ελληνική Οικονομία στη "Μακρά Διάρκεια", 1954-2005, 2011)

Η τεχνολογική ανεργία προκύπτει από την αναβάθμιση του υλικοτεχνικού μηχανισμού και τον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής διαδικασίας. Τα αίτια που οδηγούν σε τεχνολογική ανεργία μπορεί να προσιδιάζουν τόσο με αίτια της διαρθρωτικής όσο και της κυκλικής ανεργίας. Αναλυτικότερα, η τεχνολογική ανεργία δημιουργείται όταν μειώνεται η ζήτηση αλλά δεν αυξάνεται η παραγωγή για να μπορέσουν να απορροφηθούν από την ίδια την επιχείρηση οι εργαζόμενοι, όταν οι δημιουργούμενες θέσεις εργασίας απαιτούν διαφορετικές δεξιότητες από τις προσφερόμενες και όταν ο εργατικός μισθός παραμένει άκαμπτος εμποδίζοντας την απασχόληση του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού. (Δεδουσόπουλος, Η Κρίση της Αγοράς Εργασίας: Θεωρίες της Ανεργίας, 2004)

Εν κατακλείδι της παρουσίασης των θεωρητικών μοντέλων της ανεργίας, αξίζει να επισημάνουμε δύο ακόμα μεγάλες ομαδοποιήσεις της, την μακροχρόνια ανεργία και την νεανική ανεργία. Ως μακροχρόνια ανεργία, ορίζεται η ανεργία διάρκειας μεγαλύτερης του ενός έτους, ενώ ως νεανική, ορίζεται η ανεργία που αφορά το πληθυσμιακό ποσοστό ηλικίας 15-24. Αμφότερα και τα δύο είδη ανεργίας παρουσιάζουν αυξημένο ποσοστό επικινδυνότητας καθώς αποκρυσταλλώνουν, κυρίως, διαρθρωτικά προβλήματα της οικονομίας.

Η αγορά εργασίας αποτελεί το πεδίο σύζευξης της οικονομίας με την κοινωνία, λειτουργώντας ο μάντας ανατροφοδότησης μεταξύ των πεδίων. Η αλληλεπίδραση που δημιουργείται εντός της αγοράς παράγει αποτελέσματα που διοχετεύονται τόσο στον κοινωνικό ιστό όσο και στην οικονομία. Επομένως, αποτελεί επιτακτική ανάγκη της πολιτικής πρωτοβουλίας, η δημιουργία δομών με αντισταθμιστική λειτουργία, για την εξισορρόπηση των προβλημάτων στην αγορά και την αναχαίτιση της τροφοδότησής τους στην κοινωνία, προκειμένου να διασφαλιστεί παράλληλα, τόσο η εύρυθμη λειτουργία της αγοράς όσο και η κοινωνική συνοχή.

1.2 Ιστορική επισκόπηση και εξέλιξη της Οικονομίας και της Απασχόλησης στην Ελλάδα

Οι μακροοικονομικές ανισορροπίες από το 1974 έως το 2008

Η δυσμενής κατάσταση της ελληνικής οικονομίας τα τελευταία χρόνια, μετά την παγκόσμια οικονομική ύφεση του 2008, δεν αποτελεί συγκυριακό φαινόμενο αλλά συνισταμένη των παραγόντων που αντικατοπτρίζουν το τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της οικονομίας και της κοινωνίας στο σύνολο της χώρας. Οι χώρες της Ευρώπης μεταπολεμικά ήρθαν αντιμέτωπες με τις συνέπειες του πολέμου, οι οποίες εκτείνονταν σε πολλαπλά επίπεδα. Η οικονομία και η κοινωνία αριθμούσαν βαρύτατες απώλειες οι οποίες όξυναν την ανάγκη για άμεση και αποτελεσματική απόκριση. Το πνεύμα της περιόδου επέτασσε την ανάληψη άμεσων πρωτοβουλιών οι οποίες θα δρούσαν ταυτόχρονα σε τρεις κατευθύνσεις, στην τόνωση της οικονομίας και την επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης μέσω της αποκατάστασης του οικονομικού και παραγωγικού συστήματος, στη θωράκιση της δημοκρατίας και την οικοδόμηση δημοκρατικών θεσμών, που θα δρουν ως δίκτυ ασφαλείας σε τυχόν μελλοντικές προκλήσεις και στην προσπάθεια εύρεσης της θέσης των ευρωπαϊκών χωρών στο νέο παγκόσμιο περιβάλλον που είχε διαμορφωθεί.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι χώρες της Ευρώπης υιοθέτησαν ένα μεικτό σύστημα οικονομίας στο οποίο το κράτος είχε ενεργό ρόλο διαμεσολαβητή στις σχέσεις οικονομίας-κοινωνίας, αφού προωθούσε όσο πιο ενεργά την οικονομικά ανάπτυξη, διαφυλάσσοντας ταυτόχρονα την κοινωνική συνοχή. Η Ελλάδα -όπως και οι περισσότερες χώρες της Νότιας Ευρώπης- την περίοδο ανοικοδόμησης ταλανιζόντουσαν από εσωτερικά προβλήματα, τα οποία ενέτειναν την απομόνωσή τους από την εκσυγχρονιστική πραγματικότητα των χωρών της Βόρειας Ευρώπης. Η Ελλάδα βρέθηκε σε εκσυγχρονιστική τροχιά μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 1974, από όπου και ξεκίνησαν οι όποιες προσπάθειες δυτικοποίησης της οικονομίας και αφομοίωσης των κοινωνικών πρακτικών που ακολουθούσαν τα σύγχρονα δυτικά κράτη. Η δικτατορική εμπειρία και ο φόβος εκ νέου κατάλυσης του δημοκρατικού πολιτεύματος νομιμοποίησαν την κρατοκεντρική διαδικασία μετάβασης. Η συγκεκριμένη συνθήκη έδωσε το έναυσμα για την δημιουργία

συσχετισμών στο εσωτερικού του κράτους, που επηρέασαν και χαρακτήρισαν την μορφολογία και την λειτουργία της δημόσιας σφαίρας συλλήβδην.

Η πορεία μετάβασης της Ελλάδας προς τη φιλελεύθερη, δυτική, καπιταλιστική δημοκρατία πραγματοποιήθηκε εν μέσω σημαντικών ανακατατάξεων του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Η κατάρρευση του συστήματος ισοτιμιών Breton Woods (1971) και οι δύο πετρελαϊκές κρίσεις (1973, 1979) αποτέλεσαν τομές στην εξέλιξη της καπιταλιστικής οικονομίας και στους όρους συγκρότησης της παραγωγής, καθώς επηρέασαν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα τα δεδομένα της παγκόσμιας οικονομίας. Εγκαταλείφθηκε προοδευτικά το κεϋνσιανό πρότυπο που είχε επικρατήσει κατά την μεταπολεμική περίοδο και προωθήθηκε το φιλελεύθερο μοντέλο, το οποίο στόχευε στην περιστολή των δημόσιων αγαθών μέσω του περιορισμού της δραστηριότητας του δημόσιου τομέα και των ιδιωτικοποιήσεων. (Βούλγαρης, 2013) Παράλληλα, η Ελλάδα δεν ακολουθούσε τη διεθνή τάση φιλελευθεροποίησης της οικονομίας καθώς πρωταρχικό μέλημα του ελληνικού κράτους ήταν η αποκατάσταση της δημοκρατίας και η εξασφάλιση συναίνεσης μέσω της κοινωνικής συνοχής και της κρατικής μέριμνας.

Οι εσωτερικές προκλήσεις επισκίασαν τις διεθνείς τάσεις ως εκ τούτου η ιδέα της διασφάλισης της κοινωνικής συνοχής και της πολιτειακής ομαλότητας εναρμονίστηκε με την εκτενή παρουσία του κράτους, ως ρυθμιστή, και κατ' επέκταση του ίδιου του κομματικού συστήματος, το οποίο κατά τη περίοδο της Μεταπολίτευσης ταυτίστηκε με τον κρατικό μηχανισμό. Εντούτοις, οι πολιτικές των εκάστοτε κυβερνήσεων υπήρξαν, τόσο προγραμματικά όσο και εκτελεστικά, βραχυχρόνιες και διάυλοι εξυπηρέτησης ευρύτερων πολιτικών στόχων. (Βούλγαρης, 2013)

Η οικονομική πολιτική από το 1974 έως το 1983 υπήρξε ιδιαιτέρως επεκτατική και στόχο είχε την αποκατάσταση της δημοκρατίας και την οικοδόμηση δημοκρατικών θεσμών, την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ και την διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης μέσω του παραγωγικού εκσυγχρονισμού. (Βούλγαρης, 2013) Αναλυτικότερα, η επεκτατική εισοδηματική πολιτική υπήρξε εν μέρει αποτέλεσμα της μετατόπισης των συσχετισμών δυνάμεων ανάμεσα στις εκάστοτε κυβερνήσεις και στα λαϊκές απαιτήσεις για αναδιανομή ιδιαίτερα μέσω αυξήσεως των αποδοχών, όπως αυτές εκφράστηκαν δια μέσου της ισχυροποίησης των συνδικάτων. (Ιορδάνογλου, Η Ελληνική Οικονομία στη "Μακρά Διάρκεια", 1954-2005, 2011) Τα τελευταία αποτέλεσαν μηχανισμό έκφρασης των εργατικών διεκδικήσεων και πυλώνα εξασφάλισης της κοινωνικής συναίνεσης και της νομιμοποίησης του νέου πολιτικού καθεστώτος.

Η εισοδηματική πολιτική της περιόδου χρησιμοποιήθηκε ως μηχανισμός διαμόρφωσης συναινέσεων εντός ενός πλαισίου τριμερών σχέσεων. (Δασκαλάκης, Βιομηχανική Κοινωνιολογία και Βιομηχανικές Σχέσεις, 2013) Το κράτος χρησιμοποιεί παρεμβατικά το ρόλο του στη διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, «ενώ η σπουδαιότητα των μεταξύ τους σχέσεων έγκειται στην αλληλεξάρτηση του μεγέθους των μισθών με την πορεία της εθνικής οικονομίας.»

(Δασκαλάκης, Βιομηχανική Κοινωνιολογία και Βιομηχανικές Σχέσεις, 2013) Στην Ελλάδα η άνοδος των μισθών της περιόδου δεν ακολουθήθηκε από την αναμενόμενη αύξηση της παραγωγικότητας, ούτε ήταν συμβατές με την εσωτερική και εξωτερική ισορροπία της οικονομίας, προκειμένου να συμβαδίζει με την αναπτυξιακή πορεία της χώρας. (Ιορδάνογλου, Η Ελληνική Οικονομία στη "Μακρά Διάρκεια", 1954-2005, 2011) Σε αυτό το πλαίσιο, συνέβαλαν ως επί τω πλείστων σημαντικές τομές που συντελέστηκαν στον πυρήνα του παραγωγικού μοντέλου της ελληνικής οικονομίας.

Εκείνη τη περίοδο, η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση αναδιαμόρφωσε τους συσχετισμούς στον παραγωγικό τομέα. Προκάλεσε άνοδο του σταθερού κόστους και συρρίκνωση των αγορών, με αποτέλεσμα η ελληνική παραγωγική δομή να μην μπορέσει να διαχειριστεί τους κραδασμούς, αφού είχε στηριχθεί σε ένα μοντέλο που ευδοκίμούσαν οι τομείς με υψηλή οργανική σύνθεση κεφαλαίου. (Πατρώνης, 2018) Η κρίση του 1979 δημιούργησε δύο κύριες τάσεις εντός του ελληνικού παραγωγικού μοντέλου. Η πρώτη τάση αφορούσε την υπαγωγή των «προβληματικών» επιχειρήσεων σε δανειακές συμβάσεις, οι οποίες όμως δεν ήταν βιώσιμες εξαιτίας της στασιμότητας της οικονομίας και την έλλειψη επενδυτικού διεξόδου. (Πατρώνης, 2018) Το αποτέλεσμα ήταν να συσσωρεύονται οι τόκοι και να εντείνεται η υπερχρέωση των τραπεζών, οι οποίες προκειμένου να εξυπηρετήσουν τα μη βιώσιμα δάνεια κατέφευγαν σε εξωτερικό δανεισμό, απειλώντας εν γένει το χρηματοπιστωτικό σύστημα της χώρας. (Πατρώνης, 2018) Η δεύτερη τάση, αφορούσε την αποβιομηχανοποίηση της παραγωγής (τάση η οποία χαρακτήριζε την αναδιάρθρωση της παραγωγής και την συρρίκνωση του δευτερογενούς τομέα διεθνώς) και την αναδίπλωση της στις παραδοσιακά ελαφριές βιομηχανίες, με χαμηλή οργανική σύνθεση κεφαλαίου. (Πατρώνης, 2018)

Ωστόσο, η βαθμιαία αποβιομηχάνιση υπονόμεισε την αναπτυξιακή ροπή των δεκαετιών του '50 και '60, κατά τις οποίες ο δευτερογενής τομέας πρωτοστατούσε στην παραγωγή και την απασχόληση. Το καθεστώς της αποβιομηχάνισης αποκρυστάλλωσε τα κύρια διαρθρωτικά προβλήματα του δευτερογενούς τομέα στην Ελλάδα, τα οποία καθόρισαν την πορεία της παραγωγικής διαδικασίας και την υποβάθμιση των ελληνικών προϊόντων έναντι των ανταγωνιστικών. Σε μια χώρα, προσανατολισμένη στην εγχώρια αγορά, η παραπάνω συνθήκη αποτέλεσε πεδίο βαθμιδόν συρρίκνωσης της βιομηχανικής δομής. Η συρρίκνωση του δευτερογενούς τομέα από κοινού με την χαμηλή ειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού, την υπερσυγκέντρωση στα αστικά κέντρα και την έλλειψη βασικών πρώτων υλών και κεφαλαιουχικών προϊόντων οδήγησε στη αύξηση του κόστους παραγωγής. (Κορρές & Χιώνης, Ελληνική Οικονομία: Οικονομική Πολιτική και Ανάλυση Μακροοικονομικών Μεγεθών, 2003)

Ο πρωτογενής τομέας, ο οποίος μέχρι και το 1974, αποτελούσε συμπλήρωμα των αστικών τομέων της οικονομίας, και πεδίο διάχυσης ανθρώπινου δυναμικού προς το εξωτερικό ή το εσωτερικό, συμπιέστηκε από την άποψη του εργατικού δυναμικού αλλά ευνοήθηκε από την εκ νέου κατανομή του εισοδήματος, εκείνης της περιόδου, εξαιτίας κυρίως των δυνάμεων ριζοσπαστικοποίησης των αγροτικών

στρωμάτων. (Πατρώνης, 2018) Ωστόσο, η άνοδος των μισθών και η δυναμική συσπείρωση των αγροτικών συνεταιρισμών δεν πέτυχαν την παραγωγική ανασυγκρότηση του πρωτογενούς τομέα, ο οποίος σταδιακά συρρικνωνόταν από τη πλευρά του ανθρώπινου δυναμικού. (Πατρώνης, 2018) Σε αυτό συνέβαλαν διαρθρωτικά προβλήματα του πρωτογενούς τομέα αλλά και δομικές και λειτουργικές αδυναμίες των αγροτικών ενώσεων. Αναλυτικότερα, η μικρή σε έκταση ιδιοκτησία, που είχε προκύψει κυρίως από αναδιανομές γης τη δεκαετία του '50, το μικρό ποσοστό αρδευόμενων εκτάσεων και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα αποτέλεσαν τα κύρια διαρθρωτικά προβλήματα που διέπαν τον συγκεκριμένο τομέα παραγωγικής δραστηριότητας. (Κορρές & Χιώνης, Ελληνική Οικονομία: Οικονομική Πολιτική και Ανάλυση Μακροοικονομικών Μεγεθών, 2003) Παράλληλα, οι αγροτικές ενώσεις υπονόμευσαν την αναπτυξιακή διαδικασία μέσω της υπαγωγής τους σε κομματικά δίκτυα και την δημιουργία κέντρων πελατειακών σχέσεων. (Πατρώνης, 2018)

Το βάρος της παραγωγικής ανασυγκρότησης επιμερίστηκε στις προσπάθειες ισχυροποίησης του τριτογενούς τομέα και στο ρόλο του κράτους ως μοχλού συγκράτησης της εκτροπής της βιομηχανικής παραγωγής, μέσω των κρατικοποιήσεων και της στήριξης «προβληματικών» επιχειρήσεων. Ωστόσο, η τόνωση της ζήτησης δεν ισορροπήθηκε με αντίστοιχη αύξηση της προσφοράς, γεγονός που όξυνε τις πληθωριστικές πιέσεις, επιδείνωσε τα δημόσια οικονομικά και κατέστησε επιβεβλημένη την αλλαγή οικονομικής πολιτικής. (Πατρώνης, 2018)

Την δεκαετία του '90, η εισοδηματική πολιτική κατέστη έντονα συσταλτική και εκφράστηκε κυρίως μέσω των ιδιωτικοποιήσεων, της άρσης του κρατικού παρεμβατισμού και της κατάργησης της Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής. (Πατρώνης, 2018) Παρά την επιτυχημένη πορεία των δημοσιονομικών μεγεθών, η αναπτυξιακή πορεία της χώρας και οι συσχετισμοί εντός της αγοράς εργασίας δεν παρουσίαζαν ιδιαίτερα μεγάλη ανάκαμψη, ενώ η ανεργία παρέμενε σε ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά.

Μετά τα μέσα της δεκαετίας του '90, η οικονομική πολιτική διαπνεόταν από τις προσπάθειες εισόδου της χώρας στην ΟΝΕ και το ευρώ. Η πορεία προς το ευρώ και η είσοδος την Ελλάδα στην ΟΝΕ το 2001, επισφράγισαν την αναπτυξιακή πορεία της ελληνικής οικονομίας εκείνη τη περίοδο. Η οικονομική πολιτική παρέμεινε επεκτατική επιδεινώνοντας τα δημοσιονομικά ελλείμματα, ενώ η ανάπτυξη αποτελούσε ως επί τω πλείστον αποτέλεσμα της εγχώριας ζήτησης. (Πατρώνης, 2018) Παρά τις υψηλές επενδύσεις σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα και την βελτίωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, η ανεργία παρουσίαζε ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό. Αναλυτικότερα, ο δείκτης ανεργίας το 1995 για το σύνολο της χώρας κυμάνθηκε στο 9,4% ενώ το 2000 έφτασε το 11,4%. Η ανοδική πορεία του ποσοστού ανεργίας σκιαγραφεί την ύπαρξη διαρθρωτικών αδυναμιών στη δυναμική συγκρότηση της αγοράς εργασίας.

Από το 2000 έως και το 2008, η ανεργία αποκλιμακωνόταν, σημειώνοντας μείωση κατά 3,6%. Ωστόσο, η εκ νέου επιβάρυνση των δημοσιονομικών μεγεθών και

το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008, προκάλεσαν βαρύτερες συνέπειες στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. Η κρίση χρέους του 2008 και η ανάγκη δημοσιονομικής εξυγίανσης και οικονομικής σύγκλισης επιβάρυνε τις χρόνιες παθολογίες της ελληνικής αγοράς εργασίας.

1.3 Η κατάσταση των πραγμάτων στην ελληνική αγορά εργασίας σήμερα

Στο προηγούμενο Κεφάλαιο, επιχειρήθηκε η ιστορική επισκόπηση των βασικών παραγόντων που επηρέασαν τη δημιουργία και εδραίωση των κύριων διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας. Κατέστη σαφές ότι η Ελλάδα αντιμετώπιζε σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα, τα οποία δυσχέραιναν τη θέση της χώρας στην Ευρωζώνη και επηρέασαν αρνητικά την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας. Η οικονομία διατηρούταν επιφανειακά ισορροπημένη εξαιτίας της ροής χαμηλότοκου δανεισμού. (Mavridis, 2018) Μετά την υπαγωγή της χώρας στο Μνημόνιο, η οικονομική πολιτική επέτασε την ανάγκη για άμεση αναδιάρθρωση του χρέους μέσω αποφασιστικών μέτρων προσαρμογής, τα οποία θα είχαν ως στόχο την τόνωση της ανταγωνιστικότητας. (Mavridis, 2018)

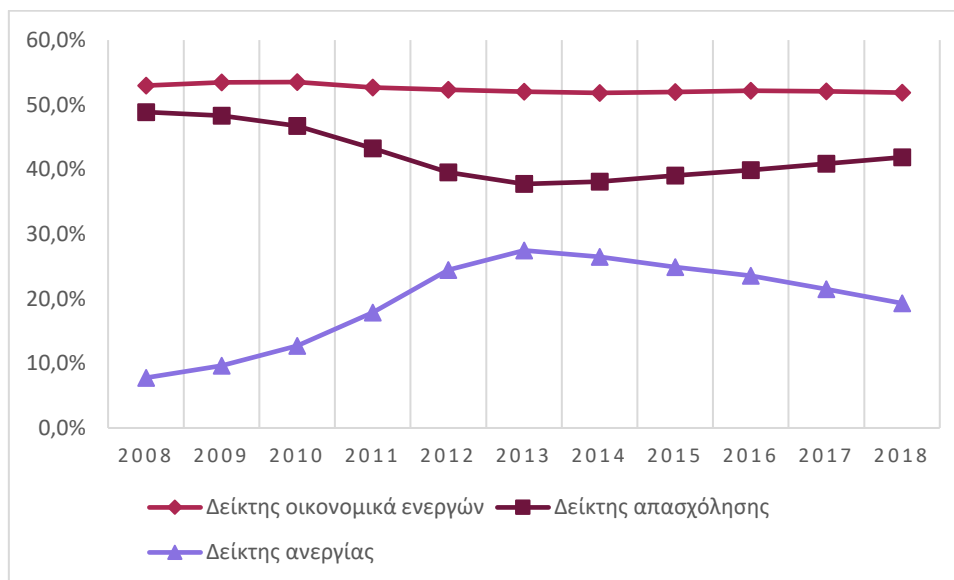
Τα κύρια μέτρα που εφαρμόστηκαν αφορούσαν την περικοπή μισθών, την μείωση των επενδύσεων και την αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης, κινούμενα σε μια συλλογιστική η οποία επιτάσσει ότι η απορρύθμιση και ο περιορισμός των συλλογικών διαπραγματεύσεων θα αποτελέσουν αποτελεσματικά μέσα για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και την επίτευξη μακροπρόθεσμης ανάπτυξης, η οποία θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας. (Mavridis, 2018 ; Torres, 2013) Ωστόσο, η ελληνική οικονομία δεν ανταποκρίθηκε επιτυχώς σε αυτό το εγχείρημα. Αντανάκλαση αυτής της αποτυχίας υπάρχει στο πεδίο της πραγματικής οικονομίας και ζωής, όπου παρατηρείται, αύξηση των φόρων, κυρίως των έμμεσων, μείωση των τραπεζικών καταθέσεων, άνοδος της ανεργίας και άνοδος της κοινωνικής ευπάθειας. (Mavridis, 2018)

Στο παρόν κεφάλαιο θα επικεντρωθούμε στην εξέλιξη των βασικών μεταβλητών που συγκροτούν την αγορά εργασίας, και θα επιχειρήσουμε την σκιαγράφηση των κύριων τάσεων εντός της κατά τη περίοδο της οικονομικής κρίσης.

1.3.1 Απασχόληση και ανεργία

Η αγορά εργασίας σήμερα, μετά από 10 χρόνια διαρκούς ύφεσης, φαίνεται να διέρχεται σε μια φάση οριακής ανάκαμψης. Ταυτόχρονα, ο αντίκτυπος της κρίσης είναι εμφανής στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Ο δείκτης απασχόλησης από το 2008-2018 έχει σημειώσει μεταβολή -7%, με το χαμηλότερο ποσοστό να σημειώνεται το 2013 (37,7%). (Διάγραμμα 1.) Την πενταετία 2008-2013, ο δείκτης απασχόλησης παρουσίασε μείωση της τάξεως του 11,2% (τιμή βάσης 2008: 48,9%), ενώ από το 2014-2018 παρουσιάζει ελαφριά ανάκαμψη περίπου 1% ανά έτος.

Διάγραμμα 1. Εξέλιξη του δείκτη οικονομικά ενεργού πληθυσμού, του δείκτη απασχόλησης και του δείκτη ανεργίας (σύνολο χώρας), 2008-2018, (%)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, (χ.η.). *Ετήσιες χρονοσειρές Έρευνας Εργατικού Δυναμικού από το 1981-2018*. [excel]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO03/>

Ο δείκτης ανεργίας από το 2008-2018 έχει σημειώσει αύξηση 11,5%, ενώ τη πενταετία 2008-2013, η μεταβολή ανήλθε στο 19,5%, παρουσιάζοντας το δυσμενέστερο ποσοστό ανεργίας κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης (27,5%). Από το 2013-2018, η ανεργία μειώθηκε κατά 8,3%, ωστόσο παραμένει ιδιαίτερα αυξημένη (19,3%), παρουσιάζοντας μεγάλη απόκλιση από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο που ανέρχεται στο 6,8%.¹⁵ (Eurostat, 2019) Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα επιμέρους μεγέθη της αγοράς εργασίας, έτσι όπως αυτά διαμορφώθηκαν κατά τη περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Η αγορά εργασίας αποτελεί το πεδίο συνάντησης της οικονομικής και κοινωνικής σφαίρας κάθε κράτους. Από αυτή τη συνθήκη εκπορεύονται δυο σημαντικές διαστάσεις της αγοράς εργασίας, η οργανική συνθετότητά της και η μοναδικότητά της. Για να μπορέσουμε να επιτύχουμε μια πιο ολιστική προσέγγιση των δυνάμεων της αγοράς εργασίας, οφείλουμε να εξετάσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των υπομεγεθών της. Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά διάκρισης των μεγεθών απασχόλησης και ανεργίας αποτελεί το φύλο, το οποίο δεν συγκροτεί απλά ένα νέο επίπεδο ανάλυσης, αλλά οριοθετεί το επίπεδο ωρίμανσης της κοινωνίας και τα περιθώρια οικονομικής ελευθερίας.

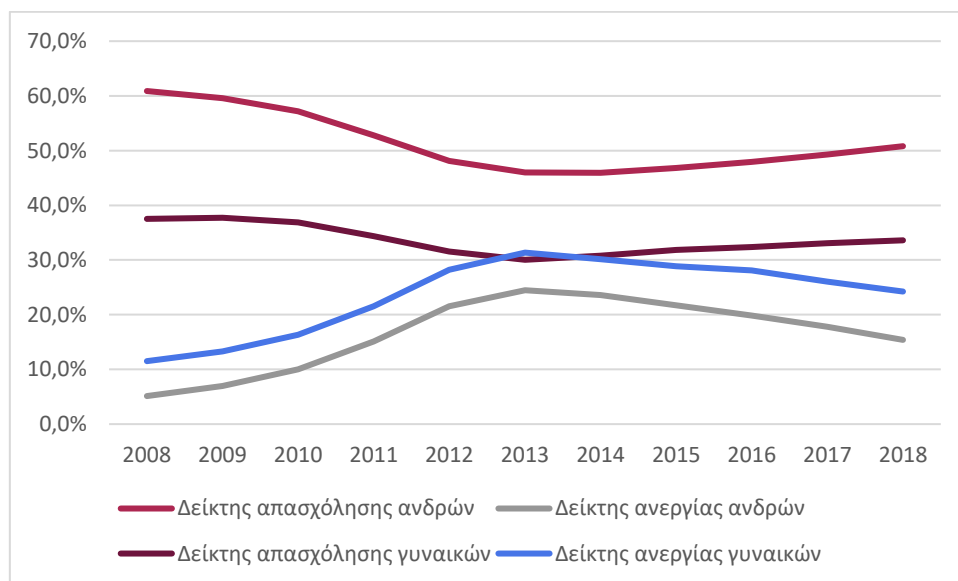
Στο παρακάτω Διάγραμμα (2.) παρουσιάζεται η εξέλιξη των δεικτών απασχόλησης και ανεργίας κατά φύλο, για τα έτη 2008-2018. Το 2008, το χάσμα απασχόλησης μεταξύ ανδρών και γυναικών, ανερχόταν σε 23,4%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 2018 είναι 17,2%. Η άμβλυνση του χάσματος απασχόλησης μεταξύ των

¹⁵ Ο συγκεκριμένος μέσος όρος προέρχεται από το σύνολο των 28 κρατών-μελών της Ε.Ε. Ο μέσος όρος για τα 27 κράτη-μέλη (χωρίς τη Μεγάλη Βρετανία) ανέρχεται σε 7,3% (2018), ενώ ο αντίστοιχος μέσος όρος για τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης είναι 8,2%. (Eurostat, 2019)

φύλων, δεν οφείλεται σε άνοδο του επιπέδου απασχόλησης των γυναικών, αλλά στην αυξημένη πτώση του ποσοστού απασχόλησης των ανδρών. Η δυσανάλογη μείωση του ποσοστού οφείλεται στο κλαδικό διαχωρισμό μεταξύ ανδρών και γυναικών και στην συσσώρευση των γυναικών σε χαμηλά αμειβόμενες και επισφαλείς θέσεις εργασίας. (Karamesini & Koutentakis, 2014; Kambouri, 2013)

Επομένως, το επίπεδο απασχόλησης μειώθηκε κατά τη περίοδο της κρίσης και για τα δύο φύλο, απλά με διαφορετική δυναμική. Οι κλάδοι παραδοσιακής απασχόλησης των ανδρών, όπως ο κατασκευαστικός τομέας, επλήγησαν πιο σύντομα και εντονότερα από τα νέα δεδομένα της κρίσης, ενώ οι γυναίκες διατήρησαν τις θέσεις τους, εξαιτίας της παραδοσιακής τους απασχόλησης σε θέσεις χαμηλής ειδίκευσης και κόστους. (Kambouri, 2013) Συνοπτικά να επισημάνουμε ότι η μεταβολή στην απασχόληση των ανδρών από το 2008 έως το 2018 ανήλθε σε 10%, ενώ η αντίστοιχη για τις γυναίκες στο 3,9%. Η μεγαλύτερη πτώση στο επίπεδο απασχόλησης για τους άνδρες σημειώθηκε το 2014 (45,9% έναντι 60,9% το 2008), ενώ για τις γυναίκες το 2013 (30% έναντι 37,5% το 2008). Από το 2015 παρουσιάζεται ελαφριά άνοδος στον δείκτη απασχόλησης και για τα δύο φύλα.

Διάγραμμα 2. Εξέλιξη του δείκτη απασχόλησης και του δείκτη ανεργίας, κατά φύλο, 2008-2018, (%)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, (χ.η.). *Ετήσιες χρονοσειρές Έρευνας Εργατικού Δυναμικού από το 1981-2018*. [excel]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO03/->

Η ανεργία των γυναικών σημείωνε υψηλά ποσοστά και τη περίοδο πριν τη κρίση. Το 2008 ο δείκτης ανεργίας των γυναικών ανήλθε στο 11,5%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες κυμαινόταν στο 5,1%, με ποσοστό απόκλισης της τάξεως του 6,4%. (Διάγραμμα 2.) Εν καιρώ κρίσης, το ποσοστό ανεργίας εκτινάχθηκε και για τα δύο φύλα, με αύξηση κατά 19,4% για τους άνδρες και 19,8% -από το 2008 έως το 2013, όπου σημειώθηκαν τα υψηλότερα ποσοστά και για τα δύο φύλα-δείκτης ανεργίας ανδρών 24,5%, δείκτης ανεργίας γυναικών, 31,3%. Από το 2014,

σημειώνεται ελαφριά μείωση του ποσοστού ανεργίας και για τα δύο φύλα, ενώ το 2018, το ποσοστό για τους άνδρες ανήλθε στο 15,4% και για τις γυναίκες στο 24,2%.

Είναι προφανές ότι η οικονομική κρίση έχει επιβαρύνει περισσότερο την απασχόληση των γυναικών. Η χαμηλή συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό αποτελεί μια συνθήκη που χαρακτηρίζει την ελληνική αγορά εργασίας ακόμα και πριν από τη κρίση εξαιτίας των στερεοτύπων και προκαταλήψεων που διέπουν την ελληνική κοινωνία, την ελλειμματική εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου¹⁶ και την έλλειψη συγχρονισμού των θεσμικών οργάνων της αγοράς εργασίας. (Karamesini & Koutentakis, 2014; Kambouri, 2013) Στην δραματική άνοδο του ποσοστού ανεργίας των γυναικών συνέβαλε η μείωση της γυναικείας απασχόλησης στον δημόσιο τομέα κατά τη διάρκεια της κρίσης. (Kambouri, 2013) Στον δημόσιο τομέα της χώρας παραδοσιακά υπερεκπροσωπούνται οι γυναίκες, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί και δίχτυ ασφαλείας της γυναικείας απασχόλησης, καθώς εφαρμόζεται πλήρως το Δίκαιο για την Ισότητα των Φύλων στην εργασία. (Kambouri, 2013)

Επομένως, η οικονομική κρίση επιδείνωσε την γυναικεία απασχόληση, δημιουργώντας συσχετισμούς ανόδου της εργασιακής επισφάλειας και της άτυπης εργασίας. (Kambouri, 2013) Ταυτόχρονα, η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και των κοινωνικών μεταβιβάσεων, αποτέλεσε ανάχωμα στην προσπάθεια συμφιλίωσης της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής των γυναικών. Ως εκ τούτου, η χαμηλή συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, η συγκέντρωσή τους σε χαμηλής ειδίκευσης και μισθολογικής κλίμακας θέσεις εργασίας και η υποεκπροσώπησή τους σε υψηλόβαθμες θέσεις δεν έχει αρνητικές συνέπειες μόνο για την οικονομική μεγέθυνση αλλά και για την κοινωνική και ατομική ανάπτυξη, αφού αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της κοινωνικής διάρθρωσης και πυλώνα δημιουργίας κοινωνικών, οικονομικών και θεσμικών ανισοτήτων εις βάρος των γυναικών.

Εν συνεχεία, η ηλικία αποτελεί μια δεύτερη, εξίσου σημαντική μεταβλητή για την ανάλυση και κατανόηση της αγοράς εργασίας. Η δυναμική της οικονομίας επηρεάζει ταχύτερα τις πιο ευαίσθητες μεταβλητές της αγοράς εργασίας, όπως είναι η νεανική απασχόληση. (Freeman & Wise, 1982) Αυτό συνεπάγεται την αυξημένη συμμετοχή των νέων στο εργατικό δυναμικό, όταν η οικονομία βρίσκεται σε καθεστώς μεγέθυνσης και επικρατεί αυξημένη συμμετοχή και των υπολοίπων στην αγορά εργασίας, ενώ από την άλλη πλευρά, σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, η νεανική συμμετοχή συρρικνώνεται. (Freeman & Wise, 1982) Αυτό συμβαίνει εξαιτίας του υψηλού ανταγωνισμού που δημιουργείται στο πεδίο της αγοράς εργασίας, ως αποτέλεσμα των ελάχιστων διαθέσιμων θέσεων και του δυσανάλογα μεγάλου αριθμού ανέργων. (Tubadji, 2012)

Ακόμα και στις περιπτώσεις όπου η οικονομική ύφεση δεν προκαλεί αλματώδη συρρίκνωση του νεανικού εργατικού δυναμικού, οι ευκαιρίες εργασίας

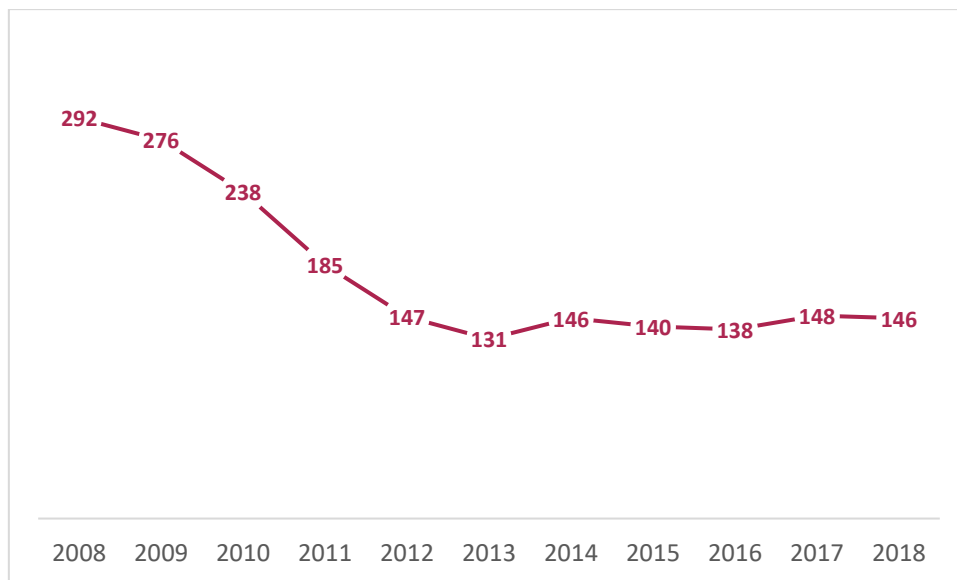
---

¹⁶ Η Ελλάδα διαθέτει ένα ιδιαίτερος προοδευτικό Δίκαιο της Ισότητας των Φύλων στην αγορά εργασίας, το οποίο υιοθέτησε σταδιακά από την δεκαετία του '80, προκειμένου να συγκλίνει με την κοινοτική νομοθεσία. Παρ' αυτά δεν εφαρμόζεται στο βαθμό που θα επέτρεπε την εξάλειψη των ανισοτήτων στην αγορά εργασίας. (Kambouri, 2013)

για τους νέους αφορούν θέσεις εργασίας χαμηλού κόστους, με αποτέλεσμα την αύξηση της εργασιακής επισφάλειας και την αναδίπλωση του νεανικού εργατικού δυναμικού σε χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας. (Tubadji, 2012) Στην Ελλάδα, από το 2008 έως σήμερα, η νεανική απασχόληση έχει περιοριστεί σημαντικά και η ανεργία αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι νέοι.

Αναλυτικότερα, η απασχόληση των νέων έχει μειωθεί αισθητά, σχεδόν κατά 50% κατά τη διάρκεια της κρίσης. (Διάγραμμα 3.) Αυτή η μείωση επισφραγίζει την ευρύτερη δυσμενή κατάσταση που έχει περιέλθει η ελληνική οικονομία και καθιστά σαφές ότι οι νέοι αποτελούν τη γενιά που απορροφά τους κραδασμούς στην αγορά εργασίας. Ωστόσο, η εξέλιξη της νεανικής ανεργίας αποτελεί έναν από τους κρισιμότερους παράγοντες ανάλυσης.

Διάγραμμα 3. Απασχόληση των νέων (15-24), 2008-2018, (σε χιλιάδες)¹⁷

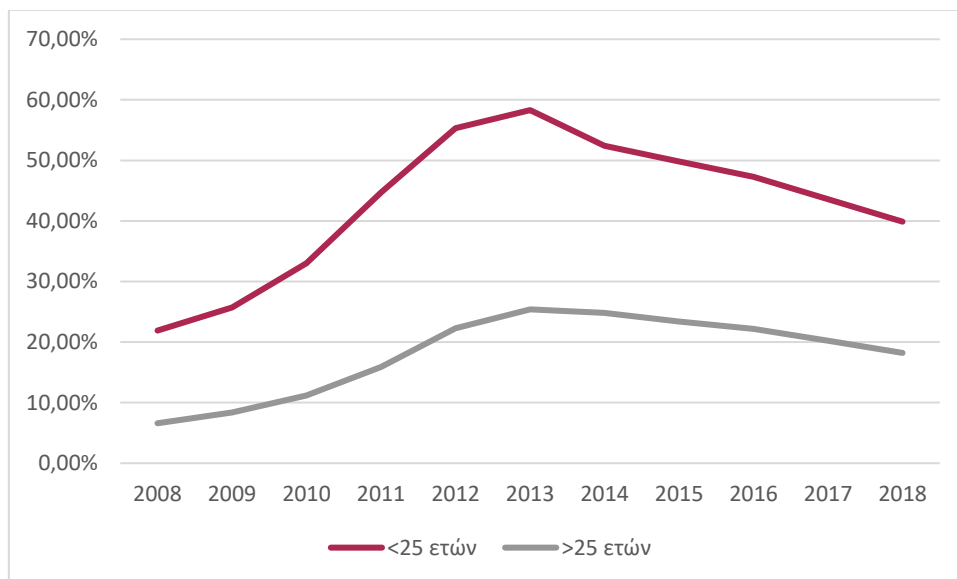

Πηγή: EUROSTAT, (2019). *Employment and activity by sex and age- annual data*. [Database] Available at: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsl_emp_a&lang=en

Στην Ελλάδα, η ανεργία των νέων αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα διαρθρωτικά προβλήματα της αγοράς εργασίας. Το 2008, το ποσοστό των ανέργων κάτω των 25 ετών ανερχόταν στο 21,9%, παρουσιάζοντας ποσοστό απόκλισης από το αντίστοιχο ποσοστό των ανέργων 25-74, της τάξεως του 15,3%. Το υψηλότερο ποσοστό νεανικής ανεργίας σημειώθηκε το 2013 (58,3%), ενώ από τότε παρατηρείται σταδιακή μείωση του ποσοστού, αγγίζοντας το 2018, το 39,9%.

¹⁷ Ο αριθμός των ατόμων υπολογίζεται με βάση το σύνολο των απασχολούμενων.

Διάγραμμα 4. Εξέλιξη της ανεργίας των νέων (<25 ετών) συγκριτικά με την ανεργία του υπόλοιπου πληθυσμού (25-74), 2008-2018, (%)¹⁸

Πηγή: EUROSTAT (2019). *Unemployment by sex and age-annual average*. [Database]. Available at: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en

Προσθέτοντας ακόμα ένα επίπεδο ανάλυσης στην νεανική ανεργία, παρατηρούμε ότι οι νέες γυναίκες (15-24) παρουσιάζουν καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης, υψηλότερο ποσοστό ανεργίας από ότι οι νέοι άνδρες, κατά περίπου 10%. Η νεανική ανεργία προκύπτει κυρίως ως αποτέλεσμα της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων, της ασύμμετρης πληροφόρησης και της έλλειψης εμπειρίας. (Tubadji, 2012) Σύμφωνα με τους Görlich, Stepanok & Al-Hussami (2013), η ανεργία των νέων μπορεί να χαρακτηριστεί ως «υπερκυκλική», εξαιτίας της χαμηλής εργασιακής προστασίας των νέων, της έλλειψης εμπειρίας και της περιορισμένης παρεχόμενης κατάρτισης εντός των επιχειρήσεων. Αυτή η ερμηνεία της νεανικής ανεργίας αποτελεί μια ακριβή απεικόνιση των μηχανισμών που επενεργούν στην αγορά εργασίας και καθορίζουν την συνολική προσφορά και ζήτηση. Στην ελληνική περίπτωση, η ανεργία των νέων παρουσιάζει ανθεκτικά χαρακτηριστικά, τα οποία οφείλονται κυρίως σε διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής αγοράς εργασίας, όπως είναι η ελλειμματική σύνδεση των εκπαιδευτικών μηχανισμών και των μηχανισμών της αγοράς, η περιορισμένη επενδυτική δραστηριότητα στους τομείς της Έρευνας & Ανάπτυξης, η αναντιστοιχία δεξιοτήτων ως αποτέλεσμα του ελλειμματικού σχεδιασμού προγραμμάτων κατάρτισης και μετεκπαίδευσης και η απαξίωση της τεχνικής εκπαίδευσης.

Η ανεργία των νέων αποτελεί, ίσως, το φαινόμενο με τον μεγαλύτερο αντίκτυπο, τόσο σε επίπεδο ατόμου όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Σε ατομικό επίπεδο, παρουσιάζονται δυσμενείς επιπτώσεις στην μελλοντική απασχόληση,

¹⁸ Ως ποσοστό επί του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

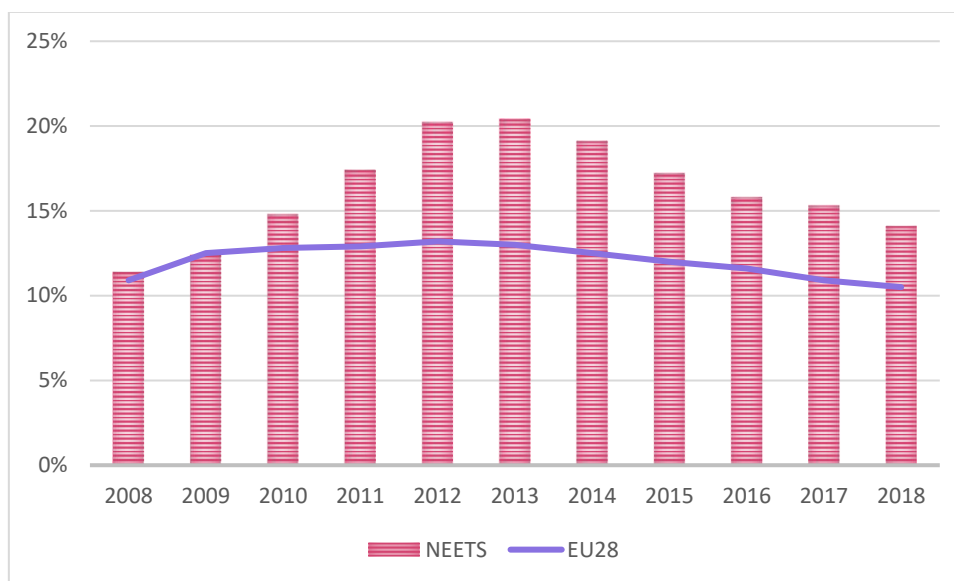
καθώς δημιουργούνται εμπόδια για ανεύρεση σταθερής απασχόλησης, καθιστώντας τους νέους που έχουν βιώσει την ανεργία «κακώς ενσωματωμένους» στην αγορά εργασίας. (Tubadji, 2012) Ταυτόχρονα, η απουσία τους από την αγορά εργασίας, τους στερεί την απόκτηση επαγγελματικής εμπειρίας και την εναρμόνιση των δεξιοτήτων τους με τις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της αγοράς.

Σε κοινωνικό επίπεδο, η ανεργία των νέων αυξάνει την εγκληματικότητα, την περιθωριοποίησή τους, τη μετανάστευση και τη γήρανση του πληθυσμού. (Tubadji, 2012) Η αύξηση του ποσοστού νεανικής ανεργίας συνεπάγεται αύξηση του κοινωνικού κόστους, αφού η έλλειψη εργασιακής εμπειρίας και η σταδιακή απαξίωση δεξιοτήτων παρεχόμενα από την εκπαίδευση προκαλούν συμπύκνωση στην μελλοντική παραγωγικότητα των νέων και κίνδυνο να συγκροτήσουν μια «χαμένη γενιά». (Tubadji, 2012)

Οι μετασχηματισμοί αυτοί συνεπάγονται τη δημιουργία τάσεων που ευνοούν την ανάδυση του φαινομένου των NEETs, των νέων δηλαδή που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης. Το φαινόμενο των NEETs αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις των σύγχρονων κοινωνιών, καθώς η περιθωριοποίηση του νεανικού πληθυσμού από τις θεσμικές δομές του κράτους συνεπάγεται την μελλοντική κοινωνική και οικονομική καθίζηση. Επομένως, η επανένταξη των νέων στις θεσμικές δομές του κράτους αποτελεί το κλειδί της βιώσιμης ανάπτυξης. (Eurofound, NEETs- Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, 2012)

Στην Ελλάδα, το φαινόμενο των NEETs παρουσιάζει ιδιαίτερη άνοδο κατά την περίοδο της κρίσης, αποκλείοντας κατά πολύ από τον μέσο όρο των ευρωπαϊκών κρατών. (Διάγραμμα 5.) Το υψηλότερο ποσοστό των νέων εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης και κατάρτισης σημειώθηκε το 2013 (20,4%), όπου διαμορφώθηκε και το μεγαλύτερο χάσμα με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (απόκλιση της τάξεως του 7,4%). Από τότε το ποσοστό των NEETs μειώνεται σταδιακά, παραμένοντας ωστόσο σε αρκετά υψηλό ποσοστό και με σχετικά μεγάλη απόκλιση από τον μέσο όρο της Ε.Ε.

Διάγραμμα 5. Εξέλιξη του δείκτη NEETs στην Ελλάδα και την Ε.Ε. (28), 2008-2018, (%)

Πηγή: EUROSTAT, (2019).

Young people aged 15-24 neither in employment nor in education and training (NEET), by sex - annual averages. [Database]. Available at:

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsi_neet_a&lang=en

Όσον αφορά την κατά φύλο διάκριση των NEETs, το ποσοστό απόκλισης μεταξύ των φύλων (2008-2012) κυμαινόταν στο 5,5%, ενώ από το 2013 και μετά παρουσιάζει μείωση. Είναι προφανές ότι αυτή η τάση αποτυπώνει την ολιστικότητα και την δυναμική του φαινομένου. Αν και οι NEETs, αποτελούν μια «σύγχρονη» υποκατηγορία της κοινωνικής ευπάθειας, εντός του φαινομένου μπορούμε να παρατηρήσουμε μεγάλο βαθμό ετερογένειας. (Eurofound, NEETs- Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, 2012) Η ανομοιογένεια του φαινομένου καταδεικνύεται στις επιμέρους υποομάδες που το συγκροτούν, δηλαδή τους NEETs που στερούνται κοινωνικού και πολιτισμικού κεφαλαίου, και ως εκ τούτου θεωρούνται ευάλωτοι κοινωνικά, και τους NEETs που δεν παρουσιάζουν υστέρηση του κεφαλαίου και επομένως διατρέχουν μικρότερο κίνδυνο περιθωριοποίησης. (Eurofound, NEETs- Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, 2012)

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Ελλάδα το ποσοστό των NEETs με χαμηλό εκπαιδευτικό υπόβαθρο (δεν πήγε καθόλου σχολείο/ πήγε ελάχιστες τάξεις δημοτικού/ αποφοίτησε από τη πρωτοβάθμια εκπαίδευση) ανέρχεται σε 5,8% το 2018, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για όσους έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια, μεταδευτεροβάθμια ή τριτοβάθμια εκπαίδευση, ανέρχεται στο 19,9% (2018). (Eurostat, 2019) Επομένως, μπορούμε να συμπεράνουμε την πολυπλοκότητα του φαινομένου αλλά και τη δυναμική του, η οποία κινείται αυτόνομα από την παραδοσιακή αντίληψη για τα οφέλη του εκπαιδευτικού κεφαλαίου.

Ακόμα ένα επίπεδο ανάλυσης των χαρακτηριστικών των NEETs αποτελεί η γεωγραφική κατανομή τους. Για την Ελλάδα, το ποσοστό μεταβάλλεται με αυξητικό τρόπο, όσο απομακρυνόμαστε από τις μεγάλες πόλεις. Αναλυτικότερα, το ποσοστό των NEETs το 2018 διαμορφώθηκε ως εξής ανά επίπεδο αστικοποίησης: 11,2% για τις μεγάλες πόλεις, 14,3% για τις ημιαστικές περιοχές (towns and suburbs) και 19,5% για τις αγροτικές περιοχές (rural areas). (Eurostat, 2019) Η απόκλιση του ποσοστού ανά βαθμό αστικοποίησης υπογραμμίζει την ύπαρξη χάσματος μεταξύ κέντρου και περιφέρειας.

Αναντίρρητα, οι επιπτώσεις του φαινομένου στο σύνολο της ιδιωτικής και κοινωνικής ζωής, καθιστούν επιβεβλημένη την ανάγκη αντιμετώπισής του. Ωστόσο στην Ελλάδα δεν χρήζει της απαιτούμενης κοινωνικής και πολιτικής μέριμνας. (Drakaki, Papadakis, Kyridis, & Papargyris, 2014) Ο οικονομικός αντίκτυπος είναι μεγάλος καθώς η στήριξή τους παρέχεται σε μορφή οικονομικών μεταβιβάσεων από το κράτος ενώ η συμβολή τους στην παραγωγή αγαθών, και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη, χάνεται. (Eurofound, NEETs- Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, 2012) Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, εξαιτίας της μείωσης των προνοιακών παροχών από το κράτος, η οικονομική κατάσταση των NEETs επιδεινώθηκε.

Μακροπρόθεσμα, ειδικά στις χώρες που έχουν βιώσει την οικονομική κρίση όπως η Ελλάδα, το φαινόμενο τείνει να δημιουργήσει ταυτότητες, οι οποίες θα συμπεριλαμβάνουν την έκφανση μιας νέας υποκουλτούρας. (Eurofound, NEETs- Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, 2012) Αυτή η υποκουλτούρα, αν εδραιωθεί, αν αποκτήσει χαρακτηριστικά μονιμότητας και κανονικότητας, τείνει να προκαλέσει δύο επιμέρους προβλήματα: αφενός την διάρρηξη των δεσμών τους με την κοινωνία, μέσω της πλήρους απαξίωσης της κοινωνικοπολιτικής σφαίρας και τη μείωση της συμμετοχής τους στα κοινά και αφετέρου την κρίση νομιμότητας ολόκληρου του πολιτικού συστήματος εξαιτίας της αποτελμάτωση του κρατικού μηχανισμού έναντι του φαινομένου. (Verba όπως αναφέρεται στο Eurofound, 2012 ; Eurofound, 2012)

Θα αποτελούσε παράλειψη, αν στην προσπάθεια απεικόνισης των αλλαγών που συντελέστηκαν στην ελληνική αγορά εργασίας, δεν προσθέταμε την μεταβολή των συσχετισμών για την απασχόληση των μεταναστών. Η Ελλάδα, τη δεκαετία του '90, δέχθηκε ένα μεγάλο ποσοστό μεταναστών, το οποίο εισχώρησε και τροφοδοτήθηκε από τον κατακερματισμό της αγοράς εργασίας. (Maroukis, 2016) Ειδικότερα, η αύξηση του βιοτικού, εκπαιδευτικού και κοινωνικού επιπέδου του γηγενή πληθυσμού προκάλεσε την απομάκρυνσή του από χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας. (Pappas, 2009 ; Triandafyllidou, 2013 ; Maroukis, 2016)

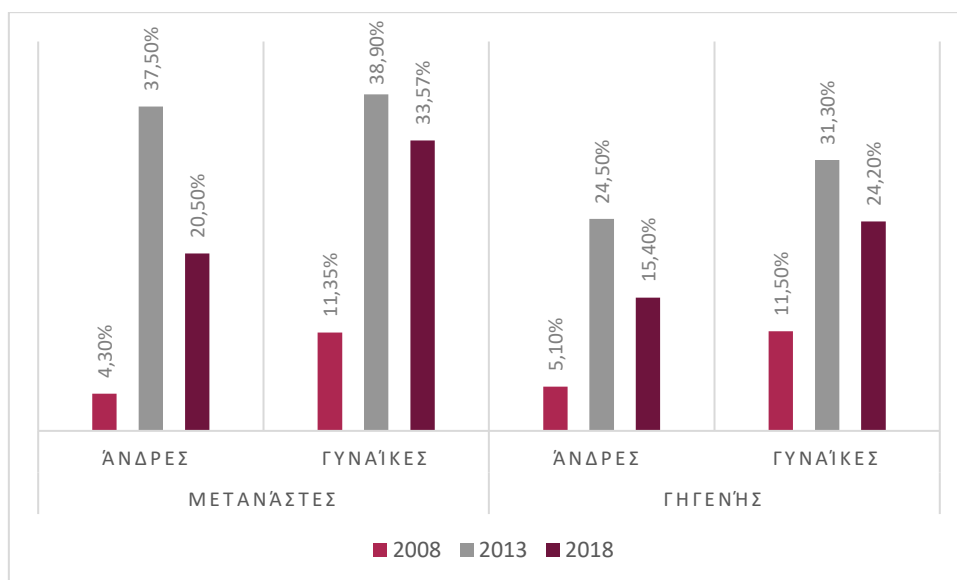
Επομένως, οι μετανάστες κατείχαν θέσεις «υποκατάστασης» σε τομείς όπου δεν απασχολούταν ο γηγενής πληθυσμός. Αυτές οι θέσεις «υποκατάστασης» αποτέλεσαν έκφανση κοινωνικών μετασχηματισμών, όπως η γήρανση του πληθυσμού, η καθυστέρηση εισόδου των νέων στην αγορά εργασίας εξαιτίας της ανόδου του βιοτικού επιπέδου, η μετατόπιση της παραγωγικής δομής της χώρας, η

υψηλή εξάρτηση από μικρές οικογενειακές εκμεταλλεύσεις και οι επιχειρήσεις μικρής κλίμακας. (Κασίμης & Παπαδόπουλος όπως αναφέρεται στο Pappas, 2009 ; Maroukis, 2016)

Το παραπάνω πλαίσιο ευνόησε τη δυσανάλογη συγκέντρωση των μεταναστών σε θέσεις «εντάσεως εργασίας», χειρωνακτικές, χαμηλής ειδίκευσης, περιορισμένης ή ανύπαρκτης ασφάλειας και επαυξημένης επισφάλειας. (Maroukis, 2016 ; ΕΙΕΑΔ, 2017) Το κατακερματισμένο τοπίο της αγοράς εργασίας, η αυξημένη ζήτηση εύελικτου εργατικού δυναμικού και η αναγκαιότητα εύρεσης εργασίας από την πλευρά των μεταναστών ευνόησε την δημιουργία ανεπίσημων δικτύων που συνέβαλλαν στην αύξηση της «άτυπης» οικονομίας και της επισφαλούς εργασίας των μεταναστών. (Pappas, 2009 ; IOM, 2012)

Όπως είναι προφανές λοιπόν, η οικονομική κρίση επιδείνωσε τη θέση των μεταναστών στην αγορά εργασίας, την οικονομική τους κατάσταση και την κοινωνική τους ενσωμάτωση. Οι μετανάστες αποτέλεσαν την πρώτη ομάδα που επλήγη από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης εξαιτίας της συσσώρευσής τους σε χαμηλής ειδίκευσης θέσεις και τη κλαδική τους συγκέντρωση, κυρίως σε τομείς όπως οι κατασκευές και η φροντίδα. (ΕΙΕΑΔ, 2017; Cavournidis, 2018) Αποτέλεσμα των παραπάνω κοινωνικοοικονομικών ζυμώσεων υπήρξε η έξοδος μεγάλου αριθμού μεταναστών από τη χώρα, η ραγδαία αύξηση της ανεργίας του πληθυσμού των μεταναστών έναντι των γηγενών (Διάγραμμα 6.) και η επιδείνωση της θέσης τους στην αγορά εργασίας, τόσο μισθολογικά όσο και σε επίπεδο συνθηκών εργασίας και ασφάλισης. (ΕΙΕΑΔ Ε. Ι., 2017)

Διάγραμμα 6. Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας των μεταναστών και των γηγενών, κατά φύλο, 2008-2013-2018, (%)

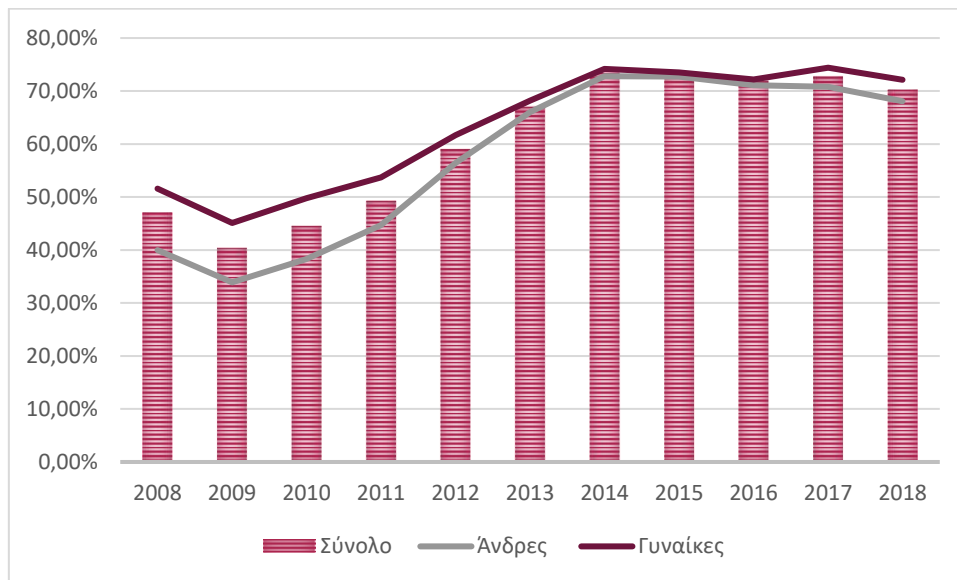

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, (2019). Πληθυσμός της Ελλάδος (σε χιλιάδες) κατά φύλο, υπηκοότητα και κατάσταση απασχόλησης (1ο Τρίμηνο 2001 - 2ο Τρίμηνο 2018). [Excel]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO01/2018-Q2>

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω στοιχεία, οι μετανάστες συγκροτούν μια από τις κυριότερες μεταβλητές της αγοράς εργασίας. Στη χώρα μας, κατά τη περίοδο της οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής ευμάρειας, ανέλαβαν ρόλους κάλυψης των ανισορροπιών της αγοράς εργασίας, για να διατηρηθεί η συνοχή σε μια αγορά υψηλού κατακερματισμού. Ο ρόλος αυτός συνεπάγεται την εκ των προτέρων υπαγωγή τους σε κατώτερα κοινωνικά στρώματα, τα οποία εξαιτίας της ευάλωτης φύσης τους και της δυσμενούς οικονομικής τους κατάστασης, αποκόπτονται από τις διαδικασίες ανάπτυξης πρόσθετου κοινωνικού, εκπαιδευτικού και πολιτισμικού κεφαλαίου, αποκλείοντάς τους έτσι από τον μηχανισμό κοινωνικής κινητικότητας. Η οικονομική κρίση επισφράγισε αυτή τη διαπίστωση, οξύνοντας πολυδιάστατα την οικονομική και κοινωνική θέση μιας ήδη ευάλωτης πληθυσμιακής ομάδας, η οποία όμως κατέχει σημαντικό ρόλο στη δυναμική οικονομική ανάπτυξη και αποτελεί κύριο αποδέκτη μεταβιβάσεων της κοινωνικής πολιτικής. (ΕΙΕΑΔ Ε. Ι., 2017)

Εν κατακλείδι, οφείλουμε να αναφερθούμε στην μακροχρόνια ανεργία, που αποτελεί συνισταμένη των μακροοικονομικών ανισορροπιών της αγοράς εργασίας. Η σημαντικότητα του προβλήματος έγκειται στην κατακόρυφη άνοδο του φαινομένου κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης, στις κοινωνικές και οικονομικές του προεκτάσεις και στη ροπή παγίωσης που παρουσιάζει. Αναλυτικότερα, το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας, κατά τη περίοδο 2008-2014, σημείωσε αλματώδη αύξηση της τάξεως του 26,4%. Από τότε μέχρι σήμερα παρατηρείται μικρή υποχώρηση του ποσοστού κατά 3,5%.

Διάγραμμα 7. Εξέλιξη του ποσοστού των μακροχρόνια ανέργων συνολικά και κατά φύλο, 2008-2018, (%)

Παρά την βαθμηδόν μείωση του ποσοστού, το μερίδιο των μακροχρόνια ανέργων παραμένει ιδιαίτερος υψηλό (70,3% το 2018). Το 2018 καταγράφηκαν 643.700 μακροχρόνια άνεργοι, εκ των οποίων οι 466.100 εμφανίζουν διάρκεια ανεργίας μεγαλύτερη των 24 μηνών. Το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων, άνω των

24 μηνών, διαμορφώθηκε σε 72,5% επί του συνόλου των μακροχρόνια ανέργων. Το 2014, όπου καταγράφηκε και ο μεγαλύτερος αριθμός μακροχρόνια ανέργων (936.800 άτομα), το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων άνω 24 μηνών κυμάνθηκε σε 66,4%. Είναι εύκολο λοιπόν να παρατηρήσουμε ότι η μεταβολή στο ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων οφείλεται σε μεταβολή του αριθμού μακροχρόνιας ανεργίας 12-24 μηνών, καθώς οι άνεργοι άνω των 24 μηνών παρουσιάζουν ελαφριά μείωση (156.100 άτομα από το 2014-2018).

Η μακροχρόνια ανεργία ελλοχεύει ιδιαίτερους κινδύνους, τόσο για το άτομο όσο και για την κοινωνία. Η αποσύνδεση με την αγορά εργασίας προκαλεί μείωση των προσωπικών κινήτρων και υποβάθμιση των προσόντων. Ταυτόχρονα, μειώνονται τα εισοδήματα, τα οποία με τη σειρά τους πυροδοτούν τη μείωση της κατανάλωσης. Η μείωση των εξόδων επένδυσης ανθρώπινου κεφαλαίου απειλεί ιδιαίτερα τα νοικοκυριά που διαμένουν παιδιά, καθώς μειώνονται οι ευκαιρίες τους στην απόκτηση ισχυρού εκπαιδευτικού επιπέδου. Αυτή η σταδιακή αποσύνδεση του ατόμου από το θεσμό της εργασίας πυροδοτεί την μακροπρόθεσμη δημιουργία δικτύων «αποκομμένων» από την εργασία, την ασφάλεια και την κοινωνική πρόοδο. Η μακροχρόνια ανεργία πέρα από την δημιουργία υψηλού ατομικού και κοινωνικού κόστους συνεπάγεται και την επιβάρυνση του κρατικού μηχανισμού μέσω της εκ νέου επένδυσης στο παρωχημένο ανθρώπινο κεφάλαιο και την στήριξη τους από τις κοινωνικές πολιτικές.

1.3.2 Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

Η επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα κατέχει -παραδοσιακά- στρατηγική θέση στην οικονομία και στην αγορά εργασίας. Ο Minniti (όπως αναφέρεται στο Kotsios & Mitsios, 2013), θεωρεί την επιχειρηματικότητα ως τον καταλύτη της οικονομικής ανάπτυξης γιατί προωθεί την υλοποίηση δημιουργικών ιδεών και προκαλεί μετασχηματισμούς στην οικονομία. Επίσης, η επιχειρηματικότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη των τοπικών αγορών μέσω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, την αύξηση του εισοδήματος και την συνένωση της τοπικής με την παγκόσμια οικονομία. (Henderson όπως αναφέρεται στο Kotsios & Mitsios, 2013) Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τους Καραγιάννης, Κορρές, & Ζαρίφης (όπως αναφέρεται στο Κορρές, 2015), η επιχειρηματικότητα συμβάλλει εν γένει στον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας, στην ανταγωνιστικότητα, στην δημιουργία αξιακών και θεσμικών πλαισίων και στην ευημερία.

Ιδιαίτερο πεδίο στον τομέα της επιχειρηματικότητας αποτελούν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, από τις οποίες προκύπτουν πληθώρα ευεργετικών κοινωνικοοικονομικών αποτελεσμάτων. (Avasilicaί όπως αναφέρεται στο Neagu, 2016) Σύμφωνα με τον Drucker (όπως αναφέρεται στο Neagu, 2016), οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτελούν την «ραχοκοκαλιά» της οικονομικής και κοινωνικής προόδου. Αδιαμφισβήτητα, στην ελληνική περίπτωση έχουν αποτελέσει ισχυρό πυλώνα της οικονομικής προόδου και βασικό μηχανισμό απορρόφησης των κραδασμών στο πεδίο της μισθωτής απασχόλησης. Πάραυτα, η ίδια η δομή και η

σύνθεσή τους τις καθιστά ιδιαιτέρως ευάλωτες σε περιόδους κρίσης. (Lacina & Vanřina, 2013)

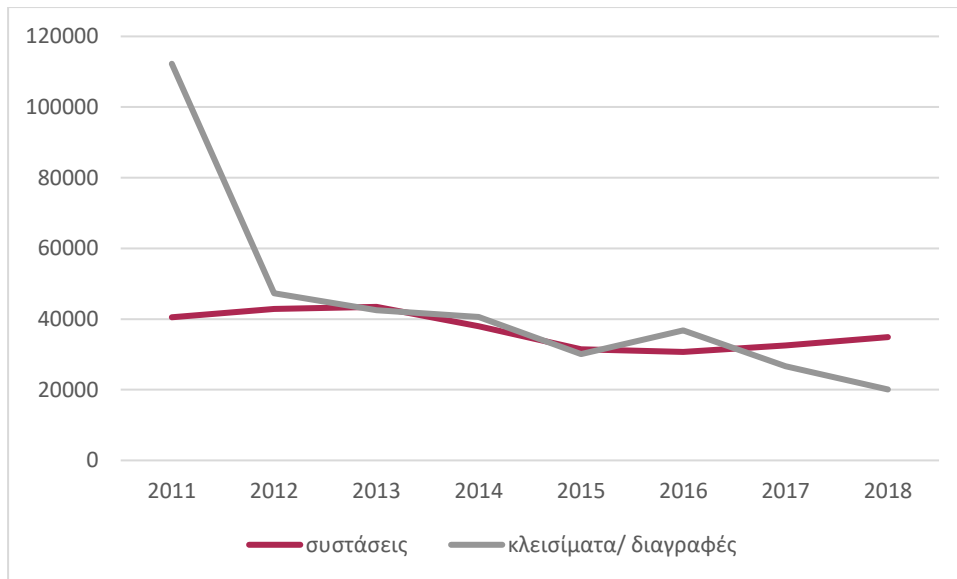
Οι κύριες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις απορρέουν από το μέγεθός τους, καθώς δεν μπορούν να μειώσουν την απασχόληση, είναι λιγότερο διαφοροποιημένες στην οικονομική διαχείριση, διαθέτουν χαμηλή κεφαλαιοποίηση και χαμηλή ή μηδενική πιστοληπτική ικανότητα. (Lacina & Vanřina, 2013) Επομένως οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις συγκροτούν το κατάλληλο πεδίο αλληλεπίδρασης οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων, ωστόσο δεν αποφεύγουν να μειώσουν το επιχειρηματικό ρίσκο που συνεπάγεται η λειτουργία τους. Το ρίσκο αυξάνεται όταν δημιουργούνται ταλαντώσεις σε οικονομικό επίπεδο καθώς δεν διαθέτουν την κατάλληλη δυναμική αντιμετώπισης των κραδασμών. Για τον λόγο αυτό οφείλει να υπάρξει ολιστική και σαφώς οριοθετημένη πολιτική, η οποία θα αποβλέπει στην θωράκιση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και στην διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας τους.

Στην Ελλάδα, όπως παρατηρούμε στο Διάγραμμα, το ισοζύγιο εισόδου-εξόδου επιχειρήσεων από την οικονομία υπήρξε αρνητικό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ενώ από το 2017 και μετά παρατηρείται καταστολή του «κλεισίματος» επιχειρήσεων και βαθμηδόν αύξηση της εισόδου των επιχειρήσεων. Αναλυτικότερα, από το 2015-2017, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις¹⁹ σημείωσαν αύξηση κατά 18,2%, για την οποία ευθύνεται ως επί τω πλείστων η αύξηση των πολύ μικρών επιχειρήσεων (micro) (10,7% την ίδια περίοδο). (European Commission , 2018) Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις σημείωσαν αύξηση κατά 2,5% και 1,2% αντίστοιχα. Η επιχειρηματική δυναμική της χώρας για το 2017 άγγιξε τις 830.053 επιχειρήσεις, εκ των οποίων οι 829.677 ήταν μικρομεσαίες επιχειρήσεις, ενώ οι 807.666 πολύ μικρές (micro) επιχειρήσεις. (European Commission , 2018) Με αυτό το τρόπο υπογραμμίζεται η σημασία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην ελληνική οικονομία αλλά και ο βαθμός του ρίσκου που αναλαμβάνουν εξαιτίας του μεγέθους τους.

Διάγραμμα 8. Είσοδος και έξοδος επιχειρήσεων στην ελληνική οικονομία, 2011-2018

---

¹⁹ Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις διακρίνονται, ανάλογα με τον αριθμό των απασχολούμενων, σε πολύ μικρές (micro) από 0-9 άτομα, σε μικρές (small) 10-49 άτομα και σε μεσαίες (medium) 50-249 άτομα. (European Commission , 2018)

Πηγή: ΓΕΜΗ, (2019). *Μεταβολή κατάστασης επιχειρήσεων*. [Βάση Δεδομένων]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <http://backoffice.businessportal.gr/stats/publicity/openings>

Η συνολική προστιθέμενη αξία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων αυξήθηκε κατά 2,5% (2015-2017). Στην αύξηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων συνέβαλλε η βελτίωση της ποιότητας των υποδομών, η βελτίωση των διαδικασιών και η μεταφορά των εμπορευμάτων (European Commission , 2018). Σημαντική ήταν η συμβολή των κλάδων μεταφοράς-αποθήκευσης και μεταποίησης, ειδικά του τομέα των τροφίμων, ο οποίος έχει παρουσιάσει αύξηση των εξαγωγών κατά 46% από το 2010-2016. (European Commission , 2018) Σύμφωνα με στοιχεία του ΓΕΜΗ, όπως αυτά παρουσιάζονται από τον Εθνικό Μηχανισμό Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (ΕΜΔΑΑΕ), η ενεργή επιχειρηματικότητα εντοπίζεται στο κλάδο του λιανικού εμπορίου (εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητο οχημάτων και μοτοσυκλετών) (27,55%), στο κλάδο του χονδρικού εμπορίου (εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών) (18,79%), στις δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης (7,16%) και στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (4,96%).

Σημασία για την εξέλιξη της επιχειρηματικότητας και των δυνατικών της προοπτικών αποτελεί η ενσωμάτωση της καινοτομίας στην παραγωγική διαδικασία. Η ελληνική επιχειρηματικότητα παρουσιάζει αναιμικά πρότυπα καινοτομίας. Σχετικά με τον βαθμό καινοτομίας -που αποτελεί έναν ελαφρό δείκτη (soft indicator), εξαιτίας της αξιολόγησης της καινοτομίας από τους ίδιους τους επιχειρηματίες- μόνο το 3,9% των επιχειρηματιών πιστεύουν ότι καινοτομούν. Στο βαθμό χρήσης των νέων τεχνολογιών (δείκτης εισροής), το 53,9% κάνουν χρήση γνωστών τεχνολογιών (μειωμένο σχετικά με το 2016 κατά 2,2%) ενώ το 16% χρησιμοποιεί εντελώς νέες τεχνολογίες (-4% από 2016). Σχετικά με τον βαθμό απασχόλησης, το 18% δεν απασχολεί κανένα εργαζόμενο, το 69% απασχολεί από 1-5 άτομα (αύξηση 8% από 2016) και το 11,7% απασχολεί πάνω από έξι άτομα. Παράλληλα, το 85% των επιχειρήσεων εκτιμούν ότι θα δημιουργήσουν έστω μια νέα θέση εργασίας σε βάθος πενταετίας. (IOBE, 2018)

1.3.3 Η εξέλιξη των επαγγελμάτων και των δεξιοτήτων στην Ελλάδα

Το επάγγελμα αποτελεί επιμέρους συστατικό στοιχείο στην οργανωτική δομή της εργασίας, όπως αυτή έχει προκύψει από τον καταμερισμό της εργασίας. (INE-ΓΣΕΕ, 2011) Εν ολίγοις, το επάγγελμα συγκροτεί μια εργασία, η οποία επιτελείται από ένα αναγνωρισμένο και αποδεκτό πλαίσιο δεξιοτήτων, δραστηριοτήτων και γνώσεων. (INE-ΓΣΕΕ, 2011) Στη μελέτη της αγοράς εργασίας χρησιμεύει ως ένα ακόμα επίπεδο ανάλυσης, το οποίο εξειδικεύεται στην σύνδεση των προσφερόμενων και ζητούμενων δεξιοτήτων. Οι τρέχουσες εξελίξεις στο πεδίο των επαγγελμάτων αποτελούν ένα ερμηνευτικό και αναλυτικό εργαλείο για την απεικόνιση των τάσεων που διέπουν την αγορά εργασίας.

Στην Ελλάδα, η οικονομική κρίση έχει μεταβάλλει την εικόνα των επαγγελμάτων και την δυναμική που αυτά διαμορφώνουν εντός της αγοράς εργασίας. Οι διαδικασίες απορρύθμισης που προβλέπονταν από τα Προγράμματα Προσαρμογής, προκάλεσαν συρρίκνωση της απασχόλησης, ενώ άσκησαν πιέσεις για την αύξηση της κινητικότητας, είτε μεταξύ ανεργίας και απασχόλησης, είτε μεταξύ ετερογενών θέσεων εργασίας.

Το επάγγελμα αποτελεί μια δυναμική έννοια, η οποία συνδέεται τόσο με μακροοικονομικούς όσο και με μικροοικονομικούς παράγοντες. Μερικοί από τους κυριότερους παράγοντες στην ανάπτυξη ή συρρίκνωση των επαγγελματικών τομέων είναι η οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη, ο βαθμός εξωστρέφειας της οικονομίας, ο τρόπος διάρθρωσης της παραγωγικής δομής, το εκπαιδευτικό σύστημα, το σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, η διοικητική οργάνωση της χώρας (ο βαθμός γραφειοκρατίας), ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός και η δυναμική του στο μετασχηματισμό της παραγωγικής διαδικασίας, οι δημογραφικές τάσεις και οι κοινωνικές «κατασκευές», όπως αυτές επενεργούν στο άτομο και επηρεάζουν την επιλογή επαγγέλματος.²⁰

Προκειμένου να διευκολυνθεί η ανάλυση των επαγγελμάτων στην Ελλάδα και οι τάσεις μεταβολής τους, το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού (ΕΙΕΑΔ), χρησιμοποιεί τον *δείκτη Δυναμισμού*, ο οποίος επιτρέπει την ταξινόμηση των επαγγελμάτων σε δυναμικά, σταθερά και φθίνοντα. (ΕΙΕΑΔ, 2016) Για τον υπολογισμό του δείκτη δυναμισμού χρησιμοποιείται στατική ανάλυση. Οι υπεύθυνοι παρακολούθησης του δείκτη αποβλέπουν στην μελλοντική ενσωμάτωση της παραμέτρου της ιστορικότητας των στοιχείων προκειμένου να αξιοποιηθεί στα οικονομετρικά μοντέλα, παρέχοντας πιο ολοκληρωμένες και σταθερές προβλέψεις. (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Αλληλεγγύης, 2018)

²⁰ Στη παρούσα πτυχιακή εργασία δεν θα αναφερθούμε στην ιεραρχική δομή των επαγγελμάτων, όπως αυτή απορρέει από ιδεολογικούς παράγοντες που καθίστανται πρότυπα για την αναγνώριση των επαγγελματιών εντός των εκάστοτε κοινωνιών και επηρεάζουν την επιλογή επαγγέλματος. (INE-ΓΣΕΕ, 2011)

Αναλυτικότερα, στη παρούσα φάση, ο δείκτης δυναμισμού των επαγγελματιών και των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας υπολογίζεται με τον εξής τύπο:

$$(A2 - A1) * \frac{A2}{A1}$$

Όπου το A2 αντιστοιχεί στον αριθμό των εργαζομένων στο εκάστοτε επάγγελμα κατά τη δεύτερη περίοδο αναφοράς και το A1 κατά τη πρώτη περίοδο αναφοράς, επιτυγχάνοντας τον συνδυασμό της απόλυτης και σχετικής μεταβολής της απασχόλησης. (ΕΙΕΑΔ, 2016) Από τα παραγόμενα αποτελέσματα το 20% των επαγγελματιών με τον μεγαλύτερο δείκτη συγκροτούν τα πιο δυναμικά, ενώ το 20% με το χαμηλότερα δείκτη, αυτά που διαγράφουν φθίνουσα πορεία. Τα επαγγέλματα που βρίσκονται μεταξύ δυναμικών και φθίνουσών θεωρούνται σταθερά. (ΕΙΕΑΔ, 2016)

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης τα επαγγέλματα, ως επί τω πλείστων, παρουσιάζουν μείωση των απασχολούμενων εξαιτίας της συρρίκνωσης της ελληνικής αγοράς εργασίας. Εντούτοις αρκετά είναι και τα επαγγέλματα που παρουσιάζεται κατακόρυφη αύξηση των εργαζομένων. Αναλυτικότερα από το 2011-2018²¹, τα δέκα επαγγέλματα που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη θετική μεταβολή απασχόλησης είναι οι μάγειρες, οι εργάτες μεταποίησης, οι ταμίες και υπάλληλοι έκδοσης εισιτηρίων, οι σχεδιαστές/ αναλυτές λογισμικού και εφαρμογών, οι βοηθοί παρασκευής τροφίμων, οι τεχνικοί λειτουργιών και υποστήριξης χρηστών τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνιών, οι πλανόδιοι πωλητές και πωλητές σε υπαίθριες αγορές, οι παιδοκόμοι και βοηθοί δασκάλων οι εργαζόμενοι στον αθλητισμό και τη σωματική αγωγή, οι πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις και οι υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών. (Πίνακας 1.)

Πίνακας 1. Τα δέκα επαγγέλματα με την μεγαλύτερη αύξηση στην Ελλάδα, 2011 & 2018, (σε απόλυτους αριθμούς & ποσοστιαία μεταβολή)

Επάγγελμα (ISCO-08) ²²	2011 (απόλυτος αριθμός)	2018 (απόλυτος αριθμός)	Ποσοστιαία μεταβολή (%)
Παιδοκόμοι και βοηθοί δασκάλων	5.997	18.959	216,1%
Εργάτες μεταποίησης	15.434	33.716	118,4%

²¹ Τα στοιχεία προέρχονται από τον διαδικτυακό ιστότοπο του ΕΜΔΑΑΕ.

²² Στη μέτρηση χρησιμοποιείται η τριψήφια ταξινόμηση ISCO-08. Η ταξινόμηση ISCO-08 αποτελεί το διεθνές σύστημα ταξινόμησης των επαγγελματιών. Δομείται 4 επίπεδα ταξινόμησης και βοηθά στην απεικόνιση της δυναμικής των επαγγελματιών και των δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας, ενώ ταυτόχρονα βοηθά στην σύγκριση των αποτελεσμάτων διεθνώς. (ILO, 2012)

Εργαζόμενοι στον αθλητισμό και τη σωματική αγωγή	7.768	16.673	114,6%
Ταμίες & υπάλληλοι έκδοσης εισιτηρίων	13.296	26.695	100,8%
Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις	5.497	10.148	84,6%
Τεχνικοί λειτουργιών & υποστήριξης χρηστών τεχνολογιών πληροφόρησης & επικοινωνίας	12.063	22.257	84,5%
Πλανόδιοι πωλητές & πωλητές σε υπαίθριες αγορές	11.637	19.842	70,5%
Σχεδιαστές & αναλυτές λογισμικού & εφαρμογών	15.476	25.578	65,3%
Μάγειρες	34.745	54.089	55,7%
Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	42.513	60.231	41,7%

Αντίστοιχα, τα επαγγέλματα με την μεγαλύτερη μείωση κατά την ίδια περίοδο, είναι οι κτίστες, οι τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων, οι διευθυντές στο κλάδο του τουρισμού και επισιτισμού καθώς και στο κλάδο των πωλήσεων, ερευνών αγοράς και ανάπτυξης, οι υπάλληλοι γραφείου, οι τεχνολόγοι φυσικής και μηχανικής, οι ελαιοχρωματιστές και καθαριστές, οι σιδηρουργοί και κατασκευαστές εργαλείων, οι εργάτες ορυχείων και κατασκευών και οι απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών. (Πίνακας 2.)

Πίνακας 2. Τα δέκα επαγγέλματα με την μεγαλύτερη μείωση στην Ελλάδα, 2011 & 2018, (σε απόλυτους αριθμούς & ποσοστιαία μεταβολή)

Επάγγελμα (ISCO-08) ²³	2011 (απόλυτος αριθμός)	2018 (απόλυτος αριθμός)	Ποσοστιαία μεταβολή (%)
Άλλοι υπάλληλοι γραφείου	61.510	23.987	-61%
Σιδηρουργοί, κατασκευαστές εργαλείων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	36.909	14.738	-60,1%
Τεχνολόγοι επιστημών φυσικής & μηχανικής	50.540	21.401	-57,7
Διευθυντές πωλήσεων, ερευνών αγοράς και ανάπτυξης	12.990	5.799	-55,5%
Διευθυντές ξενοδοχείων & εστιατορίων	58.120	26.110	-55,1%
Άλλοι απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	17.963	7.774	-51,2%
Κτίστες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	83.536	42.058	-49,6%
Ελαιοχρωματιστές, βαφείς, καθαριστές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	30.564	16.485	-46,1%
Εργάτες ορυχείων και κατασκευών	25.583	14.376	-43,8%
Τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων και	24.261	14.239	-41,3%

²³ Στη μέτρηση χρησιμοποιείται η τριψήφια ταξινόμηση ISCO-08. Η ταξινόμηση ISCO-08 αποτελεί το διεθνές σύστημα ταξινόμησης των επαγγελμάτων. Δομείται 4 επίπεδα ταξινόμησης και βοηθά στην απεικόνιση της δυναμικής των επαγγελμάτων και των δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας, ενώ ταυτόχρονα βοηθά στην σύγκριση των αποτελεσμάτων διεθνώς. (ILO, 2012)

ασκούντες συναφή επαγγέλματα			
------------------------------------	--	--	--

Παράλληλα, τα δέκα επαγγέλματα που συγκεντρώνουν τον μεγαλύτερο δείκτη δυναμισμού από το 2013-2018 είναι οι υπάλληλοι γενικών καθηκόντων, οι πωλητές σε καταστήματα, οι σερβιτόροι, οι βοηθοί παρασκευής τροφίμων, οι υπάλληλοι πληροφόρησης πελατών, οι παιδοκόμοι και βοηθοί δασκάλων, οι τεχνικοί λειτουργίας και παροχής βοήθειας στους χρήστες τεχνολογιών πληροφοριών, οι εργάτες μεταποίησης, οι απασχολούμενοι στη παροχή υπηρεσιών προστασίας και οι οδηγοί οχημάτων ερασιτεχνικής κατηγορίας (B). (Πίνακας 3.)

Πίνακας 3. Δείκτης δυναμισμού επαγγελμάτων, 2013-2018

Δείκτης Δυναμισμού²⁴	Επάγγελμα (3ψήφια ταξινόμηση ISCO-08)
1	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων
2	Πωλητές σε καταστήματα
3	Σερβιτόροι εν γένει
4	Βοήθεια παρασκευής τροφίμων
5	Υπάλληλοι πληροφόρησης πελατών
6	Παιδοκόμοι και βοηθοί δασκάλων
7	Τεχνικοί λειτουργίας και παροχής βοήθειας στους χρήστες της τεχνολογίας των πληροφοριών
8	Εργάτες μεταποίησης
9	Απασχολούμενοι στη παροχή υπηρεσιών προστασίας
10	Οδηγοί αυτοκινήτων, μικρών φορτηγών και μοτοσικλετών

Σύμφωνα με τον δείκτη δυναμισμού (2013-2018), ο πιο δυναμικός κλάδος στην ελληνική αγορά εργασίας είναι ο κλάδος δραστηριοτήτων εστιατορίων και

²⁴ Έπειτα από τον υπολογισμό του δείκτη δυναμισμού, τα δυναμικότερα επαγγέλματα λαμβάνουν αύξοντα αριθμό από το 1-10, όπου το 1 αντιστοιχεί στο επάγγελμα με τον μεγαλύτερο δείκτη δυναμισμού και το 10 στο επάγγελμα με τον μικρότερο από τα πιο δυναμικά επαγγέλματα.

κινητών μονάδων εστίασης. Αναλυτικότερα οι δέκα δυναμικότεροι κλάδοι διαμορφώνονται ως εξής:

Πίνακας 4. Δείκτης δυναμισμού κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, 2013-2018

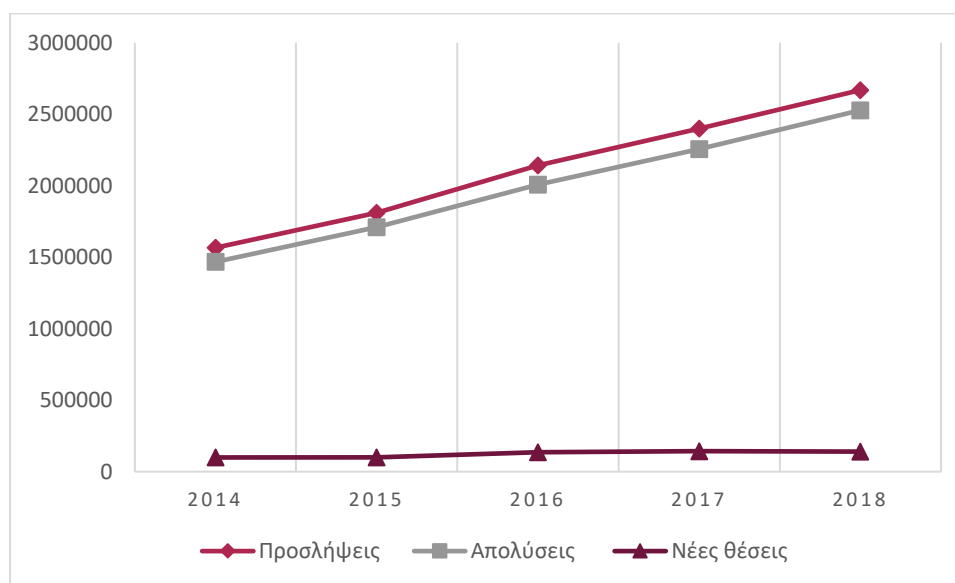
<i>Δείκτης Δυναμισμού</i>	<i>Κλάδοι (3ψήφια ταξινόμηση Nace Rev.2)²⁵</i>
1	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης
2	Ξενοδοχεία και παρόμοια καταλύματα
3	Πολυετείς καλλιέργειες
4	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα
5	Αθλητικές δραστηριότητες
6	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο
7	Δραστηριότητες άσκησης ιατρικών και οδοντιατρικών επαγγελματιών
8	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα
9	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών
10	Κατασκευή δρόμων και σιδηροδρομικών γραμμών

Από το 2014, οι νέες θέσεις εργασίας παρουσιάζουν αύξηση της τάξεως του 41,2%, γεγονός που υποδηλώνει την βαθμηδόν διαδικασία ανάκαμψης της αγοράς εργασίας. (Διάγραμμα 9.) Για το 2018 οι περισσότερες νέες θέσεις εργασίας αφορούσαν υπαλλήλους γραφείου (27.984), απασχολούμενους στη παροχή προσωπικών υπηρεσιών (21.271), μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα (13.894) πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα (12.892), ανειδίκευτους εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών (10.422), ειδικευμένους επί των πωλήσεων, χρηματιστές και κτηματομεσίτες (8.895) και εκπαιδευτικούς (7.482).²⁶

²⁵ Στατιστικό Σύστημα Ταξινόμησης των Οικονομικών Δραστηριοτήτων της Ε.Ε.

²⁶ Οι νέες θέσεις εργασίας ανά επάγγελμα προκύπτουν με τη χρήση διψήφιας ταξινόμησης ΣΤΕΠ-92 σε απόλυτους αριθμούς, όπως παρουσιάζονται στον Εθνικό Μηχανισμό Διάγνωσης Αναγκών. (Διαδικτυακή πρόσβαση: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>)

Διάγραμμα 5. Προσλήψεις, Απολύσεις και Νέες θέσεις στην Ελλάδα (σύνολο), 2014-2018 (σε απόλυτους αριθμούς)

Από τα παραπάνω, μπορούμε να συμπεράνουμε πως η ελληνική αγορά εργασίας διέρχεται μια φάση ανάκαμψης σχετικά με το εύρος της, ωστόσο, η δομή και οι τάσεις των επαγγελμάτων εγείρουν ανησυχίες για την αναπτυξιακή προοπτική της χώρας. Από τη μία πλευρά, ο δυναμισμός των κλάδων και των επαγγελμάτων σκιαγραφούν μια εικόνα αναδίπλωσης των επαγγελμάτων προς τα κάτω -επέκταση των επαγγελμάτων με χαμηλές ή μεσαίες δεξιότητες-. Αυτή η συνθήκη αποτελεί απόρροια των δυσμενών συνθηκών και δομικών μετασχηματισμών που συντελέστηκαν στην ελληνική αγορά εργασίας κατά τη περίοδο της οικονομικής κρίσης. Καθώς, όπως επισημαίνει ο Ευστράτογλου (2016), από το 2000-2010 οι απαιτήσεις της αγοράς εργασίας κυμαίνονταν μεταξύ των επαγγελμάτων υψηλών και χαμηλών δεξιοτήτων, δημιουργώντας ένα καθεστώς πόλωσης, η οποία παρουσιάζει ως ενδογενές χαρακτηριστικό της την συρρίκνωση θέσεων εργασίας μεσαίων δεξιοτήτων.

Οι ποσοτικές (αριθμός διαθέσιμων και νέων θέσεων) και οι ποιοτικές (τύπος δεξιοτήτων) μεταβολές στη ζήτηση δεξιοτήτων επηρεάζονται άμεσα από το οικονομικό περιβάλλον και τον τρόπο διάρθρωσης της παραγωγικής διαδικασίας. (OECD, ; Ευστράτογλου, 2016) Το ελληνικό παραγωγικό σύστημα χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη παρουσία του τριτογενούς τομέα με δυναμικότερη κατεύθυνση την παροχή καταναλωτικών υπηρεσιών προσανατολισμένων στην εγχώρια αγορά, την περιορισμένη παρουσία του δευτερογενή τομέα και την διευρυμένη δραστηριότητα του πρωτογενή τομέα. (Ευστράτογλου, Παραγωγικό Σύστημα και Ανθρώπινο Δυναμικό στην Ελλάδα το νέο αιώνα, 2016) Εν ολίγοις, η παραγωγική διάρθρωση κατά τη περίοδο της οικονομικής κρίσης χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα και αξιοποίηση χαμηλών δεξιοτήτων. (Ευστράτογλου, Παραγωγικό Σύστημα και Ανθρώπινο Δυναμικό στην Ελλάδα το νέο αιώνα, 2016)

Το πλαίσιο που δημιουργεί η διάρθρωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων ελλοχεύει μακροοικονομικές ανισοροπίες που σχετίζονται με φαινόμενα όπως η «διαρροή εγκεφάλων» (brain drain), η απαξίωση δεξιοτήτων και η υποβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος ως μοχλού κοινωνικής κινητικότητας. Ταυτόχρονα ενυπάρχει ο κίνδυνος εγκλωβισμού του παραγωγικού συστήματος εντός ενός πλαισίου διαρκούς υποβάθμισης της παραγωγικότητας εξαιτίας των εμποδίων εισόδου υψηλά καταρτισμένων ατόμων, οι οποίοι μπορούν να λειτουργήσουν ανατροφοδοτικά στην ενίσχυση της καινοτομίας και της ανάπτυξης.

Από την άλλη πλευρά, παρουσιάζεται το φαινόμενο της υπερ-εκπαίδευσης που χαρακτηρίζει την ελληνική αγορά εργασίας. (Ρουπακιάς, 2018) Το φαινόμενο της υπερ-εκπαίδευσης αναφέρεται στην απασχόληση μέρους του εργατικού δυναμικού, σε θέσεις εργασίας κατώτερες από το επίπεδο των δεξιοτήτων τους. Επομένως, σε αυτό το πλαίσιο οφείλει να επανεξεταστεί η ποιότητα της εργασίας και το εύρος των αναξιοποίητων δραστηριοτήτων, καθώς και ο μακροοικονομικός αντίκτυπος στην δομή της απασχόλησης και την κοινωνική διάρθρωση.

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (CEDEFOP) έχει δημιουργήσει ένα πολυπαραμετρικό δείκτη για την μέτρηση των δεξιοτήτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο και την αξιοποίησή τους στο πλαίσιο των εθνικών αγορών εργασίας. Αναλυτικότερα, ο Ευρωπαϊκός Δείκτης Δεξιοτήτων (European Skills Index-ESI) ενσωματώνει τρεις πυλώνες μέτρησης όπως αναφέρονται στο παρακάτω Γράφημα (1).

Γράφημα 1. Αρχιτεκτονική του Ευρωπαϊκού Δείκτη Δεξιοτήτων. (European Skills Index-ESI)

Πηγή: CEDEFOP, (n.d.). *European Skills Index*. Available at: <https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/indicators/european-skills-index>

Οι τιμές του δείκτη κυμαίνονται από 0-100, όπου το 0 εκφράζει την ύπαρξη απόλυτης απόκλισης από την «ιδανική» σταθερή μεταβλητή και το 100 εκφράζει την

πλήρη σύγκλιση. Κατά αυτό το τρόπο παρουσιάζεται το ποσοστό απόδοσης κάθε χώρας και τα περιθώρια βελτίωσής της. Αναλυτικότερα, η Ελλάδα -από κοινού με την Ισπανία- σημειώνει το μικρότερο ποσοστό απόδοσης (23%) του Ευρωπαϊκού Δείκτη Δεξιοτήτων ανάμεσα στα 28 κράτη μέλη, γεγονός που δηλώνει την ύπαρξη αρκετά μεγάλου περιθωρίου βελτίωσης (77%). Παράλληλα, στους επιμέρους πυλώνες του δείκτη παρουσιάζει μικρά ποσοστά απόδοσης, από τα μικρότερα που καταγράφουν οι χώρες της Ε.Ε. Αναλυτικότερα στον Πυλώνα Ανάπτυξης Δεξιοτήτων 41%, στον Πυλώνα Ενεργοποίησης Δεξιοτήτων 43% και στον Πυλώνα Αντιστοιχίας Δεξιοτήτων 9%, τον χαμηλότερο δείκτη απόδοσης στην Ε.Ε. Παράλληλα, στη συμβολή της κατάρτισης και της εκπαίδευσης (πέρα της βασικής εκπαίδευσης) στην ανάπτυξη δεξιοτήτων ο δείκτης είναι 35%, ο δείκτης μετάβασης στην αγορά εργασίας 53%, ο δείκτης χρησιμότητας δεξιοτήτων 16% και ο δείκτης αναντιστοιχίας δεξιοτήτων 4%.

Σύμφωνα με τις αποδόσεις του Δείκτη Δεξιοτήτων η Ελλάδα υστερεί στην παροχή αποτελεσματικού συστήματος ανάπτυξης δεξιοτήτων και στην αξιοποίηση των εκροών του από την αγορά εργασίας. Η αναιμική ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου συστήματος παροχής κατάρτισης και επαγγελματικής εκπαίδευσης έχει ευνοήσει την λανθάνουσα κατανομή από κοινού με άλλους παράγοντες όπως η παροχή δωρεάν εκπαίδευσης και οι οικογενειακές προσδοκίες αναφορικά με την επιλογή επαγγέλματος. *Επίσης σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η αγκύλωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης από τις θεσμικές δομές και όχι από τις δυνάμεις της αγοράς εργασίας. Το συγκεκριμένο πλαίσιο συγκροτεί τις συνιστώσες μεταβολών από τη πλευρά της προσφοράς δεξιοτήτων.

Επομένως, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι στον τομέα των δεξιοτήτων δημιουργούνται ανισορροπίες ως αποτέλεσμα της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων, γεγονός που συντελείται αμφίδρομα και από τη προσφορά και από τη ζήτηση, οι οποίες διαμορφώνουν τάσεις ανεξάρτητα η μια από την άλλη χωρίς να τελούν υπό καθεστώς αλληλεπίδρασης που θα μείωνε το χάσμα αναντιστοιχίας. Κυριότεροι παράγοντες ύπαρξης αναντιστοιχιών στην Ελλάδα είναι η διάρθρωση του παραγωγικού τομέα (έλλειψη παραγωγικότητας, χαμηλού κόστους εργασία), η διογκωμένη αυτοαπασχόληση, η ραγδαία αύξηση των πτυχιούχων πανεπιστημίων, η περιορισμένη ανάπτυξη προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και η έλλειψη σύνδεσης του πανεπιστημίου με την αγορά εργασίας.

Κεφάλαιο 2

Ο Εθνικός Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών

2 Ο Εθνικός Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας

Οι μεταβολές που συντελούνται στην μεταβιομηχανική κοινωνία, έχουν αναδείξει την πληροφορία, ως κύρια συνιστώσα της οργανωτικής της δομής. Η αξία της πληροφορίας έχει επαναπροσδιοριστεί υπό το πρίσμα των δεδομένων. Οι Τεχνολογίες της Πληροφορικής και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ) έχουν βελτιώσει το τρόπο συλλογής, ταξινόμησης και ανάλυσης των δεδομένων, όπως επίσης την ποιότητα και τα μέσα διάδοσης των παραγόμενων γνώσεων.

Τα δεδομένα συγκροτούν μια σειρά μετρήσεων/ παρατηρήσεων σε συγκεκριμένη μορφή (μπορούν να λάβουν πολλές διαφορετικές μορφές) τα οποία χρησιμοποιούνται ως πρώτη ύλη για την συγκρότηση πληροφοριών. (Roberts, 2000) Αξίζει να επισημάνουμε ότι στην πρωταρχική τους μορφή τα δεδομένα δεν μπορούν να αποτελέσουν πληροφορία. Η πληροφορία εξάγεται έπειτα από την επεξεργασία των δεδομένων, εντός ενός σαφώς προσδιορισμένου και οριοθετημένου προτύπου ανάλυσης. (Roberts, 2000)

Η αξία της πληροφορίας διαφαίνεται στο πλαίσιο αλληλεπίδραση και διάδρασης της με τη γνώση. Απώτερος σκοπός της πληροφορίας είναι ο μετασχηματισμός της σε γνώση, η οποία αξιοποιείται στη συνειδητοποίηση και κατανόηση του διαρκώς εξελισσόμενου και μεταβαλλόμενου κόσμου. Ως εκ τούτου, η αξία των δεδομένων, των πληροφοριών και της γνώσης έγκειται στην κατανόηση και την πρόβλεψη σύνθετων καταστάσεων που προκύπτουν από τις ριζικές μεταβολές και μετατοπίσεις των σύγχρονων κοινωνιών. (Roberts, 2000)

Γι' αυτό το λόγο έχουν αναπτυχθεί συγκεκριμένα συστήματα που συμβάλλουν αποτελεσματικά και αποδοτικά στη διαδικασία μετασχηματισμού των δεδομένων σε γνώση. Οι Hirschheim, Klein, & Lyytinen (1996) ορίζουν τα Πληροφοριακά Συστήματα (Information Systems-IS):

Το πληροφοριακό σύστημα, στην απλούστερη μορφή του, μπορεί να οριστεί ως ένα τεχνολογικό σύστημα που χειρίζεται, αποθηκεύει και διαδίδει σύμβολα (παραστάσεις) που έχουν, ή αναμένεται να έχουν, συνάφεια και αντίκτυπο στην κοινωνικά οργανωμένη ανθρώπινη συμπεριφορά.

Ο παραπάνω ορισμός περιγράφει την λειτουργική δομή των Πληροφοριακών Συστημάτων ενσωματώνοντας τον προβλεπόμενο σκοπό τους. Επομένως, τα Πληροφοριακά Συστήματα αποτελούν το μέσο μετασχηματισμού των δεδομένων σε πληροφορίες αξιοποιώντας τεχνολογικό και πληροφοριακό υλικό, ενώ παράλληλα ενσωματώνουν την λειτουργία διάδοσης των παραγόμενων πληροφοριών, αξιοποιώντας την παράμετρο της επικοινωνίας. Αναλυτικότερα, τα Πληροφοριακά Συστήματα αποτελούνται από τρία επιμέρους δομικά χαρακτηριστικά, μεθόδους

συλλογής δεδομένων, μεθόδους ανάλυσης και επεξεργασίας των δεδομένων, θεσμικές ρυθμίσεις και δίκτυα. (ETF, 2017)

Οι κοινωνικές μεταβολές που έχουν προκληθεί ευνοούν την ανάπτυξη και χρήση Πληροφοριακών Συστημάτων. Συγκεκριμένα, η ψηφιοποίηση έχει αυξήσει τις πηγές δεδομένων, τις μεθόδους συλλογής, διαχείρισης και ανάλυσης, την συχνότητα των παραγόμενων αποτελεσμάτων και την παραγωγή ακριβέστερων πληροφοριών. (Hirschheim, Klein, & Lyytinen, 1996) Ταυτόχρονα, η συνδεσιμότητα προωθεί την ενοποίηση των δικτύων, τη κοινή χρήση δεδομένων και πληροφοριών καθώς και την ευκολότερη αναδιανομή και επαναχρησιμοποίησή τους. (J. Höchtel, Parycek, & Schöllhammer, 2016) Τέλος, στα Πληροφοριακά Συστήματα ενσωματώνεται η χρήση πολύπλοκων αλγορίθμων και τεχνητής νοημοσύνης αυξάνοντας, κατά αυτόν τον τρόπο, την ποιότητα των πληροφοριών μειώνοντας, παράλληλα, τον χρόνο απόκρισής τους. (J. Höchtel, Parycek, & Schöllhammer, 2016)

Τα Πληροφοριακά Συστήματα χρησιμοποιούνται σε αρκετές χώρες στο πλαίσιο της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης εξαιτίας της αποτελεσματικής και αποδοτικής λειτουργίας τους, που συνδυάζει τη διαχείριση πολύπλοκων και πολυπαραμετρικών καταστάσεων με την εξοικονόμηση των διαθέσιμων πόρων. Σε αυτό το πλαίσιο έχει προωθηθεί η δημιουργία Πληροφοριακών Συστημάτων για την Αγοράς Εργασίας προκειμένου να καταγράφονται και να αναλύονται τα δεδομένα της αγοράς εργασίας από τη πλευρά της προσφοράς και της ζήτησης, διευκολύνοντας έτσι την θέσπιση, τον συντονισμό, την υλοποίηση και την αξιολόγηση των πολιτικών. Εξαιτίας της ετερογένειας που παρουσιάζεται μεταξύ των χωρών στο πεδίο της αγοράς εργασίας δεν προτείνεται μια συγκεκριμένη αρχιτεκτονική για τα Πληροφοριακά Συστήματα της Αγοράς Εργασίας. (ETF, 2017)

Τα δεδομένα που συλλέγονται από την αγορά εργασίας αφορούν τόσο την προσφορά όσο και τη ζήτηση και λαμβάνουν τη μορφή είτε «σκληρών» δεδομένων (hard data) ποσοτικού χαρακτήρα είτε τη μορφή «μαλακών» δεδομένων (soft data) ποιοτικού χαρακτήρα. (Sorensen & Mas, 2016) Ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (ILO) καταγράφει τις βασικές λειτουργίες ενός Πληροφοριακού Συστήματος της Αγοράς Εργασίας:

1. Ανάλυση αγοράς εργασίας
2. Παρακολούθηση πολιτικών που σχετίζονται με την αγορά εργασίας (εκπαιδευτικές πολιτικές, πολιτικές εκπαίδευσης και κατάρτισης, παροχή επιδομάτων ανεργίας κτλ.)
3. Άντληση δεδομένων και συντονισμός διαφορετικών παραγόντων που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αγορά εργασίας

Ο Mangozho (2003) αναφέρει πως τα Πληροφοριακά Συστήματα που προσανατολίζονται στην αγορά εργασίας αποτελούν τον αποτελεσματικότερο τρόπο για την επίτευξη ολοκληρωμένης Ανάλυσης της Αγοράς Εργασίας (Labour Market Analysis), η οποία ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες της μεταβιομηχανικής εποχής απ' ό,τι ο συμβατικός προγραμματισμός εργατικού δυναμικού (convention

manpowering planning). Η Ανάλυση της Αγοράς Εργασίας σύμφωνα με τον Richter (όπως αναφέρεται στο Mangozlio, 2003):

[...] εξετάζει τις πρακτικές λήψης αποφάσεων των διάφορων εμπλεκόμενων φορέων στην αγορά εργασίας, τόσο από τη πλευρά της προσφοράς όσο και από την πλευρά της ζήτησης, για την αποτύπωση των παραγόντων που συμβάλλουν ή εμποδίζουν τις αποφάσεις που λαμβάνονται, [...] χρειάζεται προσεκτική εξέταση των πολιτικών και των προγραμμάτων για την παρακολούθηση και τον εντοπισμό καλύτερων εναλλακτικών λύσεων και επιλογών. ε

Στην Ελλάδα, από το 2016, έχει θεσμοθετηθεί η δημιουργία Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών της Αγοράς εργασίας (ΕΙΕΑΔ, 2018), ο οποίος στοχεύει στην δημιουργία συνεργασιών με τους εμπλεκόμενους φορείς της αγοράς εργασίας για την παροχή των κατάλληλων δεδομένων, την ανάλυση πολλαπλών δεδομένων της αγοράς εργασίας με απώτερο σκοπό την αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης, τις διαφαινόμενες τάσεις, τον αποτελεσματικό προσανατολισμό των πόρων, το μέγεθος των αναντιστοιχιών στις δεξιότητες και τον επαναπροσδιορισμό των πολιτικών μέσω της παροχής πληροφοριών. (ΕΙΕΑΔ, 2015) Επιπρόσθετα, συνεισφέρει την απαιτούμενη πληροφόρηση για την προώθηση της έξυπνης εξειδίκευσης.²⁷ (ΕΙΕΑΔ, 2015)

Ο Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας αποτελεί το συνεκτικό στοιχείο μεταξύ των διαρκώς μεταβαλλόμενων συνθηκών στην αγορά εργασίας, και των τάσεων που δημιουργούνται εντός της, και των πολιτών και υπευθύνων χάραξης πολιτικής. Οικοδομείται με κύρια συνιστώσα την προστιθέμενη αξία της πληροφορίας στην διαχείριση πολύπλοκων και πολυπαραμετρικών προβλημάτων και αποβλέπει στην διάδοση πληροφοριών για την χάραξη αποτελεσματικότερων και ποιοτικότερων πολιτικών σε ζητήματα ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού. Η ενσωμάτωση πληροφοριών από τοπικό (δήμους) και περιφερειακό επίπεδο, όπως και η ενσωμάτωση των κύριων υπο-ομάδων ανάλυσης (γυναίκες, νέοι, άνεργοι κτλ) προσδίδουν μεγαλύτερη δυναμική στην ολιστική προσέγγισή του.

-
- ²⁷ Η έξυπνη εξειδίκευση προωθείται από την Στρατηγική Έρευνας και Τεχνολογίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση (Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation - RIS3) στο πλαίσιο του Αναπτυξιακού Προγράμματος 2014-2020. Στο πλαίσιο αυτό, διερευνώνται οι ευκαιρίες στην αγορά εργασίας και οι τομείς που προσδίδουν ή μπορεί να προσδώσουν μελλοντικά ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην εκάστοτε περιφέρεια, και οι πόροι αξιοποιούνται προς αυτή τη κατεύθυνση. Στην Ελλάδα εντοπίστηκαν οκτώ τομείς οι οποίοι μπορούν να συμβάλουν στην δημιουργία ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος μέσω της Έρευνας και Καινοτομίας: αγρο-διατροφή, υγεία-φάρμακα, τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών, ενέργεια, περιβάλλον και βιώσιμη ανάπτυξη, μεταφορές, υλικά-κατασκευές, τουρισμός-πολιτισμός-δημιουργικές βιομηχανίες. (ΕΣΠΑ, 2016)

2.1.1 Η Θεσμική κατοχύρωση του Εθνικού Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας

Το πλαίσιο λειτουργίας, η δομή και το περιεχόμενο του ΜΔΑΑΕ έχει κατοχυρωθεί νομικά. Αναλυτικότερα, στο Άρθρο 85 Ν. 4368/2016 (ΦΕΚ 21/Α/21-2-2016) κατοχυρώνεται η σύσταση ΜΔΑΑΕ για τον προσδιορισμό της προσφοράς και της ζήτησης επαγγελματιών, δεξιοτήτων, ικανοτήτων και γνώσεων σε τοπικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Παράλληλα, προβλέπεται και ο εντοπισμός ενδεχόμενων αναντιστοιχιών στο πεδίο της προσφοράς και της ζήτησης. Για την αποτελεσματική λειτουργία του ΜΔΑΑΕ συστήνεται Επιτροπή Συντονισμού -για την οποία κατοχυρώνεται το έργο και η δράση της- επιχειρησιακό Δίκτυο Φορέων και Οργανισμών για το οποίο κατοχυρώνονται οι αρμοδιότητές τους. Επιπρόσθετα, θεσμοθετείται το Πληροφοριακό Σύστημα ως αναπόσπαστο κομμάτι του ΜΔΑΑΕ και κατοχυρώνεται ως διαχειριστής το ΕΙΕΑΔ. Στον Ν. 4368/2016 συμπεριλαμβάνεται και η χρηματοδότηση του έργου από πόρους του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με την Υπουργική Απόφαση οικ.24791/Δ9.6456/31-05-2016 (ΑΔΑ: ΩΧΡΜ465Θ1Ω-Ε4Υ) συστήνεται Επιτροπή Συντονισμού του ΜΔΑΑΕ με πρόεδρο τον Μάγγκας Κωνσταντίνος, Προϊστάμενος της Γενικής Δ/σης Εργασίας και Ένταξης στην Απασχόληση και μέλη από εξειδικευμένες Διευθύνσεις του Υπουργείου Εργασίας, από την ΕΙΕΑΔ, το Υπουργείο Οικονομικών Ανάπτυξης και Τουρισμού, του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, του Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠΠΕΠ), του Διοικητικού Συμβουλίου Ένωσης Περιφερειών, του Οργανισμού Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού (ΟΑΕΔ, Στατιστική Υπηρεσία), του ΣΕΒ, ΓΣΕΕ, ΓΣΕΒΕΕ, ΕΣΕΕ και CEDEFOP. Η παραπάνω Επιτροπή Συντονισμού καταδεικνύει τον ρόλο του Δικτύου Φορέων στην διαχείριση, οργάνωση και αξιοποίηση των δεδομένων (εισορών) και των πληροφοριών (εκροών) για την αύξηση της αποτελεσματικότητας των παρεχόμενων πληροφοριών και την ευκολότερη αναδιανομή τους εντός του δικτύου κοινωνικών φορέων και οργανισμών.

Τέλος, με την Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) υπ' αριθμόν οικ.24013/410/08-06-2016 (ΦΕΚ 1618/Β/08.06.2016) προβλέπεται αναλυτικά η σύσταση και ο ρόλος του Δικτύου Φορέων και Οργανισμών για τη λειτουργία του ΜΔΑΑΕ, η διαδικασία για την παροχή στοιχείων από τη πλευρά των συνεργαζόμενων φορέων, η δημιουργία βάσης δεδομένων και πλατφόρμας πληροφόρησης, ενώ ταυτόχρονα κατοχυρώνεται ο επιχειρησιακός και επιστημονικός συντονισμός του ΜΔΑΑΕ στο ΕΙΕΑΔ.

Με την νομική κατοχύρωση του πλαισίου λειτουργίας, ο ΜΔΑΑΕ και το Δίκτυο Φορέων του υπό τον συντονισμό του ΕΙΕΑΔ λαμβάνουν θεσμικές εγγυήσεις για την ομαλή υλοποίηση του Σχεδίου Δράσης. Η σημασία της θεσμικής κατοχύρωσης

έγκειται στον καταμερισμό των αρμοδιοτήτων του και στην εγγύηση συνεργιών για την υλοποίηση του εγχειρήματος.

2.1.2 Τα τεχνικά χαρακτηριστικά του Εθνικού Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών

Ο ΜΔΑΑΕ αποτελεί ένα Πληροφοριακό Σύστημα το οποίο ενημερώνεται με εισροές (σε μορφές δεδομένων), τις οποίες επεξεργάζεται και αναπαράγει σε μορφή πληροφοριών (εκροές). Τα κυριότερα τεχνικά χαρακτηριστικά του είναι η χρήση Πλατφόρμας Πληροφόρησης (information platform) και η χρήση Ταμπλό (dashboard). Η χρήση Πλατφόρμας προϋποθέτει την ύπαρξη περιβάλλοντος cloud computing, το οποίο επιτρέπει την ελεύθερη πρόσβαση σε μεγάλο όγκο δεδομένων διαθέτοντας αποκλειστικά και μόνο σύνδεση στο ίντερνετ και έναν υπολογιστή, κινητό ή τάμπλετ. (Jadeja & Modi, 2012)

Η πλατφόρμα συλλέγει, ταξινομεί και ανταλλάσσει τα «Μεγάλα Δεδομένα» (Big Data) τα οποία εισέρχονται σε αυτή (inputs). Στη συνέχεια, τα επεξεργασμένα δεδομένα οπτικοποιούνται σε μορφή ταμπλό (dashboards). Το ταμπλό επιτρέπει την διεπαφή με τον χρήστη μέσω της διαδραστικής του λειτουργίας.

2.1.3 Τα εμπλεκόμενα μέρη/ φορείς

Σημαντικός πυλώνας της ομαλής λειτουργίας του ΕΜΔΑΑΕ αποτελεί το Δίκτυο Φορέων και Οργανισμών που έχει στόχο την παροχή δεδομένων (εισορών) για την τροφοδότηση του Πληροφοριακού Συστήματος και την παροχή αξιόπιστων πληροφοριών. Η συνεργασία μεταξύ των φορέων και η συλλογή πολυπαραμετρικών δεδομένων αυξάνουν την ποιότητα των παραγόμενων πληροφοριών και βοηθούν στην λεπτομερή απεικόνιση των τάσεων της αγοράς.

Οι κύριοι εμπλεκόμενοι φορείς είναι το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, το Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, το Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, ΤΟ ΕΙΕΑΔ, Η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), ο Οργανισμός Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού (ΟΑΕΔ), οι Περιφέρειες και οι κοινωνικοί εταίροι- Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (ΣΕΒ), Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ), Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (ΓΣΕΒΕΕ) και Ελληνική Συνομοσπονδία Εμπορίου και Επιχειρηματικότητας (ΕΣΣΕ).

Η κύρια αρμοδιότητα των εμπλεκόμενων φορέων είναι η συλλογή δεδομένων τα οποία οφείλουν να διοχετεύουν μέσω του Πληροφοριακού Συστήματος στο ΕΙΕΑΔ

για να αναλάβει τη διαδικασία επεξεργασίας και ανάλυσής τους. Η αναδιανομή των πληροφοριών γίνεται μέσω της Ετήσιας Έκθεσης του ΜΔΑΑΕ, που συντάσσεται από το ΕΙΕΑΔ, και του διαδικτυακού ιστιότοπου του ΜΔΑΑΕ, στα οποία μπορούν να ανατρέχουν οι εμπλεκόμενοι φορείς για την αξιοποίησή τους σε πολιτικές και προγράμματα.

Ο ρόλος των φορέων στο Δίκτυο θεσμοθετείται στο Άρθρο 2 της ΚΥΑ οικ.24013/410/08-06-2016 και ορίζεται ως εξής:

Φορέας	Ρόλος στο Δίκτυο Φορέων και Οργανισμών ΜΔΑΑΕ
<p align="center">Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Καθορισμός εισροών/ εκροών σύμφωνα με την Επιτροπή Συντονισμού • Εποπτεία υλοποίησης απαραίτητων δράσεων • Παροχή στοιχείων από το Πληροφοριακό Σύστημα ΕΡΓΑΝΗ για τις ροές μισθωτής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα
<p align="center">Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού (ΕΙΕΑΔ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Σχεδιασμός μεθοδολογίας • Συντονισμό μεθοδολογίας • Συλλογή δεδομένων από τους φορείς του δικτύου • Συντονισμός του επιστημονικού έργου συλλογής, επεξεργασίας και αξιολόγησης των δεδομένων
<p align="center">Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Παροχή δεδομένων που άπτονται της δικαιοδοσίας του (Χρονοσειρές Αποφοίτων για όλες τις Εκπαιδευτικές Βαθμίδες και τη συμμετοχή σε Προγράμματα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, μελέτες απορροφητικότητας στην αγορά εργασίας των Αποφοίτων) • Καθορισμός εκροών ΜΔΑΑΕ
<p align="center">Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Τροφοδότηση ΜΔΑΑΕ με εισροές που άπτονται της δικαιοδοσίας του (Αναπτυξιακών Στρατηγικών, ειδικά της Στρατηγικής για Έξυπνη Εξειδίκευση)
	<ul style="list-style-type: none"> • Παροχή εισροών από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

<p align="center">Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ)</p>	<p>(δυναμισμός επαγγελματιών/ κλάδων/ εκπαιδευτικών επιπέδων και αναντιστοιχίες που παρατηρούνται σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Πρωτογενή στοιχεία από την Έρευνα Κενών Θέσεων
<p align="center">Οργανισμός Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού (ΟΑΕΔ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Στατιστικές αναφορές (αναφορικά με τους εγγεγραμμένους ανέργους, τα χαρακτηριστικά τους και στοιχεία Κενών Θέσεων) • Καθορισμό των εκροών του συστήματος σε σχέση με τις επιχειρησιακές του ανάγκες
<p align="center">Περιφέρειες</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Παροχή μελετών, ερευνών και εμπειρογνωμοσύνων • Ειδικές έρευνες για το αναπτυξιακό προφίλ τους, το εργατικό δυναμικό, τον προσδιορισμό των αναγκών σε δεξιότητες και επαγγέλματα της αγοράς εργασίας σε περιφερειακό επίπεδο • Ανταλλαγή τεχνογνωσίας για την εξασφάλιση της σταθερής συνέργειας των παρεμβάσεων σε περιφερειακό επίπεδο • Οι Περιφέρειες που έχουν αναπτύξει Περιφερειακούς Μηχανισμούς μεριμνούν για την διαλειτουργικότητά τους με το ΜΔΑΑΕ
<p align="center">Κοινωνικοί εταίροι (ΣΕΒ, ΓΣΕΕ, ΓΣΕΒΕΕ, ΕΣΣΕ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Διεξαγωγή ερευνητικών δράσεων (έρευνες εργοδοτών και εργαζομένων) για την κάλυψη κενών ιδίως σε θέματα που αφορούν τις επαγγελματικές και κλαδικές απαιτήσεις και την εξέλιξη της τεχνογνωσίας και των δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας

Το Δίκτυο Φορέων και Οργανισμών συμβάλλει στην αποτελεσματική συλλογή δεδομένων. Η ολιστική προσέγγιση των συνεργειών του λειτουργεί ως μέσο διασφάλισης της ποιότητας του ΜΔΑΑΕ, το προωθεί την εξωστρέφεια και την συνεργασία. Ο καθορισμένος ρόλος των φορέων στο Δίκτυο προωθεί την επιστημονική εγγύτητα του ΜΔΑΑΕ και συμβάλλει στην συλλογή και επεξεργασία ετερογενών δεδομένων που διασφαλίζουν την εξατομικευμένη χρήση της πληροφορίας. Από τον οργανωτικό σχεδιασμό του Δικτύου προκύπτει η δημιουργία δικτύων πολιτικής με στόχο την αναδιανομή των αποτελεσμάτων και την επαναχρησιμοποίησή τους στην υλοποίηση πολιτικών.

2.1.4 Αποτελέσματα Εθνικού Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας ανά Περιφέρεια ²⁸

Βασική παράμετρος στην ανάλυση και κατανόηση της λειτουργίας του ΕΜΔΑΑΕ είναι η σημασία του επιπέδου της Περιφέρειας. Η ενσωμάτωση όλων των επιπέδων διακυβέρνησης- εθνικό, περιφερειακό, τοπικό- συνεπάγεται την αύξηση του βαθμού εξειδίκευσης των παρεχόμενων δεδομένων και κατ' επέκταση την ποιότητα της πληροφορίας. Λαμβάνοντας υπόψιν τον ρόλο του επιπέδου διακυβέρνησης στην δομή των δεδομένων, προωθείται η παροχή τεχνογνωσίας για την στήριξη εγχειρημάτων δημιουργίας Περιφερειακών Μηχανισμών Διάγνωσης Αναγκών. Η συλλογιστική επικυρώνεται από την υιοθέτηση της ιδέας της «υπερφόρτωσης», η οποία επιτάσσει την εκχώρηση αρμοδιοτήτων σε κατώτερα επίπεδα διακυβέρνησης, με στόχο τον αποτελεσματικότερο σχεδιασμό και την αποδοτικότερη διαχείριση των διαθέσιμων πόρων. (Kings όπως αναφέρεται στο Bale, 2011) Πολλοί από τους κοινωνικούς στόχους που συγκροτούν το πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης έχουν έντονη «περιφερειακή διάσταση», όπως η εκπαίδευση. *

2.1.4.1 Περιφέρεια Αττικής

Η Περιφέρεια Αττικής συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στη χώρα. Η απασχόληση κατά τη περίοδο της κρίσης έχει υποστεί μεταβολή της τάξεως του -10,5% (από 1.540.400 εργαζόμενους το 2011 σε 1.378.527), ωστόσο είναι αρκετά ελπιδοφόρα η συνεχιζόμενη θετική μεταβολή του αριθμού εργαζομένων από το

²⁸ Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται συνοπτικά, ο δυναμισμός των επαγγελματιών και η κλαδική διάρθρωση ανά Περιφέρεια, για το σύνολο των 13 Περιφερειών της χώρας, όπως προκύπτουν από τον ΕΜΔΑΑΕ. Στο σύνολο των μεταβλητών που παρουσιάζονται από τον ΕΜΔΑΑΕ έγινε η επιλογή των δύο αυτών μεταβλητών, σε μια προσπάθεια απεικόνισης της υφιστάμενης κατάστασης απασχόλησης ανά Περιφέρεια και των μελλοντικών προοπτικών, όπως αυτές προκύπτουν από τις αναλύσεις του ΕΜΔΑΑΕ.

2014-2018. Τα δέκα επαγγέλματα που συγκεντρώνουν τον μεγαλύτερο δυναμισμό στη περιφέρεια είναι:

Πίνακας 5. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελμάτων Περιφέρειας Αττικής (2015-2018)

Δείκτης Δυναμισμού	Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)
1	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
2	Υπάλληλοι γραφείου
3	Απασχολούμενοι στη παροχή προσωπικών υπηρεσιών
4	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
5	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών
6	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.
7	Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων χρηματιστές, κτηματομεσίτες, απασχολούμενοι στην εξυπηρέτηση επιχειρήσεων εν γένει και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
8	Εκπαιδευτικοί
9	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
10	Πρόσωπα ασκούντα επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα Μ.Α.Κ.

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελμάτων Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά:

<https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Παράλληλα, οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων αφορούν σχεδόν αποκλειστικά τον τομέα των υπηρεσιών. (Εικόνα 1.) Οι περισσότεροι κλάδοι παρουσιάζουν αισθητή μείωση συγκριτικά με το 2011. Αύξηση σημειώνουν οι κλάδοι παροχής υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο, οι δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης, το λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα και οι πολυετείς καλλιέργειες, ενώ οι απασχολούμενοι στην καλλιέργεια μη πολυετών φυτών έχουν μειωθεί κατά περίπου 50%. Μια ενδεχόμενη εξήγηση της αύξησης πολυετών καλλιεργήσεων και της μείωσης μη πολυετών είναι η προστιθέμενη αξία που δημιουργείται από τις καλλιέργειες πολυετών φυτών και το συνεπαγόμενο κεφάλαιο που αυτά δημιουργούν.

Εικόνα 1. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στην Αττική, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς							
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	75.177	73.108	63.999	64.344	70.757	65.622	64.468	65.137
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	90.264	82.007	80.644	66.806	66.370	71.417	68.609	64.864
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	54.061	51.644	52.991	58.290	56.878	56.110	57.072	62.057
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	59.647	56.858	55.856	53.264	54.788	56.466	50.365	49.736
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	22.679	16.590	19.197	27.789	33.996	36.257	38.226	49.197
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	43.087	44.882	40.897	43.507	37.473	34.498	31.829	32.068
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	38.399	40.652	34.200	28.252	24.911	28.500	31.547	27.827
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	22.014	23.989	24.237	29.971	32.694	30.585	22.497	27.458
012	Πολυετείς καλλιέργειες	4.236	2.453	1.429	2.701	4.668	7.086	4.324	4.998
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	8.373	7.546	8.297	5.222	4.336	2.659	5.165	4.662

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

2.1.4.2 Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας σημειώνει αρκετά μικρή μεταβολή του αριθμού απασχολούμενων από το 2011 έως το 2018 (2011: 650.172, 2018:642.050, ποσοστιαία μεταβολή -1,5%). Αυτό οφείλεται στην αύξηση του αριθμού απασχολούμενων από το 2014 και μετά. Χαρακτηριστικό αποτελεί η ποσοστιαία άνοδος κατά 6,63% το 2015 (έτος βάσης: 2014). Τα δέκα επαγγέλματα με τον μεγαλύτερο δυναμισμό στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας είναι τα εξής:

Πίνακας 6. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματών Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (2015-2018)

Δείκτης Δυναμισμού	Επαγγέλματα ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92) (2ψήφια
1	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
2	Απασχολούμενοι στη παροχή προσωπικών υπηρεσιών
3	Ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
4	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
5	Υπάλληλοι γραφείου
6	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών
7	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.
8	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
9	Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων χρηματιστές, κτηματομεσίτες, απασχολούμενοι στην εξυπηρέτηση επιχειρήσεων εν γένει και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
10	Εκπαιδευτικοί

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελματιών Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Οι κλάδοι με την μεγαλύτερη αύξηση απασχολούμενων είναι ο κλάδος της καλλιέργειας μη πολυετών φυτών, ο κλάδος παροχής υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο, ο κλάδος δραστηριοτήτων εστιατορίων και κινητής εστίασης και το λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα. Αξίζει να σημειωθεί ότι από τους δέκα κλάδους με τον μεγαλύτερο αριθμό απασχολούμενων, το 12,5% των εργαζομένων απασχολείται στον πρωτογενή τομέα.

Εικόνα 2. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στην Κεντρική Μακεδονία, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς							
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	36.327	42.789	50.635	48.246	37.457	38.357	42.907	49.815
012	Πολυετείς καλλιέργειες	32.603	23.989	18.095	24.329	36.454	41.117	31.700	30.137
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	27.164	23.570	21.944	22.801	27.647	30.502	28.535	25.333
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	20.647	22.982	19.667	15.693	18.081	21.779	23.174	23.260
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	20.478	12.668	11.139	13.530	20.727	20.708	19.490	22.041
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	27.733	24.666	20.674	20.355	20.204	19.749	20.857	21.884
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	20.666	19.194	19.078	22.749	23.644	24.531	20.011	19.848
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	19.777	21.741	16.908	15.632	20.450	17.803	19.354	18.921
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	13.166	17.685	13.005	12.573	18.769	17.980	15.420	15.450
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	17.047	19.023	21.024	21.041	17.255	17.498	18.351	14.771

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

Τα κύρια χαρακτηριστικά των ανέργων στη Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας για τον Δεκέμβριο του 2018, είναι:

Στα χαρακτηριστικά των εγγεγραμμένων ανέργων στην Κεντρική Μακεδονία (Δεκέμβριος 2018) εντοπίζουμε υψηλό ποσοστό των γυναικών (62,5%) και υψηλό ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας (55,4%). Αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης, ο μεγαλύτερος αριθμός ανέργων προέρχεται από την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ενώ αρκετά μεγάλο είναι και το ποσοστό ανέργων με Ανώτερες και Ανώτατες Σπουδές

(Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, Μεταπτυχιακό, Διδακτορικό) που ανέρχεται στο 16,8%. Πάραυτα, αρκετές νέες θέσεις εργασίας έχουν δημιουργηθεί στη Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, δημιουργώντας αισιόδοξο κλίμα για το μέλλον. (ΕΙΕΑΔ, 2018)

2.1.4.3 Περιφέρεια Θεσσαλίας

2.1.4.4

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας από το 2011 έως το 2018 έχει υποστεί μείωση των απασχολούμενων κατά 5,3% (από 267.419 το 2011 σε 253.253 το 2018). Από το 2011 έως και το 2015, η απασχόληση κινούταν σε πτωτική τροχιά, ενώ από το 2016 έως το 2018 παρουσιάζει θετικό πρόσημο. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η αύξηση της απασχόλησης το 2017 κατά 7,85% (έτος βάσης: 2016). Τα δέκα επαγγέλματα με τον μεγαλύτερο δείκτη δυναμισμού είναι τα εξής:

Πίνακας 7. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελμάτων Περιφέρειας Θεσσαλίας (2015-2018)

Δείκτης Δυναμισμού	Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)
1	Ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
2	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
3	Απασχολούμενοι στη παροχή προσωπικών υπηρεσιών
4	Υπάλληλοι γραφείου
5	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
6	Εκπαιδευτικοί
7	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.
8	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
9	Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
10	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). Δυναμισμός Επαγγελμάτων Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Αναφορικά με τους κλάδους συγκέντρωσης της απασχόλησης στην Περιφέρεια, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι από το 2011 υπήρχε υπέρογκη συγκέντρωση των απασχολούμενων στην καλλιέργεια μη πολυετών φυτών αναφορικά με τους υπόλοιπους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Η

συγκέντρωση αυτή συνεχίζεται μέχρι το 2018, ωστόσο παρατηρείται αρκετά μεγάλη συρρίκνωση του κλάδου. Η μεταβολή στον κλάδο της καλλιέργειας μη πολυετών φυτών από το 2011 έως το 2018 είναι -33,2%. Μικρή αύξηση απασχολούμενων παρουσιάζονται στους κλάδους πολυετών καλλιεργειών, παροχής υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο, νοσοκομειακών δραστηριοτήτων, δραστηριοτήτων εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης και στο λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα.

Εικόνα 3. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στη Θεσσαλία, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς								
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	40.125	31.026	29.010	35.307	29.141	24.025	27.546	26.815	
012	Πολυετείς καλλιέργειες	11.305	17.247	17.658	16.054	17.465	19.286	14.298	12.030	
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	11.205	10.353	11.874	11.552	9.650	11.330	12.847	12.026	
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	13.849	13.303	8.251	7.170	10.431	10.410	9.530	11.259	
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	7.371	8.903	6.885	5.516	5.853	6.569	8.768	9.756	
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	11.317	10.704	10.439	8.266	9.204	8.846	8.925	8.970	
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	8.371	6.579	4.693	5.265	7.112	8.589	12.417	8.434	
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	7.999	7.330	5.614	6.479	5.662	5.922	7.583	7.404	
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	5.377	6.590	7.733	5.663	5.489	6.240	6.455	6.238	
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	9.933	7.018	5.238	5.611	9.448	8.914	8.090	6.058	

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των ανέργων στην Περιφέρεια είναι τα εξής (Δεκέμβριος 2018):

Στη Περιφέρεια Θεσσαλίας αρκετά μεγάλο είναι το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων που αγγίζει το 53,3% επί του συνόλου των ανέργων. Παράλληλα, το 51,5%

είναι των ανέργων είναι ηλικίας 41 ετών και άνω. Μεγάλο είναι και το ποσοστό των ανέργων με Ανώτερες ή Ανώτατες Σπουδές (17,1%), ωστόσο αυτό που εγείρει ανησυχίες είναι ότι ο δυναμισμός των επαγγελματιών τείνει σε επαγγέλματα χαμηλής ειδίκευσης. Τον Δεκέμβριο του 2018 το 52% των ανέργων Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν άνεργοι για πάνω από 12 μήνες.

2.1.4.5 Περιφέρεια Κρήτης

Η μεταβολή της απασχόλησης στη Περιφέρεια Κρήτης παρουσιάζει πολύ μικρή απόκλιση από το 2011 έως το 2018 (-0,43%). Σε αυτό έχει συμβάλει η ραγδαία αύξηση της απασχόλησης το 2016, 2017 και 2018 κατά 5,45%, 6,47% και 5,30% αντίστοιχα (ποσοστιαία μεταβολή με έτος βάσης το προηγούμενο έτος). Σε αυτό έχει συμβάλει το θετικό ισοζύγιο προσλήψεων-απολύσεων από το 2014 και μετά και η βαθμηδόν δημιουργία νέων θέσεων, κυρίως στους κλάδους παροχής καταλυμάτων και εστίασης και του χονδρικού/ λιανικού εμπορίου και επισκευής μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών.

Τα δέκα επαγγέλματα με τον μεγαλύτερο δυναμισμό στην Περιφέρεια Κρήτης είναι τα εξής:

Πίνακας 8. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Κρήτης (2015-2018)

<i>Δείκτης Δυναμισμού</i>	<i>Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)</i>
1	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
2	Βιολόγοι εν γένει, ιατροί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
3	Υπάλληλοι γραφείου
4	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
5	Εκπαιδευτικοί
6	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών
7	Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων χρηματιστές, κτηματομεσίτες, απασχολούμενοι στην εξυπηρέτηση επιχειρήσεων εν γένει και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
8	Μηχανικοί, εφαρμοστές, συντηρητές ηλεκτρονικού και ηλεκτρολογικού εξοπλισμού
9	Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και άλλων δομικών έργων

10	Πρόσωπα ασκούντα επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα Μ.Α.Κ.
-----------	---

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελματών Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά:

<https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Ταυτόχρονα, οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων εμπίπτουν στον πρωτογενή τομέα, πολυετείς και μη πολυετείς καλλιέργειες, το λιανικό εμπόριο και τις δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης. Ωστόσο, από το 2011 παρατηρείται σημαντική συρρίκνωση των δραστηριοτήτων του πρωτογενούς τομέα, ειδικά των καλλιεργειών μη πολυετών φυτών- μεταβολή της τάξεως του -37,5% από το 2011 έως το 2018. Η σημαντικότερη αύξηση εργαζομένων από το 2011 έως το 2018 αφορούσε το κλάδο των δραστηριοτήτων εστίασης, με άνοδο 83,6%.

Εικόνα 4. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στη Κρήτη, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς							
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
012	Πολυετείς καλλιέργειες	20.005	11.212	10.987	9.765	16.733	18.023	16.123	18.839
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	10.138	7.923	8.785	9.687	10.259	14.419	14.517	15.207
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	20.542	27.989	23.783	15.822	6.486	3.330	10.295	12.848
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	5.978	5.304	5.412	6.869	11.248	12.508	10.712	10.978
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	11.005	9.560	8.071	6.835	5.672	6.995	9.604	8.626
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	6.882	6.200	5.905	6.785	7.164	6.550	6.989	8.261
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	7.286	6.619	5.500	5.887	4.922	7.080	8.641	7.198
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	10.674	7.542	7.812	9.959	8.314	6.442	5.128	7.118
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	6.858	5.428	5.309	4.799	4.989	5.234	5.700	5.459
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	6.729	3.854	4.181	6.907	7.803	7.616	5.937	5.220

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). *Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο*. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των ανέργων στη Περιφέρεια Κρήτης για τον Δεκέμβριο του 2018 ήταν ως εξής:

Η ανεργία παρουσιάζει αρκετές διακύμανσης κατά τη διάρκεια του έτους στην Περιφέρεια Κρήτης. Σε αυτό συμβάλει ως επί τω πλείστων ο τουρισμός, ο οποίος απασχολεί μεγάλο μέρος των ανέργων (εποχιακά άνεργοι). Η ανεργία αυξάνεται κατακόρυφα μετά τον Οκτώβρη. Ο τουρισμός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και στην περιστολή της μακροχρόνιας ανεργίας. Ωστόσο, παρατηρείται μεγάλη απόκλιση μεταξύ των εγγεγραμμένων ανέργων ανδρών και γυναικών, με τις τελευταίες να αποτελούν το 61,5% του άνεργου πληθυσμού της Περιφέρειας Κρήτης.

2.1.4.6 Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης

Η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, αποτελεί μαζί με τις Περιφέρειες Νοτίου & Βορείου Αιγαίου, τις μοναδικές περιπτώσεις όπου η απασχόληση από το 2011 έως το 2018 έχει σημειώσει θετική μεταβολική. Αναλυτικότερα, υπήρξε ποσοστιαία μεταβολή της τάξεως του 3,4% μεταξύ 2011 και 2018 παρά την μείωση της απασχόλησης το 2012 και 2013. Σε αυτό έχει συμβάλει κατά πολύ το θετικό ισοζύγιο προσλήψεων-απολύσεων από το 2014.

Τα δέκα επαγγέλματα με τον μεγαλύτερο δείκτη δυναμισμού για την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης είναι τα εξής:

Πίνακας 9. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματών Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης (2015-2018)

<i>Δείκτης Δυναμισμού</i>	<i>Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)</i>
1	Ειδικευμένοι αλιείς και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
2	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
3	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
4	Οδηγοί μέσω μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
5	Εκπαιδευτικοί
6	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.
7	Ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα

8	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφοράς
9	Συναρμολογητές (μανταδόροι) και χειριστές μηχανημάτων Μ.Α.Κ.
10	Υπάλληλοι γραφείου

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελματιών Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Οι κλάδοι που συγκεντρώνουν τη μεγαλύτερη απασχόληση εργαζόμενων είναι ο κλάδος της καλλιέργειας μη πολυετών φυτών και ο κλάδος παροχής υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο, ο οποίος ο αυξήσει την απασχόληση του από το 2011. Ο κλάδος της καλλιέργειας πολυετών φυτών, παρά την απώλεια εργαζομένων, συνεχίζει να κατέχει ηγετικό ρόλο στην απασχόληση της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης. Αρκετά μεγάλη αύξηση της απασχόλησης συγκριτικά με το 2011 συναντάμε στους κλάδους της καλλιέργειας πολυετών φυτών και των δραστηριοτήτων εστίασης.

Εικόνα 5. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στην Ανατολική Μακεδονία & Θράκη, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς								
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	41.930	42.981	45.737	46.806	39.851	31.647	33.163	37.916	
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	14.347	14.717	17.587	15.911	14.942	18.412	18.951	19.534	
012	Πολυετείς καλλιέργειες	4.959	5.294	3.056	2.846	6.219	14.156	11.774	8.797	
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	7.458	5.629	4.924	6.446	6.777	6.799	6.502	7.439	
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	3.969	2.771	2.345	3.606	6.882	6.946	6.080	7.401	
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	7.441	6.926	5.661	5.098	7.115	8.344	8.638	7.108	
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	8.662	8.264	5.522	6.030	6.728	7.390	7.539	6.829	
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	5.979	4.792	5.334	6.496	7.355	6.728	7.054	6.725	
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	6.781	6.486	5.897	5.104	4.786	5.951	5.867	5.000	
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	6.042	5.729	5.236	4.829	3.667	4.430	3.922	4.915	

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

2.1.4.7 Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Η μεταβολή της απασχόλησης στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας ανήλθε στο -4,7% από το 2011 έως το 2018. Το 2012 και 2013 η απασχόληση σημείωνε πτώση, ενώ το 2014 υπήρξε μια απότομη αύξηση της απασχόλησης κατά 6,97% (έτος βάσης: 2013), το οποίο όμως σημείωσε αρνητικές μεταβολές το 2015 και το 2016. Το 2017 και το 2018, η απασχόληση της Περιφέρειας σημείωσε ανοδική ετήσια μεταβολή κατά 4,23% και 2,04% αντίστοιχα.

Τα δέκα επαγγέλματα που συγκεντρώνουν τον μεγαλύτερο δείκτη δυναμισμού είναι τα εξής:

Πίνακας 10. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματών Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας (2015-2018)

Δείκτης Δυναμισμού	Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)
1	Ειδικευμένοι αλιείς και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
2	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
3	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
4	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
5	Εκπαιδευτικοί
6	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.
7	Ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
8	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφοράς
9	Συναρμολογητές (μανταδόροι) και χειριστές μηχανημάτων Μ.Α.Κ.
10	Υπάλληλοι γραφείου

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελμάτων Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Από τους κλάδους που απασχολούν το μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων, οι κλάδοι του πρωτογενούς τομέα- καλλιέργειες πολυετών και μη πολυετών φυτών- σημειώνουν μείωση συγκριτικά με το 2011, ενώ ανοδική πορεία σημειώνουν οι κλάδοι των δραστηριοτήτων εστίασης και του λιανικού εμπορίου, υπογραμμίζοντας την δυναμική τους παρουσίαση στην οικονομική ζωή της Περιφέρειας.

Εικόνα 6. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στη Δυτική Μακεδονία, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς								
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
012	Πολυετείς καλλιέργειες	20.005	11.212	10.987	9.765	16.733	18.023	16.123	18.839	
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	10.138	7.923	8.785	9.687	10.259	14.419	14.517	15.207	
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	20.542	27.989	23.783	15.822	6.486	3.330	10.295	12.848	
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	5.978	5.304	5.412	6.869	11.248	12.508	10.712	10.978	
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	11.005	9.560	8.071	6.835	5.672	6.995	9.604	8.626	
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	6.882	6.200	5.905	6.785	7.164	6.550	6.989	8.261	
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	7.286	6.619	5.500	5.887	4.922	7.080	8.641	7.198	
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	10.674	7.542	7.812	9.959	8.314	6.442	5.128	7.118	
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	6.858	5.428	5.309	4.799	4.989	5.234	5.700	5.459	
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	6.729	3.854	4.181	6.907	7.803	7.616	5.937	5.220	

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας παρουσιάζει μείωση της απασχόλησης κατά 3,4% από το 2011 έως το 2018. Η μεγαλύτερη αρνητική μεταβολή της απασχόλησης συντελέστηκε το 2012, όπου η ποσοστιαία μεταβολή συγκριτικά με το προηγούμενο έτος κυμάνθηκε στο -13,4%. Από το 2014, με εξαίρεση το 2016, η μεταβολή της απασχόλησης λαμβάνει θετικό πρόσημο. Οι σημαντικότερες μεταβολές ήταν το 2015 (4,58%) και το 2017 (5,38%). Η κατάταξη των επαγγελματιών βάση του δείκτη δυναμισμού, αναδεικνύει τα εξής επαγγέλματα ως πιο δυναμικά:

Πίνακας 11. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματιών Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (2015-2018)

Δείκτης Δυναμισμού	Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)
1	Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων
2	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφοράς
3	Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών, σιδηρουργοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
4	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
5	Εκπαιδευτικοί Οδηγοί μέσω μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
6	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα.
7	Υπάλληλοι γραφείου
8	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.
9	Εκπαιδευτικοί
10	Μηχανικοί, εφαρμοστές, συντηρητές ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελματιών Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Οι περισσότεροι εργαζόμενοι στη Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας απασχολούνται στο κλάδο καλλιέργειας μη πολυετών φυτών, ο οποίος έχει αυξήσει το εργατικό του δυναμικό από το 2011. Η απόκλιση με τον επόμενο σε δυναμικότητα κλάδο (δραστηριότητες παροχής ποτών) είναι αρκετά μεγάλη, υπογραμμίζοντας κλαδική συσσώρευση του εργατικού δυναμικού στην Περιφέρεια. Το ισοζύγιο προσλήψεων-απολύσεων διατηρείται και σε αυτήν την Περιφέρεια θετικό από το 2014, ενώ οι περισσότερες νέες θέσεις το 2018 δημιουργήθηκαν στον κλάδο της μεταποίησης (1.164) και στο κλάδο παροχής υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης (1.131).

Εικόνα 7. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στη Στερεά Ελλάδα, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς							
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	24.365	21.319	26.857	31.754	34.974	28.671	29.926	28.540
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	6.944	9.349	7.576	7.424	10.135	11.804	12.602	9.699
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	8.532	5.511	6.267	5.568	5.548	5.339	5.251	6.173
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	8.059	6.198	6.011	5.671	4.799	4.764	5.933	6.020
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	5.642	4.692	5.764	6.866	5.322	6.650	7.720	5.638
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	4.426	3.888	3.624	3.612	4.338	4.067	4.323	4.439
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	4.092	3.536	3.898	2.696	2.838	2.602	3.314	3.817
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καστήματα	3.386	3.006	4.139	5.593	6.440	5.984	3.520	3.132
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	4.534	3.206	3.573	2.490	2.391	2.196	3.036	2.595
012	Πολυετείς καλλιέργειες	5.344	2.912	2.098	3.231	2.679	1.070	817	1.010

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

2.1.4.8 Περιφέρεια Πελοποννήσου

Η απασχόληση στη Περιφέρεια Πελοποννήσου από το 2011 έως το 2018 έχει μειωθεί κατά 2,7% από το 2011 έως το 2018. Από το 2015 έχει σταθεροποιηθεί η ετήσια θετική μεταβολή της απασχόλησης, με το μεγαλύτερο ποσοστό να επιτυγχάνεται το 2017 (4,43% ετήσια μεταβολή, έτος βάσης: 2016). Τα δέκα επαγγέλματα με τη μεγαλύτερο δυναμισμό είναι:

Πίνακας 12. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματών Περιφέρειας Πελοποννήσου (2015-2018)

<i>Δείκτης Δυναμισμού</i>	<i>Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)</i>
1	Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων
2	Μεταλλωρύχοι, λατόμοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
3	εκπαιδευτικοί
4	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
5	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
6	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφοράς
7	Υπάλληλοι γραφείου
8	Χύτες μετάλλων, συγκολλητές, ελασματοουργοί, τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών, σιδηρουργοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
9	Τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών φυσικής και μηχανικής και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
10	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελματών Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Και στην Περιφέρεια Πελοποννήσου παρατηρείται έντονη κλαδική συγκέντρωση εργαζομένων στον κλάδο των πολυετών καλλιέργειών. Το μέγεθος του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στον κλάδο έχει αυξηθεί σε σχέση με το 2018, ενώ ο κλάδος της καλλιέργειας μη πολυετών φυτών έχει μειωθεί κατά 70,9%. Το σύνολο των κλάδων παρουσιάζουν αύξηση, με εξαίρεση τον κλάδο δραστηριοτήτων παροχής ποτών, των νοσοκομειακών δραστηριοτήτων και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το ισοζύγιο προσλήψεων-απολύσεων έχει διατηρηθεί θετικό από το 2014, ενώ παράλληλα το 2018 δημιουργήθηκαν 4.983 νέες θέσεις εργασίας στην Περιφέρεια εκ των οποίων οι περισσότερες αφορούσαν τον κλάδο παροχής υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης (1.769) και το χονδρικό λιανικό εμπόριο (1.130).

Εικόνα 8. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στην Πελοπόννησο, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς							
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
012	Πολυετείς καλλιέργειες	40.947	38.333	44.532	44.918	45.843	42.686	41.168	41.577
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	8.324	9.184	8.681	8.705	8.077	7.221	8.769	9.874
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	8.058	5.560	4.715	5.482	5.598	7.623	8.463	9.818
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	4.824	3.977	4.576	3.975	5.397	8.076	9.944	7.634
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	5.862	5.945	6.376	5.695	5.716	6.697	6.419	6.747
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	7.232	6.288	5.812	6.142	7.369	7.438	8.023	6.630
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	4.799	3.629	4.806	6.582	6.732	5.875	7.359	6.439
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	5.134	4.917	4.255	4.354	4.794	4.513	5.232	4.898
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	4.361	3.581	4.740	4.661	4.546	5.146	4.594	4.351
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	14.674	13.909	9.446	7.922	5.805	6.206	5.793	4.265

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

2.1.4.9 Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Από το 2011 έως το 2018, η συνολική απασχόληση της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας παρουσιάζει μείωση 8,7%. Το 2014 και 2015 υπήρξε θετική μεταβολή της

απασχόλησης, η οποία υποχώρησε το 2016, ενώ το 2017 σημειώθηκε άνοδος της τάξεως του 5,38%. Η ανοδική πορεία της απασχόλησης συνεχίστηκε και το 2018. Όσον αφορά τα επαγγέλματα, σύμφωνα με τον δείκτη δυναμισμού, τα επαγγέλματα στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας ταξινομούνται ως εξής:

Πίνακας 13. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελμάτων Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (2015-2018)

<i>Δείκτης Δυναμισμού</i>	<i>Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)</i>
1	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
2	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
3	Εκπαιδευτικοί
4	Υπάλληλοι γραφείου
5	Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων χρηματιστές, κτηματομεσίτες, απασχολούμενοι στην εξυπηρέτηση επιχειρήσεων εν γένει και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
6	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.
7	Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό
8	Οδηγοί μέσω μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
9	Συναρμολογητές (μανταδόροι) και χειριστές μηχανημάτων Μ.Α.Κ.
10	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφοράς

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελμάτων Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Το σύνολο των κλάδων με τη μεγαλύτερη απορρόφηση εργατικού δυναμικού έχει αυξήσει το μέγεθος των απασχολούμενων, με εξαίρεση τους κλάδους των νοσοκομειακών δραστηριοτήτων, του λιανικού εμπορίου και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων παρατηρείται στις καλλιέργειες πολυετών και μη πολυετών φυτών. Ωστόσο, το ισοζύγιο προσλήψεων-απολύσεων παραμένει αρνητικό από το 2015, με εξαίρεση το 2016.

Εικόνα 9. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στη Δυτική Ελλάδα, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς								
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	19.109	20.978	17.167	21.293	18.278	19.489	21.600	21.834	
012	Πολυετείς καλλιέργειες	13.553	11.473	13.639	11.595	12.523	9.567	13.164	15.439	
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	6.460	7.947	8.851	7.227	7.702	6.720	7.924	10.702	
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	9.304	8.192	9.485	9.905	11.561	9.273	8.211	10.032	
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	8.882	7.696	6.583	7.443	10.021	12.087	10.576	8.451	
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καστήματα	7.168	5.633	5.777	7.710	8.709	7.926	6.348	7.820	
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	4.111	4.305	2.978	2.992	4.487	4.395	7.166	6.656	
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	8.378	7.911	6.131	5.652	6.428	5.131	6.442	6.233	
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	9.996	9.675	8.061	7.029	7.019	6.510	7.468	5.946	
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	7.250	7.103	6.411	5.355	7.736	5.026	3.884	5.514	

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

2.1.4.10 Περιφέρεια Ηπείρου

Η απασχόληση στη Περιφέρεια Ηπείρου έχει σημειώσει μείωση της τάξεως το 10% από το 2011 έως το 2018, πάραυτα από το 2014 παρατηρείται βαθμηδόν ανάπτυξη του εργατικού δυναμικού, με εξαίρεση το 2017 όπου παρατηρήθηκε ποσοστιαία μείωση 1,79%. Τα επαγγέλματα με τον μεγαλύτερο δυναμισμό στην Περιφέρεια Ηπείρου είναι:

Πίνακας 14. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελμάτων Περιφέρειας Κρήτης (2015-2018)

<i>3</i> Δείκτης Δυναμισμού	<i>Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)</i>
1	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
2	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
3	Εκπαιδευτικοί
4	Υπάλληλοι γραφείου
5	Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων χρηματιστές, κτηματομεσίτες απασχολούμενοι στην εξυπηρέτηση επιχειρήσεων εν γένει και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
6	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.
7	Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων χρηματιστές, κτηματομεσίτες απασχολούμενοι στην εξυπηρέτηση επιχειρήσεων εν γένει και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
8	Εκπαιδευτικοί
9	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
10	Μηχανικοί, εφαρμοστές, συντηρητές ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελμάτων Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά:

<https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Το σύνολο των κλάδων έχουν υποστεί συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού, εκτός από τους κλάδους των νοσοκομειακών δραστηριοτήτων και των δραστηριοτήτων εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης, που αποτελούν και τους δύο πρώτους κλάδους συγκέντρωσης του εργατικού δυναμικού της Περιφέρειας Ηπείρου. Το ισοζύγιο προσλήψεων-απολύσεων παραμένει θετικό από το 2010, ενώ οι νέες θέσεις το 2018 ανήλθαν στις 3.856. εκ των οποίων οι 1.000 προήλθαν από τον κλάδο παροχής υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης. Αξίζει να

σημειώσουμε ότι το 2015, οι νέες θέσεις εργασίας διπλασιάστηκαν συγκριτικά με το 2014 και εκ τότε παρουσιάζουν ιδιαίτερος θετικά αποτελέσματα.

Εικόνα 10. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στην Ήπειρο, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς								
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	4.929	5.385	5.846	5.245	4.698	5.518	6.014	7.274	
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	1.223	2.707	3.670	3.886	4.038	3.365	4.734	6.212	
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	6.436	3.934	2.844	3.560	3.512	3.178	4.775	5.266	
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	4.953	3.992	4.112	3.876	4.252	3.957	3.585	4.839	
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	5.498	5.819	5.206	5.049	4.387	5.341	4.110	4.341	
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	4.516	3.943	2.758	3.619	4.355	4.373	3.961	4.050	
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	3.426	3.211	3.087	3.321	3.195	2.702	3.848	4.037	
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	6.781	7.092	7.813	6.240	5.117	4.348	4.681	4.027	
012	Πολυετείς καλλιέργειες	4.582	3.917	4.443	5.049	6.428	6.415	3.450	3.322	
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	4.431	3.955	2.745	2.499	3.255	3.072	2.379	1.674	

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

2.1.4.11 Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Κατά τη περίοδο 2011 έως 2018, η απασχόληση στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων έχει μειωθεί κατά 3,8%. Το 2012, 2013, 2014 υπήρχε έντονη υποχώρηση της απασχόλησης, η οποία άγγιξε το -6,63% το 2014 (ποσοστιαία μεταβολή με έτος βάσης το 2013). Το 2015 και το 2016 υπήρξε αύξηση του αριθμού εργαζομένων συγκριτικά με τα προηγούμενα χρόνια, όμως το 2017, ο αριθμός των εργαζομένων μεταβλήθηκε κατά -3,41% συγκριτικά με το 2016. Τα αποτελέσματα του 2018 παρουσιάζουν αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων κατά 6,92% συγκριτικά με το 2017. Τα

επαγγέλματα που έχουν συγκεντρώσει τον υψηλότερο δείκτη δυναμισμού είναι τα εξής:

Πίνακας 15. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελμάτων Περιφέρειας Ιονίων Νήσων (2015-2018)

Δείκτης Δυναμισμού	Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)
1	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
2	Υπάλληλοι γραφείου
3	Ειδικευμένοι αλιείς και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
4	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
5	Ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
6	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφοράς
7	Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό
8	Μηχανικοί, εφαρμοστές, συντηρητές ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού
9	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.
10	Τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών της φυσικής και της μηχανικής

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελμάτων Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Στην πλειονότητά των κλάδων της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων η απασχόληση έχει μειωθεί. Εξαιρεση αποτελούν οι κλάδοι των δραστηριοτήτων παροχής ποτών, του λιανικού εμπορίου και των δραστηριοτήτων εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης. Ο κλάδος της εστίασης έχει αυξήσει θεαματικά τον αριθμό απασχολούμενων του από το 2011, σε ποσοστό που αγγίζει το 1.601,3%. Το ισοζύγιο προσλήψεων-απολύσεων παραμένει θετικό από το 2014 έως το 2018. Παράλληλα σε θετική τροχιά κυμαίνεται και η δημιουργία νέων θέσεων από το 2014. Το 2018 οι νέες θέσεις εργασίας ήταν 2.605, ενώ η ποσοστιαία μεταβολή από το 2014 αγγίζει το 111,1%. Οι νέες θέσεις επιμερίζονται στους κλάδους, χωρίς να υπάρχει συσσώρευση σε έναν μόνο κλάδο, ωστόσο το λιανικό χονδρικό εμπόριο και η εστίαση συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μερίδιο νέων θέσεων.

Εικόνα 11. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στα Ιόνια Νησιά, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς								
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	5.323	5.835	4.543	3.102	4.650	6.028	6.693	7.658	
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	3.978	5.262	4.848	4.669	3.830	4.586	4.469	5.084	
012	Πολυετείς καλλιέργειες	7.967	3.011	169	1.088	616	1.644	2.680	3.874	
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	4.409	3.865	3.963	3.322	3.077	3.261	2.538	3.795	
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	219	970	1.750	2.284	824	3.492	3.540	3.726	
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	4.102	2.896	2.334	2.288	4.922	4.797	4.835	3.273	
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	2.037	1.906	2.599	1.119	1.380	1.954	1.719	2.140	
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	4.752	11.177	12.878	8.858	4.624	3.123	2.917	2.113	
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	1.380	1.633	1.645	1.855	1.957	1.244	930	808	
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	768	875	1.399	1.410	2.293	1.400	929	309	

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

2.1.4.12 Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Παρά την ευρύτερη τάση που παρουσιάζουν οι Περιφέρειες αναφορικά με την απασχόληση, η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου έχει καταφέρει να αυξήσει το εργατικό δυναμικό από το 2011 έως το 2018 κατά 5,9%. Από το 2014 και μετά η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή της απασχόλησης είναι θετική για την Περιφέρεια ενώ τα επαγγέλματα που παρουσιάζουν τον μεγαλύτερο δυναμισμό είναι τα εξής:

Πίνακας 16. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματών Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου (2015-2018)

Δείκτης Δυναμισμού	Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)
1	Εκαπιδευτικοί
2	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών

3	Πρόσωπα ασκούντα επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα Μ.Α.Κ.
4	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
5	Μηχανικοί, εφαρμοστές, συντηρητές ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού
6	Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί Κ.Π.Α.Ε.
7	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
8	Ανειδίκευτοι αγρεργάτες, αλιεργάτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
9	Απασχολούμενοι στη παροχή υπηρεσιών προστασίας
10	Υπάλληλοι γραφείου

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελμάτων Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Η παροχή υπηρεσιών προς το κοινωνικό σύνολο αποτελεί τον κλάδο με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργατικού δυναμικού παρά την συρρίκνωσή του από το 2011 και μετά. Αύξηση απασχολούμενων έχουν σημειώσει οι κλάδοι των πολυετών καλλιεργειών, του λιανικού εμπορίου τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα, οι δραστηριότητες εστίασης, και σε μικρότερο βαθμό ο κλάδος της κρατικής διοίκησης, της καλλιέργειας μη πολυετών φυτών και των νοσοκομειακών δραστηριοτήτων. Το ισοζύγιο προσλήψεων-απολύσεων παραμένει σταθερό από το 2014. Παράλληλα, το 2018 δημιουργήθηκαν 1.234 νέες θέσεις εργασίας, εκ των οποίων, το 74% απευθυνόταν στους κλάδους παροχής υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης (352), χονδρικού και λιανικού εμπορίου (213), εκπαίδευσης (176) και υπηρεσιών προσανατολισμένων στην υγεία και τη κοινωνική μέριμνα (171).

Εικόνα 12. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στα νησιά Βορείου Αιγαίου, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς							
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	9.499	6.648	6.456	7.404	7.607	7.645	6.843	7.381
012	Πολυετείς καλλιέργειες	2.359	2.618	1.888	2.272	4.096	5.000	6.676	5.735
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καστήματα	1.608	1.478	1.648	1.683	2.363	4.475	4.730	3.878
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	2.438	1.178	942	1.341	1.606	1.619	2.368	3.818
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	3.322	2.767	3.012	3.759	3.688	3.390	3.024	3.642
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	3.244	3.654	3.458	2.519	2.363	1.709	1.395	2.716
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	2.118	3.095	3.682	2.682	2.678	2.059	1.249	2.525
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	2.596	1.838	2.393	2.866	2.625	3.074	2.233	1.892
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	1.678	1.686	1.595	1.764	2.068	1.829	1.907	1.877
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	2.103	1.817	1.891	1.332	1.622	1.594	940	928

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

2.1.4.13 Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου δεν έχει σημειώσει αξιοσημείωτη μεταβολή στον αριθμό απασχολούμενων (0,63%), αλλά έχει καταφέρει να επαναφέρει τον αριθμό των απασχολούμενων στο ίδιο επίπεδο που ήταν το 2011, ξεπερνώντας την κατάφορη μείωση του 2013 (-6,09%). Αυτό αποτελεί ιδιαίτερος θετικό σημάδι ανάκαμψης της τοπικής κοινωνίας. Τα επαγγέλματα με τον μεγαλύτερο δυναμισμό στη Περιφέρεια είναι τα εξής:

Πίνακας 17. Δείκτης Δυναμισμού Επαγγελματών Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου(2015-2018)

Δείκτης Δυναμισμού

Επαγγέλματα (2ψήφια ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92)

1	Μηχανικοί, εφαρμοστές, συντηρητές ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού
2	
3	Υπάλληλοι γραφείου
4	Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού
5	Πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
6	Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφοράς
7	Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και άλλων δομικών έργων
8	Εκπαίδευση
9	Ανειδίκευτοι αγροεργάτες, αλιεργάτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
10	Τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί των επιστημών της βιολογίας και της υγείας

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Πρόσφατες Εξελίξεις Μηχανισμού Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας (2019). *Δυναμισμός Επαγγελμάτων Μισθωτής Απασχόλησης 2015-2018*. [Tableau]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%9C%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%82/>

Η απασχόληση συγκεντρώνεται στους κλάδους των δραστηριοτήτων εστίασης, στο λιανικό εμπόριο και στο λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού. Η μεταβολή της απασχόλησης από το 2011 έως το 2018 σημειώνει αύξηση κατά 118,6%, 13,1%, 354,5% αντίστοιχα. Την μεγαλύτερη αρνητική μεταβολή (2011-2018) σημειώνει ο κλάδος των νοσοκομειακών δραστηριοτήτων (-65,13%).

Εικόνα 13. Οι δέκα κλάδοι με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργαζομένων στα νησιά Νοτίου Αιγαίου, 2011-2018, (σε απόλυτους αριθμούς)

ΚΩΔΙΚΟΣ (ΣΤΑΚΟΔ-08)	ΚΛΑΔΟΣ	Δείτε τη μεταβολή σε απόλυτους αριθμούς							
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	5.777	3.204	3.206	4.782	6.032	10.985	10.910	12.630
477	Λιανικό εμπόριο άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα	8.328	7.488	6.249	7.691	14.487	9.276	6.518	9.420
472	Λιανικό εμπόριο τροφίμων, ποτών και καπνού σε ειδικευμένα καταστήματα	1.553	2.739	2.152	2.739	3.486	6.848	10.232	7.059
842	Παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο	5.455	5.654	7.305	4.910	5.262	6.223	6.416	6.044
841	Κρατική διοίκηση, οικονομική και κοινωνική πολιτική	6.953	4.837	5.071	6.237	7.322	5.628	5.916	5.002
853	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1.514	2.205	2.591	2.743	3.502	2.332	2.588	2.796
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	5.100	6.797	7.870	6.092	6.026	4.469	1.926	2.231
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	5.668	3.879	2.512	2.032	2.558	2.776	2.385	1.976
012	Πολυετείς καλλιέργειες	879	0	1.174	856	2.244	1.960	2.087	1.838
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	6.347	7.856	4.337	5.371	3.195	1.890	634	905

Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού, Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση(2019). Ποιος είναι ο απόλυτος αριθμός απασχολούμενων και η ποσοστιαία μεταβολή τους ανά έτος και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο;. [Διαδραστικός Πίνακας]. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <https://lmd.eiead.gr/%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-2019>

2.2 Ο Περιφερειακό Μηχανισμός Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας της Κρήτης

2.2.1 Βασικά χαρακτηριστικά Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας Κρήτης²⁹

Ο Περιφερειακός Μηχανισμός Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας της Κρήτης αποτελεί το πρώτο ολοκληρωμένο εγχείρημα οικοδόμησης ενός μηχανισμού διάγνωσης και παρακολούθησης των τάσεων και μεταβλητών της αγοράς εργασίας σε περιφερειακό επίπεδο. Το πρόγραμμα στοχεύει στην διάγνωση των αναγκών τόσο από τη πλευρά του ανθρώπινου δυναμικού και των βασικών χαρακτηριστικών που συγκροτούν τη δύναμη της προσφοράς, όσο και από την πλευρά των επιχειρήσεων που συγκροτούν την δύναμη της ζήτησης.

Εντάσσεται στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) «Κρήτη 2014-2020», το οποίο έχει εγκριθεί από τις Υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την C(2014) 10175 final/18.12.2014 (Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης, χ.η.) και συγκεκριμένα στον Άξονα Προτεραιότητας 4, « Προώθηση της απασχόλησης και προσαρμογή των εργαζομένων στις αλλαγές.» Ο ΠΜΠΑΕ εντάσσεται στον Θεματικό Στόχο 8 «Προώθηση της διατηρήσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και στήριξη της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού», με τον Ειδικό Στόχο 21 «Η βελτίωση των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού για την στήριξη των προτεραιοτήτων της Περιφερειακής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης» και την Επενδυτική Προτεραιότητα 8.ν «Προσαρμογή των εργαζομένων, των επιχειρήσεων και των επιχειρηματιών στις αλλαγές». (Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠ, 2016) Η δράση λαμβάνει τη μορφή δημόσιας σύμβασης με τη χρήση μη επιστρεπτέας ενίσχυση. (Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠ, 2016)

Ο συνολικός προϋπολογισμός του έργου ανέρχεται σε 228.000€, τα οποία συγχρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ κατά 80% (182.400€) και από τη Περιφέρεια Κρήτης κατά 20% (45.600€). (Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠ, 2016) Ενώ η οικονομική διαχείριση του έργου συντονίζεται από τον Ειδικό Λογαριασμό του Πανεπιστημίου Κρήτης ο οποίος οφείλει να ακολουθεί τις προβλεπόμενες διαδικασίες που έχουν θεσπιστεί από το Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος είναι ο εντοπισμός των αναγκών της τοπικής αγοράς σε δεξιότητες, ικανότητες και θέσεις εργασίας, να χαρτογραφηθεί το προφίλ δεξιοτήτων των πολιτών -και ειδικότερα των ανέργων- μέσω της στρωματοποίησής τους σε συγκεκριμένες υποομάδες του πληθυσμού ανάλογα με το φύλο, το εκπαιδευτικό επίπεδο και την προηγούμενη εργασιακή εμπειρία, να

²⁹ Για την σύνταξη του παρόντος υποκεφαλαίου αξιοποιούνται στοιχεία από την Μελέτη Ανάπτυξης Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αναγκών Αγοράς Εργασίας στη Κρήτη. (Τζουβελέκας, Παπαδάκης, & Πηγουνάκης, 2016)

προωθηθεί η αντιστοίχιση της προσφοράς και ζήτησης δεξιοτήτων, να εντοπιστούν οι παράμετροι που συμβάλλουν στην δημιουργία κενών δεξιοτήτων και αναντιστοιχιών και να συγκροτηθούν «θεμελιωμένα clusters συσχετισμένων αναγκών σε δεξιότητες.» () Τελικός στόχος του έργου είναι η δημιουργία προγράμματος στοχευμένης κατάρτισης (reskilling), ως προσπάθεια στην περαιτέρω αντιστοίχιση δεξιοτήτων και την αποτελεσματική διαχείριση όλων των ανέργων.

Η Ομάδα Έργου του Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης αποτελείται από διακριτές υποομάδες με εξατομικευμένες αρμοδιότητες στη παρακολούθηση, υλοποίηση και διασφάλιση της ποιότητας της έρευνα του Μηχανισμού. Η Ομάδα Έργου αποτελείται από τον Επιστημονικό Υπεύθυνο, την Ομάδα Διοίκησης Έργου, τη Κοινή Επιτροπή Παρακολούθησης, την Επιτροπή Αξιολόγησης Πρόσθετου Προσωπικού, την Επιστημονική Επιτροπή Διασφάλισης Ποιότητας και Παραλαβής Παραδοτέων και τους Υπεύθυνους Δράσης. Στόχος της δομής Ομάδας Έργου είναι η ομαλή διεξαγωγή του έργου και η ταυτόχρονη διασφάλιση ποιότητας των αποτελεσμάτων και διαφανούς διοίκησης του έργου.

Αναλυτικότερα, ο Επιστημονικός Υπεύθυνος (καθηγητής κος Ταρουδάκης Μιχαήλ) αναλαμβάνει την τήρηση των προβλεπόμενων κανόνων, όπως αυτά έχουν προκύψει από την σύμβαση μεταξύ του Φορέα Χρηματοδότησης και της Επιτροπής Ερευνών του Πανεπιστημίου Κρήτης, ενώ ταυτόχρονα έχει την ευθύνη για την εφαρμογή των κανόνων που περιλαμβάνονται στον Οδηγό Διαχείρισης Έργων. Οι κυριότητες αρμοδιότητές του είναι η επίβλεψη του έργου, ο συντονισμός των δραστηριοτήτων και η εισήγηση επί διαδικαστικών επιστημονικών θεμάτων. Η θέση του Επιστημονικά Υπευθύνου διαπνέεται από την επιστημονική και τεχνολογική επικύρωση του έργου και την επακόλουθη μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων.

Η Ομάδα Διοίκησης Έργου (ΟΔΕ) αποτελείται από τους Καθηγητές Μιχάλη Ταρουδάκη, Βαγγέλη Τζουβελέκα και Νίκο Παπαδάκη και κύριος ρόλος της είναι ο διοικητικός συντονισμός του έργου και η τήρηση των χρονοδιαγραμμάτων. Οι κύριες αρμοδιότητες της ΟΔΕ είναι η επίβλεψη, ο συντονισμός και η παρέμβαση σε διοικητικά και λειτουργικά θέματα του έργου. Η ΟΔΕ συνεδριάζει τακτικά (μια φορά το εξάμηνο) με στόχο την διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του έργου.

Η Κοινή Επιτροπή Παρακολούθησης (ΚΕΠ) αποτελεί το όργανο διαβούλευσης μεταξύ των τεσσάρων ενδιαφερόμενων μερών του έργου, της Περιφέρειας Κρήτης, του Πανεπιστημίου Κρήτης, των Κοινωνικών Εταίρων (εργαζόμενοι-εργοδότες) και της Ομάδας Έργου. Η ΚΕΠ αποτελεί τον φορέα εξωτερικής παρακολούθησης του έργου λειτουργώντας στη κατεύθυνση επικαιροποίησης, ανατροφοδότησης και διασφάλισης των αποτελεσμάτων. Καθένα από τα ενδιαφερόμενα μέρη του έργου εκπροσωπούνται από έναν εκπρόσωπο.³⁰

³⁰ Το Πανεπιστήμιο Κρήτης εκπροσωπείται από τον Επιστημονικό Υπεύθυνο, κος Μ. Ταρουδάκη και η ΟΔΕ από τον κος Ν. Παπαδάκη με αναπληρωματικό μέλος τον κος Β. Τζουβελέκα..

Η Επιτροπή Αξιολόγησης Πρόσθετου Προσωπικού (ΕΑΠΠ) αποτελείται από τους Καθηγητές, κος Βαγγέλη Τζουβελέκα, κος Νίκο Παπαδάκη και κα Σοφία Τριλιβά και στοχεύει στην αξιοκρατική και διαφανή επιλογή προσωπικού στελέχωσης του έργου και ειδικά του πρόσθετου προσωπικού εξωτερικών συνεργατών.

Η Επιτροπή Διασφάλισης της Ποιότητας και Παραλαβής Παραδοτέων (ΕΔΠΠΠ) έχει ως στόχο την διασφάλιση της ανεξαρτησίας κρίσης ως προς την πιστοποίηση των Παραδοτέων του Έργου, ως εκ τούτου έχει διακριτή δομή και δεν συμμετέχουν σε αυτή μέλη της Ομάδας Έργου. Αναλυτικότερα, η ΕΔΠΠΠ απαρτίζεται από ένα μέλος-εκπρόσωπο της Περιφέρειας Κρήτης, ένα μέλος εκπρόσωπο των Κοσμητειών του Πανεπιστημίου Κρήτης και ένα μέλος-εκπρόσωπο της Επιτροπής Ερευνών του Πανεπιστημίου Κρήτης, οι οποίοι δεν μετέχουν στην Ομάδα Έργου. Καθήκοντα Προέδρου εκτελεί ο εκπρόσωπος της Περιφέρειας ενώ στην συνεδρίαση μετέχουν ο Επιστημονικός Υπεύθυνος ή μέλος της ΟΔΕ χωρίς δικαίωμα ψήφου για την παροχή σχετικών με το έργο διευκρινήσεων. Ο έλεγχος και η ποιότητα του έργου διασφαλίζονται μέσω της αξιολόγησης από τα μέλη της ΕΔΠΠΠ, σε κλίμακα αξιολόγησης 1-5, οι ποιοτικές προδιαγραφές των παραδοτέων και συγκεκριμένα η συνάφεια, η απόκριση στους στόχους, η πληρότητα του περιεχομένου, η επιστημονική επάρκεια και η σαφήνεια και συνοχή των παραδοτέων.

Τέλος, κάθε μια από τις επιμέρους οργανωτικές και λειτουργικές μονάδες του έργου διαθέτουν έναν Υπεύθυνο Δράσης ο οποίος αναλαμβάνει την συνολική εποπτεία των δραστηριοτήτων ανά Δράση ώστε να επιτευχθεί η αποτελεσματικότητα και η αποδοτικότητα του έργου.

2.2.2 Μεθοδολογικό και Στρατηγικό πλαίσιο Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας στη Κρήτη³¹

Για την υλοποίηση των παραπάνω στόχων του έργου έχουν οριοθετηθεί επιμέρους Δράσεις, οι οποίες λειτουργούν ως «οδικός χάρτης» (roadmap) στην κατεύθυνση πληρέστερης αποτύπωσης των αναγκών της αγοράς εργασίας και διασφάλισης των παρεχόμενων αποτελεσμάτων. Συγκεκριμένα οι επιμέρους δράσης είναι:

Δράση 1. «Αποτύπωση της Υπάρχουσας Κατάστασης στην Αγορά Εργασίας στη Κρήτη»

Δράση 2. «Ετήσια Επικαιροποίηση των Δεδομένων της Αγοράς Εργασίας στη Κρήτη»

Δράση 3. «Ερευνητικά θεμελιωμένη Πρόταση Κατάρτισης στη Περιφέρεια Κρήτης»

³¹ Για την σύνταξη του παρόντος υποκεφαλαίου αξιοποιούνται στοιχεία από την Μελέτη Ανάπτυξης Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αναγκών Αγοράς Εργασίας στη Κρήτη. (Τζουβελέκας, Παπαδάκης, & Πηγουνάκης, 2016)

Δράση 4. «Δημοσιότητα, Ενημέρωση και Προβολή του έργου»

Δράση 5. «Διασφάλιση Ποιότητας»

Το έργο περιλαμβάνει τη χρήση ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας, ενώ τα αποτελέσματα της Δράσης 1 κατά τη πρώτη περίοδο διεξαγωγής του έργου θα αποτελέσουν τα σημεία αναφοράς (benchmarks) για την κατανόηση και παρατήρηση μελλοντικών μεταβολών καθ'όλην την διάρκεια εκτέλεσης του έργου. Η Αποτύπωση της Υπάρχουσας Κατάστασης στην Αγορά Εργασίας θα πραγματοποιηθεί μέσω ανάλυσης πρωτογενών και δευτερογενών στοιχείων. Τα πρωτογενή στοιχεία συλλέγονται μέσω ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας Ανθρώπινου Δυναμικού και Επιχειρήσεων. Για την πληρέστερη αποτύπωση των αναγκών και την βελτιστοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας, χρησιμοποιείται διαφορετικό μεθοδολογικό πλαίσιο διεξαγωγής έρευνας.

Αναλυτικότερα, η πρωτογενής ποιοτική έρευνα ανθρώπινου δυναμικού υλοποιείται μέσω της χρήσης ομάδων εστίασης (focus groups), μεγέθους 8 έως 10 ατόμων και διάρκεια συζήτησης 120 λεπτά. Οι ομάδες εστίασης επιλέγονται ως το καταλληλότερο μεθοδολογικό πλαίσιο για την εις βάθος αποτύπωση των στάσεων, πεποιθήσεων και των αναγκών του εργατικού δυναμικού. Η διάρθρωση των ομάδων εστίασης θα είναι ετερογενής λαμβάνοντας υπόψιν παράγοντες όπως το φύλο, η ηλικία, η επαγγελματική κατάσταση, η εθνικότητα και ο τόπος διαμονής, προκειμένου να εξεταστούν ως παράγοντες διαμόρφωσης των αντιλήψεων του εργατικού δυναμικού.

Η πρωτογενής ποιοτική έρευνα των επιχειρήσεων διεξάγεται με τη χρήση προσωπικών συνεντεύξεων, ενώ η επιλογή του δείγματος γίνεται με γνώμονα τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Η επεξεργασία των πρωτογενών ποιοτικών δεδομένων αποτελεί γνώμονα στη δόμηση δομημένων ερωτηματολογίων για την διεξαγωγή πρωτογενών ποσοτικών ερευνών του ανθρώπινου δυναμικού και των επιχειρήσεων. Η πρωτογενής ποσοτική έρευνα ανθρώπινου δυναμικού είναι στρωματοποιημένη, επιτρέποντας την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος ως προς την ηλικία, το φύλο και τη γεωγραφική κατανομή.

Η επικαιροποίηση των αποτελεσμάτων, όπως προβλέπει η Δράση 2., γίνεται με τη χρήση ποσοτικής έρευνας σε ανθρώπινο δυναμικό και επιχειρήσεις υπό τη μορφή tracking, συγκριτικής ανάλυσης των νέων δεδομένων με τα δεδομένα της αρχικής φάσης του έργου που αποτελούν σημεία αναφοράς (benchmarks). Για το έτος 2019 προβλέπεται η εκ νέου διεξαγωγή ποσοτικών και ποιοτικών ερευνών μικρότερης κλίμακας για την επικαιροποίηση του έργου στο μέσο της διεξαγωγής του.

Η αρχική πρόταση- σχεδιασμός του Προγράμματος Κατάρτισης Reskilling για την Περιφέρεια Κρήτη εκπονείται με την χρήση των δεδομένων της Δράσης 1., λαμβάνοντας υπόψιν τις ανάγκες και το προφίλ δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού ανά υποομάδα και των επιχειρήσεων ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας διευκολύνοντας την στόχευση και την αποτελεσματικότητα του

έργου. Στο Στρατηγικό Πλαίσιο της Δράσης 3 περιλαμβάνονται δύο αξιολογήσεις και αναπροσαρμογές του Προγράμματος Κατάρτισης (2019 και 2021) με στόχο τον έλεγχο των διαδικασιών και την ανατροφοδότησή τους με επικαιροποιημένα δεδομένα.

2.2.3 Αποτελέσματα Περιφερειακού Μηχανισμού Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας της Κρήτης³²

Τα επικαιροποιημένα στοιχεία του ΠΜΠΑΕ της Κρήτης για το 2018 παρουσιάζουν σταθεροποίηση της συνολικής απασχόλησης πάνω από 55% και βαθμηδόν αποκλιμάκωση της ανεργίας. Οι επαγγελματικές κατηγορίες με την μεγαλύτερη συγκέντρωση εργατικού δυναμικού είναι οι απασχολούμενοι στη παροχή υπηρεσιών και πωλητές (27,4%), επαγγελματίες (16,2%), ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς (15,8%) και υπάλληλοι γραφείου (10,7%). Μεγάλη αύξηση παρουσιάζει η εποχική εργασία, η οποία σημειώνει ποσοστό της τάξεως του 23,5% (έναντι 17,4% το 2017), ενώ η συνεχής εργασία παρουσιάζει κάμψη της τάξεως του 5,4% αναφορικά με το 2017 (2018: 58%, 2017: 63,4%). Ο κλάδος με την μεγαλύτερη απασχόληση εποχικά εργαζόμενων είναι των υπηρεσιών παροχής καταλυμάτων και εστίασης, ενώ σημαντικό ποσοστό εποχικά απασχολούμενων δραστηριοποιείται στο κλάδο των τεχνών/ ψυχαγωγίας, της εκπαίδευσης, της μεταφοράς και αποθήκευσης και των κατασκευών.

Σχετικά με την ανεργία, η διάκριση κατά φύλο παραμένει αμετάβλητη, με τις γυναίκες να σημειώνουν διπλάσιο ποσοστό ανεργίας συγκριτικά με τους άντρες. Οι ηλικιακές ομάδες με τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας είναι 18-24 (29,1%), 25-29 (20,9%) και 55-67 (19,5%). Σχετικά με την εθνικότητα, το ποσοστό των Ελλήνων εργαζόμενων ανέρχεται στο 58,8%, ενώ των μεταναστών στο 46,4%. Η εποχική εργασία για τους Έλληνες ανέρχεται στο 22,3%, ενώ για τους αλλοδαπούς στο 40,6%, ταυτόχρονα το ποσοστό ανεργίας των Ελλήνων ανέρχεται στο 18,9%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των αλλοδαπών στο 13%. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του ΠΜΠΑΕ, η πτώση του ποσοστού ανεργίας των μεταναστών και η αντιστροφή των αποτελεσμάτων της ανεργίας συγκριτικά με τους Έλληνες ενδέχεται να ευθύνεται στην ευκολία εισόδου τους στην εποχική εργασία.

Η διάρκεια της ανεργίας παραμένει ακόμα ένα σταθερό πρόβλημα της αγοράς εργασίας στη Κρήτη με περίπου το 50% των ανέργων να είναι άνεργοι πάνω από 24 μήνες. Η ανεργία 12-24 μηνών κυμαίνεται περίπου στο 16%, γεγονός που σηματοδοτεί τη δυσκολία μετάβασης από την ανεργία στην εργασία των μακροχρόνια ανέργων. Το μεγαλύτερο ποσοστό μακροχρόνια ανέργων συναντάται

³² Για την δημιουργία του παρόντος υποκεφαλαίου αξιοποιούνται τα στοιχεία του Παραδοτέου 2.2. του ΠΜΠΑΕ. (Ομάδα Έργου ΠΜΑΕ, 2018)

στις ηλικιακές ομάδες 45-54 και 55-67, γεγονός που καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την επανένταξή τους.

Από την πλευρά των επιχειρήσεων, το 40% είναι επιχειρήσεις ατομικού χαρακτήρα, το 48% απασχολούν έναν ή περισσότερους εργαζομένους και το 13% είναι οικογενειακές επιχειρήσεις. Το μεγαλύτερο ποσοστό ατομικών επιχειρήσεων παρατηρείται στο κλάδο των υπηρεσιών ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας, όπου παρουσιάζει και το μικρότερο ποσοστό οικογενειακών επιχειρήσεων. Το μεγαλύτερο ποσοστό οικογενειακών επιχειρήσεων συγκεντρώνεται στον κλάδο παροχής υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης. Από το σύνολο των επιχειρήσεων το 77% είναι βιώσιμες, ενώ το 40% δηλώνει ότι μπορεί να παράγει κέρδος. Η οικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων παρουσιάζει οριακή βελτίωση.

Οι προβλέψεις για τις νέες θέσεις εργασίας σε βάθος εξαμήνου, παρουσιάζουν νέες θέσεις εργασίας για τους ανειδίκευτους εργάτες και τους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές. Γενικά σκιαγραφείται μια τάση δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας χαμηλών προσόντων και ειδίκευσης. Αναφορικά με το επίπεδο δεξιοτήτων από την αυτοαξιολόγηση των εργαζομένων και την αξιολόγηση των εργοδοτών προκύπτει ότι η υψηλότερου επιπέδου δεξιότητα αφορά την επικοινωνία στην ελληνική γλώσσα ενώ η δεξιότητα με την χειρότερα συγκριτική επίδοση αφορά την επικοινωνία σε ξένες γλώσσες. Σχετικά με την παρεχόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση από τις επιχειρήσεις, το 69% φαίνεται να μην παρέχει προγράμματα κατάρτισης.

Στο πλαίσιο του ΠΜΠΑΕ έχει προωθηθεί ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη ολοκληρωμένου Προγράμματος Κατάρτισης και Επιμόρφωσης-Reskilling, το οποίο εφαρμόζεται πιλοτικά ως έχει από την Περιφέρεια Κρήτης. Το Πρόγραμμα συγκροτήθηκε στη βάση των αποτελεσμάτων της Δράσης 1 και στο πλαίσιο της βέλτιστης προσαρμοστικότητάς του στις ανάγκες τις περιφέρειας.

Ο Παπαδάκης (2017) αναφέρει σχετικά με το Πρόγραμμα Κατάρτισης και Επιμόρφωσης- Reskilling:

Η μεθοδολογία της κατάρτισης εργαζόμενων και ανέργων εδράζεται σε μεικτές μεθόδους και προτείνεται να απαρτίζεται από τα κάτωθι: - Εμπλουτισμένη εισήγηση στο πλαίσιο της δια ζώσης επιμόρφωσης, θεωρία εμπλουτισμένης με εικόνες, video και links, παιχνίδι ρόλων, μελέτη περίπτωση και Ηλεκτρονική Πλατφόρμα για την εξ αποστάσεως κατάρτιση, με χρήση bbb.

Το ΠΚΕ-Reskilling αποτελεί ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα παροχής δεξιοτήτων και γνώσεων το οποίο στοχεύει στην παροχή των απαραίτητων ικανοτήτων για το σύγχρονο εργασιακό περιβάλλον. Πραγματοποιείται με την χρήση μεικτών μεθόδων επιμόρφωσης, δια ζώσης διδασκαλία και ασύγχρονες μεθόδους εξ' αποστάσεως (συνδυαστικό μοντέλο, blended learning). (Παπαδάκης, Πρόταση

Ανάπτυξης- Σχεδιασμός Προγράμματος Κατάρτισης- Reskilling στην Κρήτη (Παραδοτέο 3.1.), 2017) Αναλυτικότερα, απαρτίζεται από δέκα διδακτικές ενότητες:

- Οριζόντιες, Οργανωτικές και Διοικητικές Ικανότητες
- Ικανότητες Επικοινωνίας και Διαπραγμάτευσης στην εργασία και στο επιχειρείν
- Διαχείριση κρίσεων και συγκρούσεων στο χώρο εργασίας
- Διαχείριση εργασιακού άγχους- στρες & Λήψη Απόφασης
- Συμβουλευτική Απασχόλησης, Τεχνικές Εύρεσης Εργασίας και Επαγγελματικός Προσανατολισμός
- Σύνταξη Βιογραφικού Σημειώματος
- Management και Project Management
- Διαχείριση και Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού
- Κοινωνικό Κράτος, Κοινωνική Πολιτική και Υπηρεσίες
- Επιχειρηματικότητα Ανάλυση Πρωτοβουλίας (Παπαδάκης, Πρόταση Ανάπτυξης- Σχεδιασμός Προγράμματος Κατάρτισης- Reskilling στην Κρήτη (Παραδοτέο 3.1.), 2017)

Ο ΠΜΠΑΕ της Κρήτης βρίσκεται σε εξέλιξη και αναμένονται εκ νέου Παραδοτέα αξιολόγησης και ανατροφοδότησης το 2019.

Ο ΠΜΠΑΕ αποτελεί ένα εξαιρετικά καινοτόμο, πρότυπο, πολυπαραμετρικό ερευνητικό εργαλείο το οποίο στοχεύει στην παρακολούθηση των κύριων τάσεων της τοπικής αγοράς εργασίας και την σκιαγράφηση των συσχετισμών που δημιουργούνται εντός του. Η απεικόνιση των τάσεων, των μεγεθών και των βασικών χαρακτηριστικών της τοπικής αγοράς εργασίας προκύπτει από τη χρήση της τεχνικής της τριγωνοποίησης, η οποία συνδυάζει τις ποιοτικές και ποσοτικές μεθόδους έρευνας και των επιμέρους εργαλείων τους, εξασφαλίζοντας έτσι τον ερευνητικό πλουραλισμό και παρέχοντας την δυνατότητα εις βάθος κατανόησης του ερευνητικού αντικειμένου. (Παπαδάκης, Κυρίδης, & Παπαργύρης, 2016)

Σε αυτό το πλαίσιο, μπορεί να επιτευχθεί ο σχεδιασμός εξατομικευμένων πολιτικών δράσεων που στοχεύουν στην ανάπτυξη των τοπικών χαρακτηριστικών, που συμβάλουν στην δημιουργία ανταγωνιστικού πλεονάσματος στην τοπική οικονομία, και στην αποκλιμάκωση των κοινωνικοοικονομικών παθογενειών που συνδέονται με την αγορά εργασίας. Παράλληλα προωθείται ο εκσυγχρονισμός των προγραμμάτων κατάρτισης και εντείνεται η διαδραστική διαμόρφωσή του με τους συσχετισμούς της αγοράς εργασίας.

2.3 Ο Εθνικός Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών Αγοράς Εργασίας και ο Περιφερειακών Μηχανικός Παρακολούθησης Αγοράς Εργασίας ως εργαλεία πολιτικής

Στην κατεύθυνση ενδυνάμωσης της οικονομίας και της απασχόλησης

Οι μετασχηματισμοί που λαμβάνουν χώρα στο σύγχρονο, παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον μεταβάλλουν τις ισορροπίες ισχύος και τις δυναμικές συνιστώσες των κυριότερων κοινωνικοπολιτικών προβλημάτων. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικών καλούνται να αντιμετωπίσουν αυτά τα προβλήματα σε ένα νέο, σύνθετο και πολυπαραμετρικό περιβάλλον που παρουσιάζει χαρακτηριστικά υψηλής μεταβλητότητας και συνδεσιμότητας.

Οι πολιτικές πιέσεις «από τα κάτω» έχουν αυξηθεί, ως απόρροια του τεχνολογικού και ψηφιακού μετασχηματισμού, την ανάδυση ισχυρών περιφερειακών και τοπικών δικτύων και την ανάδυση ισχυρά ενημερωμένων και πληροφορημένων πολιτών. (Bovaird & Löffler, 2002) Σε αυτό το πλαίσιο, ο τρόπος χάραξης δημόσιων πολιτικών και η ποιότητά τους οφείλουν να επαναπροσδιοριστούν προκειμένου να ανταποκρίνονται καλύτερα στις αναδυόμενες προκλήσεις.

Έτσι, δημιουργούνται μετατοπίσεις από τις παραδοσιακές μεθόδους χάραξης πολιτικής προς νέες μορφές που δομούνται πάνω στη συνεργασία, τη δέσμευση για κινητοποίηση πόρων προς συγκεκριμένες υποομάδες, τη διαχείριση της γνώσης και την βιωσιμότητα στις μελλοντικές προκλήσεις. (Bovaird & Löffler, 2002) Η δημιουργία νέων μεθόδων και τεχνικών χάραξης δημόσιων πολιτικών αποτελεί βασική προϋπόθεση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητάς τους στο πλαίσιο των σύγχρονων προκλήσεων. Τόσο ο ΕΜΔΑΑΕ όσο και ο ΠΜΠΑΕ αποτελούν σύγχρονα, καινοτόμα εργαλεία που μπορούν να βοηθήσουν στον εκσυγχρονισμό των διαδικασιών χάραξης πολιτικής.

Η αξιοποίηση πληθώρας ετερογενών δεδομένων συμβάλλει στην πολυπρισματική ανάλυση ετερόκλητων δυνάμεων που συντελούν την ανάδυση κοινωνικοπολιτικών προβλημάτων. Η εις βάθος γνώση των δομικών χαρακτηριστικών που αλληλοεπιδρούν στην αγορά εργασίας δημιουργεί ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην χάραξη στοχευμένων και εξατομικευμένων πολιτικών δράσεων που απευθύνονται σε έναν έναν ξεχωριστά. Σε αυτό το πλαίσιο, η πολιτική δεν καλείται να αντιμετωπίσει και να καταπολεμήσει αφηρημένα προβλήματα προσπαθώντας να εντοπίσει τις σχέσεις αιτίου- αιτιατού αλλά δρα με τρόπο δυναμικό στην αντιμετώπιση εξατομικευμένων προβλημάτων. Επομένως, εκτός των άλλων, καταπολεμάται με τον πλέον ενδεδειγμένο τρόπο ο θεσμικός αποκλεισμός ορισμένων πληθυσμιακών ομάδων, συμβάλλοντας στην ισχυροποίηση της Δημοκρατίας.

Ταυτόχρονα, η γνώση των αναγκών δεν συμβάλλει μονοδιάστατα στην διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής, αλλά εισέρχεται σε όλα τα στάδια του «κύκλου πολιτικής» με διαρκώς παρεχόμενες ανατροφοδοτήσεις που επιτρέπουν την μετατόπιση των αρχικών δράσεων ώστε να ανταποκρίνονται καλύτερα στα νέα δεδομένα. Με αυτό το τρόπο διασφαλίζεται η αξιοπιστία των πολιτικών δράσεων, η αποτελεσματικότητά τους και η αποδοτικότητά τους, ενώ παράλληλα αμβλύνονται οι δαπάνες και το κόστος εφαρμογής.

Ταυτόχρονα, και οι δύο Μηχανισμοί παρέχουν το κατάλληλο εφαρμοσμένο πλαίσιο διαλόγου για την οικοδόμηση ισχυρών σχέσεων μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών. Η δημιουργία θεσμικών δικτύων συνεργασίας δρα ως δίκτυ ασφαλείας στις μετατοπίσεις και μεταβολές του κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος διαφυλάσσοντας έτσι την ομαλή κοινωνικοοικονομική συνοχή.

3 Συμπεράσματα- κριτική ανασκόπηση

Η ελληνική αγορά εργασίας παρουσιάζει χρόνιες διαρθρωτικές ανισοροπίες, οι οποίες προκύπτουν ως αποτέλεσμα του ατελούς παραγωγικού εκσυγχρονισμού και των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών ιδιαιτεροτήτων της χώρας. Η ανεργία αποτελεί ενδογενές φαινόμενο της ελληνικής αγοράς εργασίας ακόμα και πριν από τη κρίση. Ωστόσο, η συμβολή ενός πλέγματος κοινωνικών παραγόντων, όπως η παραοικονομία, η παροχή βοήθειας, η κατοχή ιδιοκτησίας και οι οικονομικά προσιτές δημόσιες υπηρεσίες ωφέλειας, συγκρατούσαν την δυναμική εκδήλωσης του φαινομένου. (Dimoulas, 2014) Η δυναμικότητα της οικονομικής κρίσης μετέβαλε τους συσχετισμούς ισχύος και αλληλεπικαλύψεων, δημιουργώντας ριζικές και βίαιες τομές στην ελληνική κοινωνία.

Η συγκράτηση και η αποκλιμάκωση του φαινομένου της ανεργίας αποτελεί ζωτικής σημασίας ζήτημα. Η παγίωση της ανεργίας, ειδικότερα σε συγκεκριμένες, ευάλωτες ομάδες που πληθυσμού, γεννά ποικίλα προβλήματα, όπως η «διαρροή εγκεφάλων», η μείωση του βιοτικού επιπέδου, η αποεπένδυση ανθρώπινου κεφαλαίου, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Η περιθωριοποίηση της ανεργίας υποσκάπτει την ύπαρξη θεσμικών στρεβλώσεων που παράγουν -και αναπαράγουν- θεσμικό αποκλεισμό.

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου μπορεί να επέλθει μόνο μέσω της ολιστικής αντιμετώπισης των δυνάμεων που το συγκροτούν. Η ανεύρεση νέων μεθόδων συλλογής, επεξεργασίας και ταξινόμησης δεδομένων συμβάλλει στην πολυπαραμετρική απεικόνιση των αναδυομένων τάσεων. Επιπρόσθετα, η χρήση οικονομετρικών μεθόδων ανάλυσης των δεδομένων της αγοράς εργασίας, μπορεί να αποτελέσει σημαντικό βήμα στον εκσυγχρονισμό των «συνδεδεμένων» πολιτικών με την αγορά εργασίας, όπως την αναμόρφωση των προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και την δημιουργία μηχανισμών μετάβασης από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας.

Η δημιουργία συνεργειών και δικτύων των εμπλεκόμενων φορέων καθιστά δυνατή την «αυτορρύθμιση» της αγοράς εργασίας, μέσω της οικοδόμησης διαύλων επικοινωνίας στο εσωτερικό της. Σε αυτό το πλαίσιο, η λειτουργία της κεντρικής διοίκησης δεν θα παρεμβαίνει για την επίλυση των κενών επικοινωνίας αλλά θα δρα επικουρικά στην εδραίωση του κοινωνικού διαλόγου. Η δημιουργία δικτύων, μπορεί μακροπρόθεσμα να παγιώσει τη συλλογιστική μιας κατεύθυνσης «από τα κάτω-προς τα κάτω».

Για την καταπολέμηση των διαρθρωτικών ανισοροπιών που εντοπίζονται στην οικονομία και την αγορά εργασίας χρειάζεται η υιοθέτηση ενός καινοτόμου στρατηγικού πλαισίου με ολιστική προσέγγιση που θα συγκεντρώνει όλα τα πεδία που αλληλοεπιδρούν με την αγορά εργασίας, ενώ παράλληλα θα διαφυλάσσει την βιωσιμότητά της.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Alogoskoufis, G. (1995, April). The Two Faces of Janus: Institutions, Policy Regimes and Macroeconomic Performance in Greece. *Economic Policy*.
- Bale, T. (2011). *Πολιτική στις Χώρες της Ευρώπης: Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση και Αλληλεπιδράσεις*. (Γ. Κωνσταντινίδης, Επιμ., & Γ. Μπαρουξής, Μεταφρ.) Αθήνα: Κριτική.
- Borjas, G. (2016). *Τα οικονομικά της εργασίας*. Αθήνα : Κριτική .
- Bovaird, T., & Löffler, E. (2002). Moving from Excellence Models of Local Service Delivery to Benchmarking 'Good Local Governance. *International Review of Administrative Sciences*, 68(1), σσ. 9-24. doi:10.1177/0020852302681001
- Cavounidis, J. (2018). The migration experience of Greece and the impact of the economic crisis on its migrant and native population. *European Journal of Public Health*, 5(28), σσ. 20-23. doi:10.1093/eurpub/cky204
- Dimoulas, C. (2014). Exploring the impact of employment policy measures in the context of crisis: The case of Greece. *International Social Security Review*, 67(2), σσ. 49-65. doi:10.1111/issr.12039
- Drakaki, M., Papadakis, N., Kyridis, A., & Papargyris, A. (2014, April). Who's The Greek Neet? Neets' Profile in Greece: Parameters, Trends and Common Characteristics of a Heterogeneous Group. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4(6), σσ. 240-254. Ανάκτηση 12 03, 2018, από https://www.researchgate.net/publication/264556973_Who's_The_Greek_Neet_Neets'_Profile_in_Greece_Parameters_Trends_and_Common_Characteristics_of_a_Heterogeneous_Group/stats
- ETF. (2017). *Labour market information systems: collecting information and data on labour market trends*. Torino: European Training Foundation. Ανάκτηση 12 04, 2018, από <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/labour-market-information-systems-collecting-information>
- Eurofound. (2012). *NEETs- Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurofound. (2018). Ανάκτηση 3 12, 2019, από https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18050en.pdf
- European Commission . (2018). *SBA Fact Sheet Greece: 2018*. Brussels: European Commission.

- European Union. (2017). *The Quality of Public Administration “Toolbox”*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat. (2019, 08 13). Ανάκτηση 08 19, 2019, από Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and educational attainment level (NEET rates): https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_21&lang=en
- Eurostat. (2019, 08 13). Ανάκτηση 08 19, 2019, από Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and degree of urbanisation (NEET rates): https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_29&lang=en
- Eurostat. (2019, 08 01). *Unemployment by sex and age - annual average* [. Ανάκτηση 08 06, 2019, από EUROSTAT: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en
- Freeman, R., & Wise, D. (1982). The Youth Labor Market Problem: Its Nature Causes and Consequences. *National Bureau of Economic Research, Inc*, σσ. 1-16. Ανάκτηση 02 15, 2019, από <https://econpapers.repec.org/bookchap/nbrnberch/7869.htm>
- Görlich, D., Stepanok, I., & Al-Hussami, F. (2013). Youth unemployment in Europe and the world: Causes, consequences and solutions. *Kiel Policy Brief*(59). Ανάκτηση από <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/70102/1/735082359.pdf>
- Hague, R., & Harrop, M. (2011). *Συγκριτική Πολιτική και Διακυβέρνηση*. (Γ. Κωνσταντινίδης, Επιμ., & Γ. Χρησιτίδης, Μεταφρ.) Αθήνα: Κριτική.
- Heywood, A. (2011). *Βασικές Έννοιες της Πολιτικής Επιστήμης* . (Ν. Μαραντζίδης, Επιμ., & Ε. Κοτσουφού, Μεταφρ.) Αθήνα: Επίκεντρο.
- Hirschheim, R., Klein, H., & Lyytinen, K. (1996, January). Exploring the intellectual structures of information systems development: A social action theoretic analysis. *Accounting, Management and Information Technologies*, 6(1), σσ. 1-64. doi:[https://doi.org/10.1016/0959-8022\(96\)00004-5](https://doi.org/10.1016/0959-8022(96)00004-5)
- ILO. (2012). *International Standard Classification of Occupations: ISCO-08*. Geneva: International Labour Office. Ανάκτηση 08 12, 2019, από https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_172572.pdf
- IOM, I. (2012). *Migration, Employment and Labour Market integration policies in the European Union (2010)*. Brussels: International Organization for Migration.

- J. Höchtel, Parycek, P., & Schöllhammer, R. (2016). Big data in the policy cycle: Policy decision making in the digital era. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 26(1-2), σσ. 147-169. doi:10.1080/10919392.2015.1125187
- Jadeja, Y., & Modi, K. (2012). Cloud computing - concepts, architecture and challenges. *International Conference on Computing, Electronics and Electrical Technologies (ICCEET)*, σσ. 877-880. doi:10.1109/ICCEET.2012.6203873
- Kambouri, N. (2013). *Gender equality in the Greek labour market: The gaps narrow, inequalities persist*. Friedrich Ebert Stiftung. Ανάκτηση 02 15, 2019, από <http://library.fes.de/pdf-files/id/09822.pdf>
- Karamesini, M., & Koutentakis, F. (2014). Labour market flows and unemployment dynamics by sex in Greece during the crisis. *Revue de l'OFCE*, 2(133), σσ. 215-239. doi:10.3917/reof.133.0215
- Kotsios, P., & Mitsios, V. (2013). Entrepreneurship in Greece: A Way Out of the Crisis or a way in? *Research in Applied Economics*, 5(1), σσ. 23-44. Ανάκτηση από [file:///C:/Users/%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%B1/Downloads/Entrepreneurship_in_Greece_A_Way_Out_of_the_Crisis%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%B1/Downloads/Entrepreneurship_in_Greece_A_Way_Out_of_the_Crisis%20(1).pdf)
- Lacina, L., & Vavřina, J. (2013). The Impact Of Financial And Economic Crisis on SME's in Greece and Ireland. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, LXI(4), σσ. 1005-1016. doi:doi.org/10.11118/actaun201361041005
- Mangozho, N. (2003). *Current Practices in Labour Market Information Systems Development For Human Resources Development Planning in Developed, Developing and Transition Economies*. Geneva: ILO. Ανάκτηση από https://www.ilo.org/skills/pubs/WCMS_103881/lang--en/index.htm
- Maroukis, T. (2016). Temporary agency work, migration and the crisis in Greece: labour market segmentation intensified. *Transfer (Brussels, Belgium)*, 2(22), σσ. 179-192. doi:10.1177/1024258916634620
- Marx, K. (2016). *Το Κεφάλαιο* (Τόμ. 1ος). (Θ. Γ.-Θ. Νουτσόπουλος, Επιμ., & Θ. Γκιούρας, Μεταφρ.) Αθήνα: ΚΨΜ.
- Mavridis, S. (2018, 01 06). Greece's economic and social transformation 2008-2017. *Social Sciences*, 7(1), σ. 9. doi:<https://doi.org/10.3390/socsci7010009>
- Neagu, G. (2016). The importance and role of small and medium-sized. *Theoretical and Applied Economics*, 23(3), σσ. 331-338. Ανάκτηση από <https://pdfs.semanticscholar.org/ee3c/627eec49094ecd7f2e113e60c87a101365.pdf>

- Pappas, C. (2009). Migrants in the Greek labour Market and the introduction of the new migration legislation. Στο R. Morri, & C. Pesaresi, *Migration and Citizenships. The Role of Metropolis in European Union Process of Enlargement*. Roma: Società Geografica Italiana. Ανάκτηση 05 02, 2019, από https://www.researchgate.net/publication/271853037_Migrants_in_the_Greek_labour_Market_and_the_introduction_of_the_new_migration_legislation/citations
- Roberts, J. (2000). From Know-how to Show-how? Questioning the Role of Information and Communication Technologies in Knowledge Transfer. *Technology Analysis & Strategic Management*, 12(4), σσ. 429-443. doi:10.1080/713698499
- Sorensen , K., & Mas, J. (2016). *A Roadmap for the Development of Labor Market Information Systems*. United States Agency for International Development (USAID). Ανάκτηση 12 04, 2018, από <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-lmis-system-roadmap.pdf>
- Torres, R. (2013, 07 05). European labour markets in economic crisis. *International Labour Review*, 152(2), σσ. 167-173. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1564-913X.2013.00175.x>
- Triandafyllidou, A. (2013). *Migration in Greece: Developments in 2013*. Paris: ELIAMEP.
- Tubadji, A. (2012). *Youth Unemployment in Greece: Economic and Political Perspectives*. Athens, Greece: Friedrich-Ebert-Stiftung. Ανάκτηση 02 15, 2019, από <https://library.fes.de/pdf-files/id/O9475.pdf>
- Weber, M. (2005). *Οικονομία και Κοινωνία*. (Θ. Γκιούρας, Επιμ., & Θ. Γκιούρας, Μεταφρ.) Αθήνα: Σαββάλας.
- Βούλγαρης, Γ. (2013). *Η μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*. Αθήνα: Πόλις .
- Γαβρόγλου, Σ. (2010). Ευελιξία, Γνώση και Ποιότητα της Εργασίας. Στο Χ. κ. Καρακιουλάφη, *Εργασία & Κοινωνία* (σσ. 97-136). Αθήνα : Διόνικος.
- Δασκαλάκης, Δ. (2011). *Βιομηχανική Κοινωνιολογία και Βιομηχανικές Σχέσεις*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Δασκαλάκης, Δ. (2013). *Βιομηχανική Κοινωνιολογία και Βιομηχανικές Σχέσεις* . Αθήνα: Παπαζήσης.
- Δεδουσόπουλος, Α. (2002). *Οι αναδιαρθρώσεις της παραγωγής*. Αθήνα : Τυπωθήτω.
- Δεδουσόπουλος, Α. (2004). *Η Κρίση της Αγοράς Εργασίας: Θεωρίες της Ανεργίας* (Τόμ. Ι). Αθήνα: Τυπωθήτω/ Δαρδανός.
- Δεδουσόπουλος, Α. (2014). *Πολιτική Οικονομία της Αγοράς Εργασίας*. Αθήνα: Gutenberg .

- Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΕΠ. (2016). *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτη 2014-2020*. Περιφέρεια Κρήτης. Ανάκτηση από http://www.pepkritis.gr/wp-content/uploads/2016/05/ej_4.pdf
- Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης. (χ.η.). *Το Πρόγραμμα*. Ανάκτηση από Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτη 2014-2020: <http://www.pepkritis.gr/%cf%80%ce%b5%cf%81%ce%b9%ce%b5%cf%87%cf%8c%ce%bc%ce%b5%ce%bd%ce%bf-%ce%b5-%cf%80/>
- ΕΙΕΑΔ. (2015). *Σχέδιο Δράσης για την Διάγνωση των Αναγκών της Αγοράς Εργασίας στην Ελλάδα*. Ανάκτηση 12 04, 2018, από <http://www.eiead.gr/publications/docs/Σχέδιο%20Δράσης%20Διάγνωσης%20Αναγκών%206-5-15%20ΤΕΛΙΚΟ.pdf>
- ΕΙΕΑΔ. (2016). *Διάγνωση Αναγκών της Αγοράς Εργασίας: δυναμισμός των επαγγελματιών ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας*. Ανάκτηση 11 02, 2018, από http://www.eiead.gr/publications/docs/2015/%CE%94%CE%A5%CE%9D%CE%91%CE%9C%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A3_%CE%A4%CE%A9%CE%9D_%CE%95%CE%A0%CE%91%CE%93%CE%93%CE%95%CE%9B%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%A9%CE%9D_%CE%91%CE%9D%CE%91_%CE%9A%CE%9B%CE%91%CE%94%CE%9F_%CE%9F%CE
- ΕΙΕΑΔ. (2018). *Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών της Αγοράς Εργασίας: Ετήσια Έκθεση 2018*. Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού.
- ΕΙΕΑΔ, Ε. Ι. (2017). *Εργασία και Απασχόληση στην Ελλάδα: Ετήσια Έκθεση*. Αθήνα: ΕΙΕΑΔ. Ανάκτηση 03 07, 2019, από <http://www.eiead.gr/publications/docs/%CE%95%CE%A4%CE%97%CE%A3%CE%99%CE%91%20%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%95%CE%99%CE%95%CE%91%CE%94-2017-old.pdf>
- ΕΣΠΑ. (2016, 02 22). *Στρατηγική Έρευνας και Τεχνολογίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση (RIS3)*. Ανάκτηση από ΕΣΠΑ: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticRIS3.aspx>
- Ευθυμιάδου, Ε. (2013). Πολιτικές Αντιμετώπισης του Ελληνικού Δημόσιου Χρέους: Από τη Μεταπολίτευση έως το Μνημόνιο του 2010. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Ανάκτηση 12 10, 2018, από <http://ir.lib.uth.gr/bitstream/handle/11615/41512/11361.pdf?sequence=1>
- Ευστράτογλου, Α. (2006, 08 02). *I.N.E.-Γ.Σ.Ε.Ε.* Ανάκτηση 3 12, 2019, από <https://www.inegsee.gr/ekdosi/Topikes-agores-ergasias-sthn-Ellada/>
- Ευστράτογλου, Α. (2016). *Παραγωγικό Σύστημα και Ανθρώπινο Δυναμικό στην Ελλάδα το νέο αιώνα*. Αθήνα: Friedrich-Ebert-Stiftung. Ανάκτηση 07 12, 2019, από <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/athen/12900.pdf>
- ΙΝΕ-ΓΣΕΕ. (2011). *Απασχόληση και Επαγγέλματα στην Ελλάδα στις απαρχές του 21ου αιώνα*. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

- INE-ΓΣΕΕ. (2011). *Απασχόληση και Επαγγέλματα στην Ελλάδα στις απαρχές του 21ου αιώνα*. Αθήνα: Καμπύλη ΑΕΒΕ.
- IOBE. (2018). *Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2017-2018*. Αθήνα: IOBE. Ανάκτηση από http://iobe.gr/research_dtl.asp?RID=169
- Ιορδάνογλου, Χ. (2011). *Η Ελληνική Οικονομία στη "Μακρά Διάρκεια", 1954-2005*. Αθήνα: Πόλις.
- Ιορδάνογλου, Χ. (2011). *Η Ελληνική Οικονομία στη "Μακρά Διάρκεια", 1954-2005*. Αθήνα : Πόλις.
- Κορρές, Γ. (2015). *Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Κορρές, Γ., & Χιώνης, Δ. (2003). *Ελληνική Οικονομία: Οικονομική Πολιτική και Ανάλυση Μακροοικονομικών Μεγεθών*. Αθήνα : Σταμούλης.
- Λιανός και Νταούλη- Ντεμούση, Θ. Α. (2017). *Οικονομική της Εργασίας*. Αθήνα: Μπένου.
- Λυμπεράκη, Α., & Δενδρινός, Γ. (2004). *Ευέλικτη Εργασία: νέες μορφές και ποιότητα απασχόλησης*. Αθήνα: Κέρκυρα.
- Ομάδα Έργου ΠΜΑΑΕ. (2018). *Επικαιροποίηση Δεδομένων για την Αγορά Εργασίας στη Κρήτη (Παραδοτέο 2.2)*. Ρέθυμνο: Μονάδα Ερευνών Αγοράς και Επιχειρηματικότητας .
- Παπαδάκης, Ν. (2017). *Πρόταση Ανάπτυξης- Σχεδιασμός Προγράμματος Κατάρτισης-Reskilling στην Κρήτη (Παραδοτέο 3.1)*. Ρέθυμνο: Μονάδα Ερευνών Αγοράς και Επιχειρηματικότητας, Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ανάκτηση από <http://mpacrete.soc.uoc.gr/%ce%b1%cf%80%ce%bf%cf%84%ce%b5%ce%bb%ce%ad%cf%83%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1/%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%b1%ce%b4%ce%bf%cf%84%ce%ad%ce%b1/>
- Παπαδάκης, Ν., Κυρίδης, Α., & Παπαργύρης, Α. (2016). Προς ένα ισόρροπο ολισμό ποσοτικής και ποιοτικής κοινωνικής έρευνας σε έρευνες μεγάλης κλίμακας: Η περίπτωση της μεθοδολογικής στρατηγικής της έρευνας: "Βαρόμετρο Απόντων: Οι Neets". Στο Συλλογικό, & Γ. Π. Θεοφιλίδης (Επιμ.), *Ερευνητική Μεθοδολογία στις Κοινωνικές Επιστήμες και στην Εκπαίδευση* (σσ. 431-464). Αθήνα: Πεδίο.
- Πατρώνης, Β. (2018). *Εισαγωγή στην Ελληνική Οικονομία: Από τη Μεταπολεμική Ανάπτυξη στη κρίση χρέους και στα μνημόνια* . Αθήνα : Ηρόδοτος .
- Ρουπακιάς, Σ. (2018). *Προβλέψεις για επαγγέλματα και δεξιότητες στην ελληνική αγορά εργασίας 2018-2022*. Ανάκτηση 08 26, 2019, από https://lmd.eiead.gr/wp-content/uploads/2019/01/Skills_Forecasting_EIEAD_JANUARY_2019.pdf

- Ρωσίδης, Ι. (2014). *Εφαρμογές του Επιχειρησιακού Μάνατζμεντ στην Δημόσια Διοίκηση*. Αθήνα: Αθ. Σταμούλης.
- Σωτηρόπουλος, Δ. (2007). *Κράτος & μεταρρύθμιση στη σύγχρονη Νότια Ευρώπη: Ελλάδα-Ισπανία-Ιταλία-Πορτογαλία*. Αθήνα: Ποταμός .
- Τζουβελέκας, Β., Παπαδάκης, Ν., & Πηγουνάκης, Κ. (2016). *Μελέτη Ανάπτυξης Μηχανισμού Παρακολούθησης της Αγοράς Εργασίας στη Κρήτη*. Ρέθυμνο: Μονάδα Ερυνών Αγοράς και Επιχειρηματικότητας. Ανάκτηση από <http://mpacrete.soc.uoc.gr/%ce%b1%cf%80%ce%bf%cf%84%ce%b5%ce%b%ce%ad%cf%83%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1/>
- Τσουκαλάς, Κ. (1987). *Κράτος, Κοινωνία, Εργασία στη Μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Θεμέλιο .
- Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Αλληλεγγύης. (2018). *Στρατηγικό Πλαίσιο για τον Ανασχεδιασμό των Ενεργητικών Πολιτικών Απασχόλησης*. Ανάκτηση 12 15, 2018, από http://www.opengov.gr/minlab/wp-content/uploads/downloads/2018/04/stratigiko_plaisio.pdf